

Kaisa Illukka

Itsevarmasta metsäsuhdepuheesta
kammottavaan ja epävarmaan

~

Luonnon poliittisuus kasvatuksessa

Tekijä	Kaisa Iilukka		
Tyon nimi	Itsevarmasta metsäsuhteidenpuheesta kammottavaan ja epävarmaan – Luonnon poliittisuus kasvatuksessa		
Laitos	Taiteen laitos		
Koulutusohjelma	Kuvataidekasvatus		
Vuosi	2020	Sivumaara	79
		Kieli	suomi

Tiivistelmä

Kuvataidekasvatuksen opinnäytetutkielma tarkastelee ympäristön poliittista ulottuvuutta kouluopetuksessa sekä analysoi metsäsektorin tuottaman metsäkasvatusmateriaalin diskursseja. Opinnäytteen motiivi ja tutkimusasetelma nousevat ympäristö- ja taidekasvatuksen törmäyksestä luonnonvarakamppailujen ja luontokäsitysten todellisuuteen.

Opetuksen ympäristöpoliittisina ongelmakohtina tutkielma erittelee muun muassa kasvattajan neutraaliuden kuvitelman, kestävä kehityksen käsitteen ristiriitaisuuden, yksilökeskeisyyden sekä tyytymisen tiedostamisen puheeseen. Kuvataidekasvatuksen suhteen on vaikea saada isoa kuvaa ympäristöpoliittisesta näkökulmasta koko kentällä, alan tutkimus on painottanut enemmän subjektiivista luontosuhdenäkökulmaa eikä niinkään esimerkiksi läpäisevää ympäristönäkökulmaa kaikessa tekemisessä. Puheissa on epävarmuutta siitä, miten taidekasvatuksen tulisi tässä ekokriittisessä maailmantilanteessa toimia. Yhteiskunnallista tavoitepuhetta esiintyy, mutta se, kuinka tavoitteisiin päästään, jää kasvattajayksilön omaksi näkemykseksi. Tavallaan siis kaikki kuvataidekasvatuksen ehdotukset ovat tavoitteen täyttymistä ja sitä elämäntapaa ja maailmasuhdetta, jota tavoite edellyttää.

Tutkielman diskurssianalyysiaineisto muodostuu Suomen Metsäyhdistyksen Metsä puhuu -kampanjan kasvatusmateriaaleista ja Suomen metsä museo Luston Metsäsuhteita-hankkeen diskursseista. Niistä on havaittavissa muun muassa hegemonisen kansallisdiskurssin eri muotoja sekä hyveelliset metsänhoitodiskurssi, kestävyysdiskurssi ja innovaatiotdiskurssi, joiden kautta luodaan oikeutusta teollisuudenalan toiminnalle. Voimistuva metsäsuhtediskurssi on tutkielman näkökulmasta kansallisdiskurssin ja -identiteetti-projektin päivitetty muoto. Tutkielma pohtii myös metsäsuhtedekortomusten todistusvoimaa ja oikeuttavuutta. Metsäsuhtediskurssi on luonnonvarakamppailujen intressiristiriitoja ja ekokriisiä häivyttävä puhetapa, jossa metsäsuhte esitetään moniarvoisena, subjektiivisena ja siksi kiistämättömänä. Tutkielma esittää, että on hyvä tulla tietoiseksi metsädiskurssien sisältämien representaatioiden vaikutuksesta luontokäsityksimme ja todellisiin metsäelinympäristöihin.

Metsäsektorin kasvatusmateriaalien metsäsuhtediskurssi on läpeensä itsevarma, mitä vasten ristiriita kuvataidekasvatuksen (ja taiteen) epävarmuuteen suhteessa ekokriisin ratkaisemiseen on kiinnostava. Tutkielma pohtii lopuksi, millaisia keinoja kuvataidekasvatuksella voisi metsäpolitiikkaan olla, etenkin jos metsäkäsityksemme alkaa olla sen värittämä. Koska metsäpoliittista kamppailua sen oikeutuksesta käydään jatkuvasti diskurssien ja representaatioiden tasolla, taidekasvatus voi tutkielman päätelmien mukaan ainakin olla toistamatta kestävämpiä valtakasvatuksia tai luoda vaihtoehtoisia puhetapoja ja representaatioita metsäteollisuuden mielikuvavaihtamiselle.

Avainsanat kuvataidekasvatus, ympäristöpolitiikka, metsäpolitiikka, ympäristökasvatus, diskurssianalyysi, metsädiskurssit, metsärepresentaatiot, metsäsuhte

Author	Kaisa Iilukka		
Title of thesis	Itsevarmasta metsäsuhteidenpuheesta kammottavaan ja epävarmaan – Luonnon poliittisuus kasvatuksessa		
Department	Department of Art		
Degree programme	Art education		
Year	2020	Number of pages	79
		Language	Finnish

Abstract

The MA thesis of art education examines the political dimension of environment in school education and analyzes the discourses of forest education material produced by the Finnish forest sector. The motive and research setting of the thesis rise from the contradiction between environmental and art education, the power of forest policy and the discursive struggle of the notion of forest.

As environmental policy issues in teaching, the thesis analyzes the educator's notion of neutrality, contradictions of sustainable development, individualism, and contentment with non-active awareness. With regard to art education, it is difficult to get a big picture of the use of the social-environmental perspective in the whole field. Research has emphasized the subjective aspect of the nature relationship rather than the permeable environmental aspect in everything (including arts) we do. There is uncertainty about how art education should function in this global ecocritical situation. There exists eco-social goal speech, but how the goals are achieved remains the educator's individual view: all the proposals for art education are kind of the fulfillment of the goal.

The discourse analysis material of the thesis consists of the educational materials of the Finnish Forest Association's "Forest speaks" -campaign and the discourses of the "Relationships with the forest" -project launched by the Finnish Forest Museum Lusto and funded by the forest sector. The study shows that both projects include various forms of hegemonic national discourse. Also, the virtuous discourses on sustainability and innovation create legitimacy for industrial forest management. The intensifying forest relationship discourse is an updated form of the national discourse and identity project. The thesis also considers the probative value and legitimacy of forest relationship reports. The forest relationship discourse is a way of passing conflicts of interest and the eco-crisis in natural resource struggles: the forest relationship is performed pluralistic, subjective and therefore incontrovertible.

The thesis suggests that it is good to become aware of the impact of the representations contained in forest discourses on our perceptions of nature and real forest habitats. The discourses in education materials by the forest sector is completely confident. The contradiction between the uncertainty of art education (and art) discourses, how to solve the eco-crisis, is interesting.

Finally, the thesis considers, what kind of means could art education have for forest policy, if our conception and representation of forests is beginning to be shaped by it. As the forest policy struggle for its legitimacy is constantly taking place at the level of discourses and representations, the thesis concludes that art education can at least not repeat power discourses. It can also create alternative discourses and representations in contrast to the forestry.

Keywords art education, environmental education, environmental policy, forest policy, discourse analysis, forest discourses, forest representations, forest relationship

Aalto-yliopisto
Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu

Taiteen maisterin opinnäyte

Tekijä: Kaisa Illukka

Työn nimi: Itsevarmasta metsäsuhdepuheesta kammottavaan ja epävarmaan – Luonnon poliittisuus kasvatuksessa

Laitos: Taiteen laitos

Koulutusohjelma: Kuvataidekasvatus (muunto)

Laajuus: 30 op

Ohjaaja: Tiina Pusa

Vuosi: 2020

Sivumäärä: 79

Kieli: suomi

Sisällys

1. Johdanto	5	4. Kuvataidekasvatus ja ympäristön poliittisuus	31
1.1. Aiheen esittely	5	4.1. Ohjelmallisuuden kysymys ympäristöpoliittisessa taidekasvatuksessa	33
1.2. Aiempi tutkimus	8	4.2. Kun kestävä kehitys eikä kriittinen katse ei enää riitä?	35
1.3. Tutkimusasetelma ja lähestymistapa	9		
1.4. Aineiston esittely ja rajaus	11	5. Metsäpolitiikka ja kasvatus	40
2. Tutkimusmetodina diskurssianalyysi	13	5.1. Miksi metsillä on väliä, kun puhumme ympäristöpolitiikasta kasvatuksessa?	40
3. Ympäristön ja ympäristöpoliittisen vaikeus kouluopetuksessa ja kasvatuksessa	17	5.2. Diskursiivisesti rakennettu metsäkasvatus	43
3.1. Neutraaliuden kuvitelma	18	5.2.1. Metsä puhuu -kampanja	45
3.2. Arvorelativismi	19	5.2.2. Metsäsuhteita-hanke	54
3.3. Kestämätön kestävä kehitys	21	5.3. Vaihtoehtoja hegemonialle	60
3.4. Yksilöansa	23	5.4. Aikuisten ja metsäammattilaisten kasvatus	65
3.5. Tieteidenvälisyys, aineidenvälisyys ja laaja-alaisuus	24	Lopuksi	68
3.6. Tiedostamista ja pieniä tekoja	26	Lähteet	71

1. Johdanto

Tiedostavilla ihmisillä on kiire ekokriisin suhteen. Kasvattajat ovat levottomia, millaista toimintaa he kykenisivät tarjoamaan tiedostamisen sijaan. Metsäteollisuudella on hätä saada oikeutus aina vain intensiivisemmälle metsätaloudelle.

Kasvatus näyttäytyy hitaalta ja tehottomalta, jotta tarvittu poliittiset ja käyttäytymismuutokset saadaan aikaan. Ihmisiä on paljon, he puuhastelevat paljon ja elävät kauan, länsimaisen elämäntavan kerrannaisvaikutukset ovat valtavat ja rakenteellisesta kuormituksesta on vaikea irtautua. Näkemykset siitä, pitääkö ensin tiedostaa ja herätä vai siirtyä suoraan ylhäältä käsin tapahtuvaan (yleensä taloudelliseen) ohjaukseen vaihtelevat paljon. Valistava ja suostutteleva kasvatus näyttäytyy varsin heikkona ajamaan käyttäytymismuutosta, etenkin jos käytännön realiteetit, eli ne rakenteet, eivät tätä tue. Helsingin yliopiston SIRENE-seminaarissa 13.12.2020 aikuiskasvatuksesta alustaneet ympäristökasvattajat tuumivat kokemuksensa pohjalta, että puolet ihmisistä ovat kiinnostuneita ympäristöasioista, puolet eivät, joten heidän käyttäytymisensä voi muuttua vain ohjauksen kautta, siis ilman henkilökohtaista heräämistä. Tämä oli näkemys-, ei tutkimustietoa, mutta se sai pohtimaan, ketä kannattaa yrittää kasvattaa valistushengessä. Tai ketä kannattaa ympäristökasvattaa

¹ Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 ”kestävän elämäntavan välttämättömyys” on osa perusopetuksen arvoperustaa (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 16.): ”Ekososiaalisen sivistyksen johtajatuksena on luoda elämäntapaa ja kulttuuria, joka vaalii ihmisarvon loukkaamattomuutta, ekosysteemien monimuotoisuutta ja uusiutumiskykyä sekä samalla rakentaa osaamis pohjaa luonnonvarojen kestäväälle käytölle perustuvalla kiertotaloudella.” Opetussuunnitelma ei

taiteen keinoin? Eikö taide siinä vain kompastu yhtäältä osoittelevuuteen, toisaalta naiiviuteen suhteessa kuvitelmiin vaikuttavuudestaan?

1.1. Aiheen esittely

Tarkastelen opinnäytteessäni ensiksi luonnon poliittisuuden ongelmaa erityisesti koulukasvatuksessa ja toiseksi metsäsektorin (metsäteollisuus, metsätalouden etujärjestöt ja kampanjaorganisaatiot) tuottamaa metsäkasvatushenkistä materiaalia diskurssianalyysin kautta. Lopuksi pohdin, onko meillä vaihtoehtoja vastustaa taloustoimijoiden vaikuttamispyrkimyksiä, jos luontokäsityksemme alkaa olla niiden värittävä. Mikä voisi olla taidekasvatuksen toimintakenttä, jos selvästi vaikuttava toiminta kuten maankäyttöprosessit eivät perinteisesti kuulu sen ydinalueeseen?

Minulla ei ollut varsinaista tutkimushypoteesia, vaan lähinnä omiin kokemuksiini liittyviä aavistuksia ympäristöpoliittisen näkökulman asemasta taidekasvatuksessa. Opettajien ympäristöpoliittisiin asenteisiin tartuin aiheena oman ammatillisen yleissivistykseni vuoksi: halusin tietää siitä enemmän. Olin kuullut epävirallisia ja virallisempiakin arviointeja siitä, että kasvattajat kokevat ympäristöaiheen yhteiskunnallisuuden monista syistä vaikeana, vaikka valtakunnalliset opetussuunnitelmat¹ siihen kannustavatkin. Epäilin

kuitenkaan antaa konkreettisia ehdotuksia, kuinka esimerkiksi metsäekosysteemin monimuotoisuutta vaalitaan käytännössä. Myös perusopetussuunnitelman laaja-alainen osaamistavoite ”Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä tulevaisuuden rakentaminen (L7)” (POPS 2014, 24.) linjaa, että oppilaita opastetaan yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Lukion opetussuunnitelmassa 2019 toimintakulttuuriin kuuluu ”kestävän tulevaisuuden edistäminen” (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 20.)

luonnonvarapolitiikan ja diskurssien olevan kasvattajille hankalia tarttua, jos niiden ei koeta perinteisesti tai suoraan liittyvän omaan aineeseen. Kuvataidekasvatuksen opintoihin kuuluvissa opetusharjoitteluisani totesin saman: ympäristö ei itsestään selvästi vielä läpäise kaikkea opetusta materiaalisesti (kestävyys, kiertotalous, tuotantoketjut ym.) eikä käsitteellisemmällä tasolla, eli mitä kaikkea ympäristöllä ja luonnolla, ei-inhimillisellä sekä luontokulttuureilla nykyajattelussa tarkoitetaan. Vaikka meillä olisi millaisia opetussuunnitelmatason tavoitteita tai käytännön tehtäväsovelluksia, se ei vielä tarkoita, että ne toteutuisivat. Välissä on aina opettaja ja hänen itsenäinen harkintansa. Diskurssianalyysin metodi sai lisäksi pohtimaan, että jonkin puhettavan poissaolokin voi kertoa esimerkiksi vallankäytöstä tai diskurssien hierarkkisuudesta: miksi ympäristöpoliittinen ulottuvuus nousee esille kuvataiteessa, muttei taideperustaisessa ympäristökasvatuksessa?

Koulujen ympäristöopetuksessa on Essi Aarnio-Linnanvuoren (2018) tutkimuksen mukaan ongelmia, erityisesti monialaisuus ja arvolatautuneisuus ovat hankalia opettajille (opetussuunnitelman kestävä kehitys -mantrasta huolimatta). Suomi on toisaalta perinteisesti talouttaan luonnonvaroihin perustanut maa, mikä saattaa aiheuttaa ristiriitaisia *tunteita* aiheen kriittisessä käsittelyssä, erityisesti maakunnissa, joissa näiden alojen tärkeät työpaikat ovat. Samaan aikaan myös luonnonvarateollisuuden etujärjestöt tuottavat suurilla resursseillaan kasvatustutkimusmateriaalia, jossa esimerkiksi metsätaloutta legitimoidaan varsin kriittikittömästi eikä opettajilla tai oppilailla ole välttämättä keinoja suhtautua tähän kriittisesti. Tästä versosi opinnäytteeni aineisto-osa eli tarkastella, kuinka yksi luonnonvarateollisuuden osa - Suomessa perinteisesti

vaikutusvaltainen metsätalousala - tuottaa materiaalia myös kasvatuskäyttöön. Vaikka mainosmaailman viherpesu ja sen kriittinen analyysi ovat tuttuja mm. vastamainoskampanjoista, metsäalan materiaalien diskursseissa ja representaatioissa on mielestäni salakavalampia vaikutuskeinoja. Tästä merkkejä saattoivat olla metsäkonedesignin kritiikiton hehkutus (muotoilukasvatuksessa) tai metsäalan rahoittaman maabrändihankkeen esittely visuaalisen kulttuurin monilukutaidon kurssilla (ilman kriittistä viitekehystä). Ylipäänsä aihe metsätalouden vaikutus metsäkokemukseen ei ole noussut kasvatuskontekstissa, vaikka luontokokemuksen rakentuminen kasvatustutkimuksessa toistuukin. Miksi se loistaa poissaolollaan, vaikka metsäluonnon todellisuus pääkaupunkiseudun ulkopuolella on muuttunut puunkasvatuskeskeiseksi ja talouspainotteiseksi? Miksi ihmiset kokevat metsän silti elvyttävänä satumetsänä? Mitkä metsädiskurssit ja -representaatiot ohjaavat todellisuuden havaintoamme, jos metsäekologia ei sitä tee?

Olen valmistunut aiemmin sekä lavastustaiteen (Aalto-yliopisto 2012) että esitystaiteen ja -teorian koulutusohjelmista (Teatterikorkeakoulu 2014). Molempien korkeakoulujen maisterin opinnäytteeni käsittelivät ympäristöä ja ekologiaa suhteessa omaan alaansa. Lavastustaiteen maisterintutkintoon sisällyttiin kaksi monitieteistä ympäristösivuainetta: Helsingin yliopistossa sekä Aalto-yliopistossa (Creative sustainability). Taideurani on painottunut ekologisiin ja posthumanistisiin aiheisiin ja konsepteihin. Näiden lisäksi olen toiminut freelance-ympäristökasvattajana ja ympäristöpoliittisesti aktiivisena kansalaisena eri ympäristöjärjestöissä 1990-luvulta saakka. En ole luonnontieteilijä, siksi taiteellinen ja yhteiskunnallinen lähestymistapa luontoon ja elinpiiriin ovat minulle henkilökohtaisesti

ja sen laaja-alaisiin osaamistavoitteisiin mm. ”eettisyys ja ympäristöosaaminen” (LOPS 2019, 60.).

luontevampia. Kuitenkin yhteistyö luonnontutkijoiden ja -tuntijoiden kanssa on ollut aina hedelmällistä ja avartavaa. Ympäristöaihepiiri on minulle siis tuttu ja merkityksellinen. Taustani taiteilijana, ympäristö(taide)kasvattajana, metsäaktivistina ja metsätaloussuvun jäsenenä takaa näkökulmani aihepiiriin olevan varsin realistinen ja monitahoinen. Lapsuuteni ja nuoruuteni (peruskoulu)kasvatus Etelä-Karjalassa on ollut huomattavan metsätalouuspainotteista; tiedän suurin piirtein, missä erityisesti maakuntien metsäasennekasvatuksessa ja valtaluentodiskursseissa mennään.

Taiteen ja taidekasvatuksen luontokysymykset painottuvat esimerkiksi aistimellis-kehollisen suhteen voimistamiseen, esteettiseen kokemiseen ja empatiaan ei-ihmisiä kohtaan. Poliittiset kysymykset ovat hankalampia, koska niitten käsitteleminen vie pois esteettis-runolliselta ja ehkä taiteen omalakiseltakin alueelta ja saattavat tuntua jotenkin negatiivisilta tai nihkeiltä. Ihminen ei välttämättä näyttäydy kauneimmillaan luonnonvarakamppailuissa eikä kasvattajankaan omakuva siten ylevimmillään. Toisaalta ympäristö- tai metsäpolitiikan kysymykset saattavat vaatia erityisasiantuntemusta, jossa pelkkä subjektiivis-kokemuksellinen tunnustelu ei aina riitä. Markus Laine ja Pekka Jokinen huomauttavat, että pelkkä ympäristöpuheen nousu ei riitä tuottamaan yhteiskuntaan ympäristöpoliittista yhteisymmärrystä, vaan se vaatii huolellista ja kriittistä erittelyä. Ympäristöpuhe on laajetessaan hämärtynyt. ”Luonnonvarojen kestävä käyttö”, ”ekotehokas tuotanto” ja ”ympäristömyönteinen tuote” ovat esimerkkejä niistä monista käsitteistä, joilla talouden toimijat ovat siirtyneet myönteisen ympäristöpuheen kentälle. (Laine & Jokinen 2001, 60–61.) Ja jotka kuulostavat monen korvaan vetoavilta ilman katettakin.

Ympäristökonflikteja voidaan tarkastella myös diskursiivisina konflikteina. Tällöin ei olla niinkään kiinnostuneita ympäristökriisistä

objektiivisena ilmiönä vaan siitä, miten tätä oletettua kriisiä määritellään. Länsimaissa ekologisen modernisaation diskurssi on ollut hallitseva 1980-luvulta saakka, ja sen keskeisenä ajatuksena on ollut, että ympäristöongelmia voidaan lieventää ilman radikaaleja yhteiskunnallisia muutoksia. Talouden kasvu ja ympäristöongelmien ratkaisut nähdään keskenään yhteensopiviksi. (Laine & Jokinen 2001, 62.) Aarnio-Linnanvuoren mukaan tämä asennoituminen näkyy perusopetuksenkin asenteissa. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 77.) Diskursiivisten ympäristökonfliktien ilmiö ja toisaalta ympäristökasvatuksen diskursiivinen ulottuvuus ovat siis nähdäkseni todellisia. On vaikea ottaa kantaa, kuinka ruumiillisilla ja kielen ylittävillä taideharjoitteilla diskurssien toistama ja rakentama todellisuus, esimerkiksi metsäluonto, voidaan ohittaa.

Ympäristöpoliittisen diskursiivisuus ja tavallaan salakavaluuskin ovat syitä, miksi kuvataidekasvatuksen opinnäytteessä asiaan paneudun. Voimme vaatia ja tuottaa erilaista toimintaa, mutta saatamme edelleen omaksua esimerkiksi metsäfirmojen tuottamaa materiaalia tai designhehkutusta. Tai toistella kansallisen metsäidentiteetin puhetapoja. Opinnäytteeni metsäpoliittinen diskurssianalyysi on siis eräänlaista pohjustavaa itseymmärrystä, joka voisi olla hyvä tehdä yhtä aikaa ”toiminnan” kehittämisen kanssa. Perusopetus on tavallaan valtion edustajia ja sen kasvatus valtion kasvatusta. Mutta käyttäessään teollisuuden eturyhmien tuottamaa materiaalia tai tapahtumia, kasvatusvastuu siirtyy markkinatoimijoille. Koulu on toki monen toimijan risteys ja yrityssektori voi olla koulua parempikin. Tässä kohtaa kannatan kuitenkin lähdekriittistä harkintaa.

Taideperustainen ympäristöpoliittinen kasvatus ei ole aihepiirinä helppo. Voi aiheellisesti kysyä, kuinka paljon kuvataidekasvattajan täytyy ymmärtää yhteiskuntaa ja esimerkiksi ympäristöpolitiikkaa ammatissaan tai kansalaisena? Ja kuinka toteuttaa myös oppilaiden,

taiteen ja visuaalisen kulttuurin näkökulmasta merkityksellistä kasvatusta? Kunnianhimoisimmatkaan opetussisällöt eivät auta, jos vastassa on epämotivoituneiden oppilaiden tai muiden osallistujien joukko. Vai kasvattaako vain itseään, omaa maailmasuhdettaan, kuten Henrika Yliriskun (2016b) tutkimustapauksessa? Ylipäänsä valmiiden ympäristöpoliittisten tai muidenkaan maailmankuvapakettien tarjoilua halutaan kasvatuksessa välttää. Varsinkin ristiriitoja ja epämääräisyyttä sietävän taiteen alalla. Toisaalta, kuten tulen viittaamaan Aarnio-Linnanvuoren tutkimukseen, kasvattajan (tai kenen tahansa) arvoneutraalius on samalla illuusio. Kasvattaja tekee arvovalintoja jatkuvasti. Niiden läpinäkyvyys olisi varmasti hyvä.

1.2. *Aiempi tutkimus*

Aiheesta kuvataidekasvatus ja metsäpolitiikka ei tiettävästi ole tehty aiempaa tutkimusta. Siksi kaartelen ja haen viitteitä kauempaakin. Aiheessa on kyse ympäristöä käsittelevän kuvataidekasvatuksen alalajista ja erityistapauksesta, mutta kuten myöhemmin perustelen, luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta varsin keskeisestä alueesta. Itse ympäristökasvatus voi olla sekä kasvatustiedettä että ympäristötiedettä, oma tieteenalansa tai yhtyä toiseen tieteenalaan kuten taidekasvatukseen. (Cantell 2004, 12.) Tieteenalojen rajat ylittävyyden lisäksi se ylittää koulukontekstissa oppiainerajat.

Koska opinnäytteeni kuuluu kuvataidekasvatuksen alaan, kerron aiemmasta, sen ympäristökasvatukseen nivoutuvasta tutkimuksesta. Metsäasenteita on tutkittu Suomessa laajasti eri tieteenaloilla ja metsäkasvatusta harjoitetaan mm. eri järjestöissä hieman eri painotuksin, mutta en käsittele tätä kokonaisuutta esittelymielessä. Koska lähestyn aihetta osin myös ympäristöpoliittisen diskurssin poissaolon kautta, käyn läpi tutkimuksen valossa sitä, millaisen

ympäristöasenteet ja -diskurssit kasvatusta ovat yleisemmin leimanneet. Tämä voi osin selittää yhteiskunnallisen lähestymistavan ja ymmärryksen puutetta.

Luontosuhdetta ja ympäristötietoisuutta on pidetty tärkeinä ihmisen kokonaisvaltaisessa kasvuprosessissa pitkin kuvataidekasvatuksen koulutuksen historiaa, aina Taideteollisuuskeskuskoulun ensimmäisestä piirustuksen opettajien kouluttajasta Lilli Törnuddista (1862–1929) lähtien. (Muukka-Marjovuo 2014; Ylirisku 2016a.) Oletettavasti tämä on säteillyt kuvataidekasvatuksen kentälläkin tehtävään työhön, opetussuunnitelmien sekä opettajien henkilökohtaisten kiinnostuksenkohteiden ja autonomian puitteissa. Sen sijaan luontoon ja ympäristöön yhteiskunnallisemmin orientoitunut kuvataidekasvatus on alan historiankirjoituksen ja aikaistodistusten mukaan kantanut 1970-lukulaista (ympäristö)poliittisuuden painolastia. (Pohjakallio 2016; Mantere 2016.) Tämä yhteiskunnallisen dogmaattisuuden varjo on osaltaan vaikuttanut siihen, että seuranneina vuosikymmeninä ympäristöä on käsitelty kuvataidekasvatuksessa mieluummin muista näkökulmista, erityisesti yksilöllisyydestä ja kokemuksellisuudesta käsin. (Pohjakallio 2008; Ylirisku 2016a.) Esimerkiksi taideperustaisen ympäristökasvatuksen paradigma on painottanut aistiherkkyyden kehittämiseen ja omakohtaiseen kokemuksellisuuteen. (Mantere 1995; Suominen 2016.) Kyseisessä paradigmassa on tutkimusmateriaalin valossa tehty paljon hyvää työtä; mikäli opettajat todella hyödyntävät kehiteltyjä harjoitteita, tätä vasten henkilökohtainen ja kokemuksellinen ympäristösuhde ja -taidekasvatus ovat vakaalla pohjalla. Äärisubjektiivinen ympäristösuhde ei kuitenkaan ole tavoite, vaan jonkinlainen holistisuus, eli henkilökohtaisen kokemuksen ja lähestymistavan pohjan päälle lisätään ratkaisukeskeistä, positiivista ja aktiivista kasvatusta. (Mantere 1993.) Mantereen mielestä opetuksessa tulee pohtia ja suunnitella myös, kuinka ympäristöön vaikutetaan, ei

siis tunnustella pelkkää subjektiivista havaintokokemusta. Konkreettisen toiminnan kautta oppilaat saavat ymmärrystä aktiivisen vaikuttamisen keinoista ja ympäristöarvot voivat muuttua pysyvästi. Aktiivisuuteen siis kannustetaan, mutta ei aivan eritellä, mitä se käytännössä kohdistuu, millä aikavälillä ja kenen tausta-analyysillä.

On vaikea arvioida, kuinka paljon maailmasuhteen muutokseen tähtäävällä taidekasvatuksella on yhteyttä luonnon poliittisuuteen. Sillä, kuinka ihminen elämäänsä elää ja arvojaan toimeenpanee, on julkinen ja sosiaalinen panoksensa ja vaikutuksensa ei-inhimilliseen luontoon. Esimerkiksi Jan van Boeckelin syväekologisesti orientoitunut taidekasvatusnäkökulma tutkii, kuinka taiteellinen prosessi voi toimia keinona herkistää aisteja ja avata yhteyden kokemusta luonnon kanssa. (van Boeckel 2006, 2009, 2013.) Tätä vasten kaikki taideperustainen ympäristökasvatus voisi olla ”poliittista”, siis se, kuinka yksilö muuttaa itseään ja luontosuhdettaan, mikä sitten säteilee hänen toimintansa kautta toisiin ihmisiin ja ei-ihmisiin enemmän tai vähemmän. Opinnäytteeni poliittisen käsite nojaa kuitenkin enemmänkin Chantal Mouffen demokratia ja politiikka -käsitykseen, joissa on kyse ristiriitaisista ja kamppailevista arvoista ja näkemyksistä, joita ei voi vain ohittaa, vaan jotka poliittisen järjestelmän (miksei kasvatuksenkin) on kyettävä kanavoimaan. (Mouffe 2005, 3.)

Mitä tulee ympäristön poliittiseen ulottuvuuteen kuvataidekasvatusajattelun yhteydessä, Anniina Suominen yhdistää ympäristöpolitiikan erityisesti kestävään ekologiseen kuluttamiseen ja oikeudenmukaisuuteen. (Suominen 2015, 139; Suominen 2016, 11.) Ylirisku toteaa puolestaan, että ympäristö- ja taidekasvatusta yhdistävät käsitteet, näkökulmat ja käytännöt ovat niin moninaisia, että niiden välisten yhteyksien ja kokonaisuuksien hahmottaminen on työlästä. (Ylirisku 2016, 52.) Esimerkiksi toimintaa ja aktivismia peräänkuuluttava puhe on kuvataidekasvatuksen opettajien ja

opiskelijoiden kirjoituksissa joko edelleen tai jälleen (ks. esim. Ala-Ruona 2014; Suominen 2015; Astala 2016; Jokela 2017; Virtanen 2019.) Tunnistan saman kokemuksen, vaikken olekaan yhtä perehtynyt alaan, käytäntöihin ja tutkimukseen kuten Ylirisku. Esimerkiksi yhteiskunnalliseen ympäristöajatteluun viittaavat käsitteet ekososiaalinen tai sosioekologinen yhteiskunta, toiminta ja aktivismiparadigma vaativat mielestäni konkreettista tarkennusta ja kouriintuntuvia kasvatusesimerkkejä (siis nimenomaan esimerkkejä eikä malleja) ja niiden tavoitteiden reflektointia ja seurantaa. En siis saa ihan kiinni, missä määrin voin käyttää niitä opinnäytetutkielmani viitekehyksenä ja konkretiana, etenkin sen metsäpoliittiseen todellisuuteen pureutuvassa osassa. Kyllä, metsienkäytön suhteen pitäisi päästä sosioekologiseen yhteiskuntaan. Mutta, metsävallanpitäjien ja ehkä jopa yleisen kansalaismielipiteen mukaan olemme jo siellä. Tai: mielikuvamme ja käsityksemme metsistä ekosysteemeinä ovat muuttuneet, emmekä ehkä enää tunnista metsän itseisarvoa tai omalakista ekosysteemiä. Tavoite voi olla selvä, toteutus ja käytäntö hyvin hankalia ja monisyisiä. Ajatellaan globaalia keskiluokkaistumista, selluviennin kasvua ja haja-asutusalueiden työpaikkoja, joissa sosiaalinen ja ekologinen oikeudenmukaisuus törmäävät tällä hetkellä voimakkaasti.

Kuvataidekasvatuksessa metsää ovat käsitelleet muun muassa Aija Viita (1995) eräänlaisena henkilökohtaisena ekoprimitivistisenä leikkinä, Hanna Meriläinen (2016a, 2016b) paikkasidonnaisuuden ja -muistojen näkökulmasta, Ulla Taipale (2016) biotaiteen ja tieteidenvälisyyden näkökulmasta, Henrika Ylirisku (2016) eräänlaisen asubjektiivisen sulautumisen näyttämönä, Mikko Snellman (2018) nykytaidekasvatuksen ja affektiivisuuden ja Maria Huhmarniemi (2016) Lapin ympäristökonflikteihin liittyvässä väitöstutkimuksessaan. Tietävästi metsämielikuvia, -käsityksiä, -representaatioita ja -diskursseja kuvataidekasvatuksen yhteydessä ei

ole tutkittu, eikä metsäalan kasvatusmateriaalia. Eero Julkunen ja Altti Kuusamo (1987) ovat tutkineet metsämielikuvia mainoksissa, eli metsämielikuvatyö on sinänsä tunnistettu ilmiö. Diskurssianalyysin osalta samaa sivuavat metsäalan mediadiskursseja tutkineet Eero Vaara, Janne Laurila ja Juha Tienari (2006). Eli kaikista ympäristökasvatuksen suunnista ja näkökulmista tarkennan yhteen erityiseen, joka liittyy metsäkäsityksiin ja -diskursseihin ja niiden vaikutukseen todellisiin elinympäristöihin. Tässä kohtaa en lähde täysin subjektiivisesta metsäkokemuksestani kasvatus ehdotuksena, vaan tarkastelen kahta metsäalan tuottamaa kasvatus- ja vaikuttamiskampanjaa. Ajattelen, että tämäkin näkökulma on syytä ottaa ympäristökasvattajana tai metsäkokemuksessaan huomioon.

Ympäristön poliittista ulottuvuutta kuvataidekasvatuksessa käsittelemäni vielä erikseen luvussa neljä.

1.3. Tutkimusasetelma ja lähestymistapa

Opinnäytteeni aihepiiriin liittyen koen, että kriittinen pedagogiikka on ympäristöpoliittiselle ja yhteiskunnallisesti tiedostavalle kasvatukselle monessa kohtaa hedelmällisempi tutkimusviitekehys kuin esimerkiksi taideperustainen ympäristökasvatus, paikkasidonnnainen taidekasvatus tai ekososiaalista oikeudenmukaisuutta tavoitteleva taidekasvatus. Koen hankalana tutkimustapana sellaisen, jossa viitataan ympäristönäkökulmaan, jonka erityisen näkökulman, esimerkiksi subjektiivisen aistihavainnoinnin avulla en kuitenkaan etene omien kysymysteni käsittelyssä. Tämä kertoo ”ympäristö”-käsitteen monitahoisuudesta; sitä voi tosiaan lähestyä esimerkiksi yksilöllisestä kokemuksesta, paikan ulottuvuuksista, ihmiskäden vaikutuksesta, ei-inhimillisistä toimijoista, ajasta ja muutoksesta, puhutavoista ja materiaalisista intressiristiriidoista käsin. Nykytaide

voi ottaa lähtökohdakseen minkä tahansa edellisistä. Ja on arvokasta, että kuvataidekasvatus tekee samoin.

Kriittisen pedagogiikan politiikkakäsitys ei pelkisty kapeasti puoluepolitiikaksi, vaan viittaa laajasti siihen kulttuuriseen, sosiaaliseen ja yhteisölliseen toimintaan, jossa ylläpidetään ja uusinnetaan elämäntapoja ja luodaan merkityksiä. (Aittola & Suoranta 2001, 12.) Erityisen merkityksellisenä pidetään tiedon ja vallan suhdetta; tieto on aina jonkun tietoa, jostain näkökulmasta tuotettua, välittyvää ja sosiaalisesti ylläpidettyä. (Aittola & Suoranta 2001, 13.) Tutkielmani liittyy siltä osin kriittisen pedagogiikan ajatteluun tiedon oikeuttamisessa pedagogisissa käytänteissä, että tarkastelen poliittista metsävaltaa metsäluontoa ja -suhdetta koskevan kasvatustiedon tuottajana ja uusintajana. Menetelmänä käyttämäni diskurssianalyysi liittyy myös kriittiseen pedagogiikkaan, jossa diskursseja analysoimalla päästään tutkimaan tieto-valta-suhteita, kulttuurisia kamppailuja ja ideologioita. (Sama.) Kriittisen pedagogian talouskriittikkä voi ajatella taustana tutkielmani kysymykselle metsätalouden etujärjestöjen tuottamasta kasvatusmateriaalista ja sen esittämisestä ideologisesti neutraalina. Aittolan ja Suorannan mukaan talouden kenttää ei tule pitää muun sosiaalisen ulkopuolisena mahtina, joka näkymättömänä kätenä luo sosiaalisia tosiasioita. (Aittola & Suoranta 2001, 14.) Lisäisin ympäristöpedagogisen huomion: ettei metsätalous loisi metsäsuhteitamme ja -käsityksiämme eikä ekologisia realiteetteja. Lisäksi, kommunikatiivisen demokratian ajatus kriittisessä pedagogiikassa edellyttää siirtymistä pelkästä äänestysintressistä kollektiivisen intressin viljelyyn. Mutta mikä on kollektiivinen metsäintressi? Ja mikä on kollektiivi, kuuluuko siihen vain ihmisiä, ja ketä ihmisiä? Suomessa yksityisomaisuuden, mukaan lukien metsänomistuksen suojaa ja oikeutta on pidetty hyvänä asiana, toisaalta valtion metsiä ohjaa Maa- ja metsätalousministeriö, jossa vallankäytöllä on vanhat rakenteet.

Kriittisen pedagogian osalta käytän aineistonani erityisesti seuraavia ympäristökasvatukseen liittyviä tutkimuksia. Eija Louhimaan (2005) ja Jürgen Matthiesin (2001) artikkelit tarkastelevat ympäristökasvatuksen paradokseja ja Veli-Matti Värnin (2018) kasvatusfilosofinen lähestyminen kasvatukseen ekokriisin aikana sivuavat kaikki ympäristökasvatuksen yhteiskunnallisia haasteita ja kasvattajan ympäristöetiikkaa yhteiskunnassa. Essi Aarnio-Linnanvuoren (2018) melko tuore laadullinen väitöstutkimus opettajien ympäristöasenteista ja -ymmärryksestä kuuluu ehkä enemmänkin ympäristökasvatuksen alaan, mutta valottaa sen monialaisuuden ja yhteiskunnallisuuden kysymystä mielestäni tärkeällä tavalla.

Kuten kirjoitin, aiheesta kuvataidekasvatus ja metsäpolitiikka ei tietävästi ole tehty aiempaa tutkimusta. Yhdistelemällä diskurssianalyysin, kuvataidekasvatuksen, kriittisen pedagogiikan ja ympäristökasvatuksen tutkimuskirjallisuutta olen luonut omaan tutkimuskohteeseeni tuunatun teoreettis-metodologisen paletin. Toivon lähestymistapani painottuvan myös ympäristöpoliittisen luennan malliin, vaikka tätä ajatellen olisin tarvinnut ehkä enemmän teoreettisia ja metodologisia näkökulmia poliittisen ekologian tutkimusalalta.

Olen valinnut aineistotutkimusmenetelmäkseni diskurssianalyysin, jonka mukaan kieli on sosiaalista ja konstruktivistista toimintaa, joka

² Vuonna 1877 perustettu Suomen Metsäyhdistys on viestintäorganisaatio, jonka tavoitteena on ”kertoa metsien mahdollisuuksista yhteiskunnan kehittämisessä. Metsien käyttö on meille puuntuotantoa, virkistystä, luonnonhoitoa, suojelua ja innovaatiota. Se on biotaloutta ja kiertotaloutta, ja siitä syntyy uusia kestäviä tuotteita ja palveluita.” Metsäyhdistys toimittaa suomeksi ja englanniksi verkkojulkaisua forest.fi. Yhdistystä rahoittavat muun muassa maa- ja metsätalousministeriö, Suomen Metsäsäätiö ja Metsämiesten

rakentaa todellisuutta erilaisin seurauksin. (Pietikäinen & Mäntynen 2009) Tutkielmassani esitän seurauksen liittyvän metsäkäsitysten kautta metsäluonnon tilaan. Diskurssianalyysiin liittyvä pääkysymykseni on: millaisten diskurssien avulla metsäkäsitystä rakennetaan metsäalan koulutus-, kasvatus- ja vaikutushankkeiden eri verkkosivustoilla? Seuraavassa eli metodiluvussa käyn läpi diskurssianalyysimenetelmää enemmän.

1.4. Aineiston esittely ja rajaus

Opinnäytteeni tapausesimerkkinä luen metsäalan kasvatusmateriaalia ja kuvastoa diskurssianalyysiä vasten. Otan tarkasteluuni Suomen Metsäyhdistyksen Metsä puhuu -kampanjan sekä Suomen Metsämuseo Luston käynnistämän Metsäsuhteita-hankkeen. Molempien yhtenä tavoitteena on näkemykseni mukaan myös metsämielikuvakasvatus, joka ei ole metsänkäytön muotojen oikeuttamista ajatellen kaukana poliittisesta kasvatuksesta. Molempien hankkeiden rahoittajina toimii metsätalouden intressitahoja, joilla on toiminnassaan julkilausuttuja metsäpoliittisia tavoitteita.

Suomen Metsäyhdistyksen² nuorille suuntaama *Metsä puhuu* -kampanjan (ks. Metsä puhuu) sivusto on oman ilmoituksensa mukaan tietopaketti metsiin ja puun käyttöön liittyvästä koulutuksesta ja ammasteista Suomessa. Alaosioiden mukaan se on yrityksille ja opettajille suunnattu sivusto, ja siten välillinen kasvatusväylä.

Säätiö. Metsäyhdistys jakautuu kolmeen viestintäosastoon: nuorisoviestintään, vaikuttajaviestintään ja metsäviestintään. (<https://smy.fi/metsayhdistys/>)

Verkkosivustolta rajaan aineistoni alapalkin kautta avautuvaan materiaaliosaan ”Opeta & opi”. Se sisältää alaosat Metsävisa, Metsä puhuu, Opetusmateriaaleja, Tehtäviä ja materiaaleja sekä Yhteistyökumppanit. Näistä jokaisesta avautuu valtava määrä tietoa, kuvastoa ja linkkejä, eikä kaiken materiaalmäärän lähianalysoiminen ole tavoitteenani. Visuaalisen kulttuurin kasvatuksen näkökulmasta kiinnostavaa on esimerkiksi Metsävisan visualisen ilmeen muuttuminen vuosien mittaan. Rajaan siis tarkasteluni muutamiin osiin Opetusmateriaaleja- ja ainekohtaisia Tehtäviä ja materiaaleja -sivustoilta. Tämän kampanjan pääverkkosivun lisäksi esittelen, mitä sen sosiaalisen median tileistä erityisesti Instagram ja YouTube pitävät sisällään.

Sivustoa ja kampanjan sosiaalisen median ulokkeita tutkimalla kasvatusmateriaalia tarjotaan sekä opettajille että oppilaille, ja osa on suunnattu jälkimmäisille suoraan, eikä kerro vain metsäteollisuuden työpaikoista tai puuraaka-aineesta, vaan metsästä yleisemmässä mielessä. Diskurssianalyysiä mukaillen puhe ei ole vain puhetta jostakin, vaan olennaisesti myös puhetta jollekin. Argumentin vakuuttavuus rakentuu viime kädessä vasta sen vastaanotossa. Mikä vakuuttaa yhden yleisön, ei välttämättä toista. (Jokinen ym. 2016, 340.) Kyse on siis vakuuttelun ja suostuttelun retoriikasta. Metsä puhuu -kampanjan viestinnässä voi tarkastella, pyrkiikö se vakuuttamaan ja esittäytymään erityisesti opettajille vai oppilaille, kumpaan ryhmään vaikuttaminen on kampanjan kannalta tuottoisampaa? Opettajien siinä mielessä, että he voivat kasvatusauktoriteetteina ”oikeuttaa” metsäalan viestin valitsemalla näitä materiaaleja opetuksensa osaksi. Toisaalta lapset ja nuoret ovat niitä, joita paitsi tarvitaan metsäalalle

työntekijöiksi, myös heidän myönteistä arvomaailmaansa tarvitaan kansalaisina.

Toisena aineisto-osanani katson Suomen metsämuseo Luston käynnistämää Metsäsuhteita-hanketta, jonka tavoitteena on kerätä ja tallentaa suomalaisten kertomuksia omasta metsäsuhteestaan ja näiden narratiivien avulla saada yhdessä Ulkoministeriön kanssa suomalainen metsäsuhde osaksi Unescon aineettoman maailmanperinnön luetteloa. (Metsäsuhteita 2018) Moni keskeinen metsätalouden etujärjestö ja metsäteollisuus toimija³ rahoittaa tai tukee hanketta. Analysoin kampanjan pääsivustoa Metsäsuhteita.fi.

³ Suomen metsämuseo Lusto, Suomen metsäyhdistys, Metsäkeskus, Metsämiesten säätiö, MTK, Metsäteollisuus ry, Suomen partiolaiset,

Metsähallitus, Metsäteho, Stora Enso, Metsä Group, UPM, Tapio Oy, Metsäkustannus Oy. (Metsäsuhteita 2018.)

2. Tutkimusmetodina diskurssianalyysi

Käytän tutkimusaineistoni erittelyn menetelmänä diskurssianalyysiä. Sen lähtökohtana kieli on sosiaalista ja konstruktivistista toimintaa, joka rakentaa todellisuutta erilaisin seurauksin. (Pietikäinen & Mäntynen 2009) Diskurssianalyysiin liittyvä pääkysymykseni on: miten ja millaisten diskurssien avulla metsäkäsitystä rakennetaan metsäalan koulutus-, kasvatus- ja vaikutushankkeiden verkkosivustoilla, tarjoamassa sähköisessä opetusmateriaalissa sekä sosiaalisen median julkaisuissa. Nämä ovat tutkimukseni aineistona, joita esittelin edellisessä luvussa. Tutkielmassani esitän metsädiskurssien seurauksen liittyvän metsäkäsitysten kautta myös metsäluonnon tilaan, eli niiden todellisuusvaikutus tapahtuu myös tällä tasolla. Lähtökohtaoletukseni on, että metsä on diskursiivisesti tuotettu. Näin metsäkuvaukset ovat kielellisten ja siten myös diskursiivisten valintojen tulosta.

Diskurssianalyysin peruslähteenä olen käyttänyt Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen toimittamaa teosta *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö* (2016) sekä Sari Pietikäisen ja Anne Mäntysen kirjaa *Kurssi kohti diskurssia* (2009). Lisäksi olen saanut käytännön esimerkkianalyysiapua metsäalan mediadiskursseja tutkineiden Vaaran, Laurilan ja Tienarin artikkelista ”Pulp and Paper Fiction: On the Discursive Legitimation of Global Industrial Restructuring” (2006), etenkin tarkastellessani oikeuttamisen ja hyväksyttävyyden puhetapoja metsäalan kasvatusmateriaaleissa ja viestinnässä. Jälkimmäinen kuuluu kriittisen diskurssianalyysin, joka näkee valtasuhteiden ja ideologioiden muovaavan diskurssia voimakkaasti. (Fairclough 1992) Anna Solinin (2012) mukaan kriittisessä diskurssintutkimuksessa tyypillisesti diskurssintutkijan tehtävänä pidetään valtasuhteiden paljastamista tai vaihtoehtojen

toimintatapojen tarjoamista. Hän toteaa, että tärkeintä on kuitenkin tietoisuuden lisääminen jostakin asiasta, minkä koen myös oman opinnäytteeni ja metsäpoliittisen diskurssianalyysini tehtävänä, samoin kuin merkitysten mahdollisen vaikutuksen kasvatusyhteisössä, jossa niitä voidaan käyttää. En ole keskittynyt kuitenkaan yksinomaan kriittisen diskurssianalyysin viitekehykseen, vaikka olen tunnistanut aineistostani tiettyä metsävaltasuhteiden ideologista painotusta.

Diskurssianalyysissä kysytään, mitä analysoidun aineiston puhettavat pitävät sisällään, mitkä elementit niissä toistuvat, mitä niissä esitetään, ketä puhutellaan, missä tilanteessa niitä käytetään? Esimerkiksi: miten ja milloin poliittinen ulottuvuus on mukana taidekasvatuksen ympäristötutkimuksessa tai metsäalan viestinnässä ja millaiset lausumat tuolloin toistuvat? Diskurssianalyysissä ajatellaan, että kielenkäyttö on käytäntö, joka ei ainoastaan kuvaa maailmaa, vaan merkityksellistää ja samalla järjestää ja rakentaa, uusintaa ja muuntaa sitä sosiaalista todellisuutta, jossa elämme. Käyttäessämme kieltä me toisin sanoen konstruoinme ja merkityksellistämme kohteet, joista puhumme tai kirjoitamme. (Jokinen ym. 2016, 26.) Merkityssysteemit eivät siis ole sattumanvaraisesti yksittäisten ihmisten päiden sisällä, vaan rakentuvat osana erilaisia sosiaalisia käytäntöjä. Opetustilanne voi olla yksi tällainen merkityksellistämisprosessi. Sosiaalista todellisuutta jäsennetään jatkuvasti rakentuvana eli olemassaolevia käsitteellistämisen tapoja uusintavana ja muuttavana prosessina. (Jokinen ym., 2016, 29.)

Käytän diskurssianalyysiä siis ymmärtääkseni opinnäytteessäni kielenkäytön toimeenpanevaa ja todellisuutta (jopa ekologista todellisuutta) rakentavaa voimaa. Jokinen ym. kirjoittavat, että erotukseksi varsinaisesta tekemisestä kielenkäyttö tullaan usein mieltäneeksi pelkäksi asioiden kuvaamiseksi. Kaikilla lausumilla

kuitenkin aina paitsi kuvataan jotakin, myös tehdään jotakin. Lausumat siis sekä väittävät jotain todellisuuden luonteesta että samalla rakentavat tuota todellisuutta. Sanat ovat toimintaa. Kielenkäytön seurauksia tuottava luonne on erityisen olennainen, eli mitä kielenkäyttäjä milläkin ilmaisullaan kulloinkin tekee ja tulee tuottaneeksi. (Jokinen ym. 2016, 47.)

Pietikäisen ja Mäntynen (2009) mukaan diskurssit esittävät tapansa tietää totena. Siksi onkin merkitystä, mitkä diskurssit pääsevät yhteiskunnassamme ääneen ja mitkä sen sijaan hiljennetään tai unohdetaan. Representaation käsite kiinnittää huomiota diskurssin sosiaaliseen vaikutusvaltaan, jota Stuart Hall kuvaa siten, että samalla kun diskurssi antaa mahdollisuudet representoida ilmiötä tietyllä tavalla, se estää muiden representaatioiden muodostumista. (Hall 1992, 291–292.) Pietikäinen ja Mäntynen tarkoittavat representaatiolla juuri kielen kykyä kuvata, rajata, määritellä, haastaa, muuttaa ja asemoida. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 53.) Myös Hall määrittelee representaation olevan jonkin esittämistä tai tekemistä merkitykselliseksi, jonkin korvaamista tai edustamista. (Hall 1997, 16.) Representaatioiden kautta asioita ja ilmiöitä luonnollistetaan ja mytologisoidaan itsestään selviksi totuuksiksi ja siten osaksi meitä ympäröivää jokapäiväistä maailmaa. (Rossi 2010, 267–271.) Representaatioiden tulkitsemista ohjaa ympäröivä sosiokulttuurinen käytäntö, joka hallitsee todellisuutta muokkaavia puhetapoja. (Törrönen 2010, 278, 283–284.) Semioottisen tulkinnan mukaan representaatiot muodostavat tarinalinjoja, joissa toimijoita ja tarinoita voidaan tarkastella tiettyä diskurssia toteuttavina, arvoja tuottavina narratiiveina. Narratiivimuoto tekee representaatiot helposti lähestyttäviksi ja tarjoaa valmiin näyttämön ja toimintamallin, johon yleisön on helppo asettua. (Törrönen 2010, 291–293.) Tarinallisuus on siten kielen kautta välitettävien ideoiden ja mielikuvien perusedellytys. Ideologisten seurausten näkyväksi tekeminen lisää diskurssianalyysin

yhteiskunnallista relevanssia ja erottaa sen vahvasti eettisestä ja moraalisesta relativismista, kaiken hyväksymisestä. (Jokinen ym., 2016, 50.)

Diskurssianalyysiin kuuluu myös genren käsite, joka liittyy kontekstiin. Pietikäinen ja Mäntynen toteavat, että koska merkitys nähdään diskurssintutkimuksessa kontekstisidonnaisena, pieniä asioita (yksittäistä ilmausta) analysoidaan aina suhteessa suurempaan, eli siihen kontekstiin, jossa se ilmenee. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 29, 35–37.) Ilman kontekstia ei siis voida analysoida ja tulkita kielenkäyttöä, ja siksi se on tärkeä käsite diskurssintutkimuksessa. Genret ovat sosiokulttuurisia, ja kunkin genren normit opitaan ajan myötä yhteisöissä toimittaessa. (Pietikäinen ja Mäntynen 2009, 81–83, 88.) Esimerkiksi metsäalan kasvatustilaisuuksien ja -diskurssien voisi ajatella kuuluvan samaan genreen ja tarkasteltavan siis tätä omaa kontekstiaan vasten. Toisaalta genrejen sekoittuminen on tavallista, tekstit ovat useimmiten heterogeenisiä ja käyttävät hyväkseen eri genrejen käytänteitä. Norman Fairclough kuvaa, että teksti voi olla intertekstuaalinen sekoitus, jossa eri genret sulautetaan toisiinsa hankalastikin havaittavalla tavalla. (Fairclough 1997) Genrejen sekoittuminen saa aikaan esimerkiksi sen, että tekstillä on yhden tavoitteen sijaan monta tavoitetta (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 129.). Nämä tavoitteet voivat olla jopa toisensa poissulkevia, esimerkiksi jos metsäteksteissä halutaan samaan aikaan kasvattaa hakkuita, pyritään kohentamaan hyvinvointia, tarjoamaan luontoelämyksiä ja lähentämään luontosuhdetta sekä suojelemaan luontoa.

Diskurssianalyysi voi tarkastella esimerkiksi sitä, millaista metsätodellisuutta metsäsuhdekuvauksissa, metsäkuvastossa, visuaalisen kulttuurin metsissä, taiteen metsissä, metsäkasvatuksessa jne. tuotetaan. Aineistosta lähdetään etsimään aluksi vahvoja, hegemonisen aseman saavuttaneita diskursseja. Metsädiskursseja voi

olla monia, mutta vahvimmat ja hegemonisimmat liittyvät Suomessa kansallisuuskurssiin, siis kansalliseen identiteettiin, sen symboleihin, kansalliseen etuun ja niin edelleen. (Julkunen & Kuusamo 1987; Keto-Tokoi 2011; Juutilainen 2018) Diskurssianalyysin mielenkiinto on etenkin kulttuurisissa itsestäänselvyyksissä, eli eräänlaisiksi luonnollisiksi ja kyseenalaistamattomiksi totuuksiksi muotoutuneissa diskursseissa, jotka vievät elintilaa muilta diskursseilta. (Jokinen ym. 2016, 76–77.) Mitkä piirteet toistuvat, mistä vaietaan? Mihin suuntaan ne vievät metsäkäsityksiämme ja -suhteitamme?

Kiinnitän aineistossani siis huomiota sisällöllisesti samankaltaisina toistuviin merkityksiin eri yhteyksissä, mikä paljastaa hegemonisen diskurssin. (Jokinen ym. 2016, 80.) Tarkastelen aineistoani myös siitä näkökulmasta, ovatko moninaisuus, asioiden kompleksisuus ja ristiriitaisuus väistyneet yksinkertaistamisen tieltä, ja jos, missä kohdin. (Jokinen ym. 2016, 89.) Yksinkertaistamisen myötä tietojen alkuperä hämärtyy ja ne alkavat näyttää luonnollisilta itsestäänselvyyksiltä. (Jokinen ym. 2016, 90.) Etsin myös aineistostani vetoamista yleiseen hyväksyttävyyteen eli konsensuksen käyttöä tiedon legitimoimiseksi. Näissä tapauksissa viitataan esimerkiksi useimpien ihmisten käsityksiin. (Jokinen ym. 2016, 91.) Jokinen kirjoittaa *Kaikki ovat ”hyvällä asialla”* -diskurssista, jossa ajettavalle asialle on helpompi saada kannatusta, kun puhuja onnistuu luomaan vaikutelman, että hän on kauniiden ja yleisesti hyväksyttävien asioiden ja arvojen puolella. (Jokinen ym. 2016, 207.) On siis vaikea vastustaa näkemystä, jonka annetaan ymmärtää olevan kaikkien yhteisesti hyväksymä totuus tai hyve. (Jokinen ym. 2016, 351.) Ymmärrän, että diskurssit lomittuvat helposti toisiinsa, ja niitä voi nimetä esimerkiksi eri

metsädiskurssikategorioihin. Erottelen aineistostani siis hegemonisia metsädiskursseja (erityisesti kansalliseen etuun vetoaminen), yleisen hyväksyttävyyden diskurssiivisia strategioita (monikäyttö, kestävyys) sekä pyrin tunnistamaan lisäksi kasvatusdiskursseja, joiden ennakoin punoutuvan kansalliseen diskurssiin (tyyliin ”isänmaa tarvitsee sinua”) ja yleisen hyväksyttävyyden diskurssiin (”metsäala tarjoaa kestävän työpaikan”).

Metsämerkitysten rakentumista voi tarkastella myös diskurssienvälisesti, koska metsään liittyviä melko vakiintuneita vanhempia ja uudempia puhetapoja on maassamme monia. Ruut Majuri (2016) nostaa ja nimeää omasta luontomatkailua käsittelevästä opinnäyteaineistostaan pyhä luonto -, vaivaton luonto -sekä haastava luonto -diskurssit. Esimerkiksi ympäristöjärjestöjen ja ympäristöhallinnon viestinnästä voi löytää luonnonsuojeludiskurssin sanastoa ja käsitteitä, mutta tämäkään diskurssi ei ole heidän yksinoikeutensa, vaan myös teollisuuden, matkailun ja markkinoinnin hyödyntämää. Taloushistorialliseen metsädiskurssiin voisi lukea paljon toistetut vihreän kullan maa -diskurssin⁴ sekä viime vuosina nousseet uudet diskurssit muun muassa biotalouteen (Pietilä 2019), hyvinvointiin (Tyrväinen ym. 2017), terveyshyötyyn (Simula 2012) ja erityiseen luonto- tai metsäsuhteeseen liittyen, joissa olen itse havainnut kansallisuusidentiteettidiskurssin jatkumoa. Diskursseja voi siis nimetä toistuvien ja paljon esiintyvien puhetapojen mukaan. Juha Suonpään mukaan myös luontokuvasto (lisäisin: luontomielikuvat ja -käsitteet) rakentuu siis eri diskursseista muodostuneiden merkityssysteemien suhteena, jolloin diskurssit määrittyvät suhteessa ulkopuolisiin suhteisiin ja voimiin, instituutioihin, sosiaalisiin prosesseihin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin. (Suonpää, 2002, 30.)

⁴ Esimerkiksi peda.net-verkkosivuston metsien biologian oppimateriaalisivun otsikko on Vihreän kullan maa, joka viittaa Suomen kansainväliseen maineeseen metsätalousmaana. (<https://peda.net/oppimateriaalit/e->

[oppi/verkkokauppa/yl%C3%A4koulu/poistuneet-tuotteet/metsien-biologia2/1mtkmk/otsikko-jotain2](https://peda.net/oppimateriaalit/e-oppiverkkokauppa/yl%C3%A4koulu/poistuneet-tuotteet/metsien-biologia2/1mtkmk/otsikko-jotain2))

Sekä Suonpää (2002), Haila (2003), Majuri (2016) että Tuulentie (2002) ovat tarkastelleet luonnon autenttisuus -diskursseja. Esimerkiksi Yrjö Hailan (2003: 185) mukaan länsimainen kulttuuri liittyy luontoon uskomuksia, joiden mukaan luonnollinen luonto löytyy vain erämaasta ja inhimillisen toiminnan ulkopuolelta.

Kasvatusta ajatellen on kiinnostavaa, kuka pääsee ja millä ehdoin mihinkin diskurssiin mukaan. Toisin sanoen, millaisiin metsädiskursseihin lapset ja nuoret ohjataan ja mihin heitä ei toivota? Millaisiin subjektipositioihin ihmiset voivat asemoitua tai tulevat asemoiduiksi? Mistä diskurssissa saa puhua, kenellä on puhevalta, otetaanko kaikista positioista lausuttu puhe vakavasti, millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia eri osanottajilla on jne.? Toisaalta diskurssianalyysi voi tutkia, onko diskurssiin sisäänpääsyä rajoitettu jollakin tavalla: vaatiiko puhe erikoiskielen käyttöä, tai onko muita taitovaatimuksia? (Jokinen ym., 2016, 85–86.) Lisäksi puhe ei ole vain puhetta jostakin, vaan olennaisesti myös puhetta jollekin. Tarkastelen analyysissäni siis myös vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan käyttöä. Kuten Jokinen huomauttaa, argumentin vakuuttavuus rakentuu viime kädessä vasta sen vastaanotossa, eli mikä vakuuttaa yhden yleisön, ei välttämättä toista. Tässä mielessä vakuuttavuus ei ole yksiselitteisen objektiivisesti havaittavissa. (Jokinen ym. 2016, 340.)

Koska en ole varsinainen kielentutkija, en poraudu diskurssianalyysissäni sanatasolle asti. Kielentutkija tai mediatutkija voisi analysoida jokaisen pienimmänkin yksityiskohdan. Esimerkiksi fontin merkitys ei omalla graafisen suunnittelun taustallani ehkä avautuisi kaikissa nyansseissaan. Kuitenkin psykologialla on suuri merkitys graafisen viestinnän alalla. Kielentutkija voisi puolestaan selvittää tietynlaisten fraasien, verbien tai adjektiivien toistumisen ja metaforien laadun.

Luonnon, metsän, ympäristön, ei-inhimillisen käsittäminen on aina rajallista; jotkut näkemykset pitävät käsityksiämme yllä, mutta niistä kamppaillaan jatkuvasti. Diskursiivisten kamppailujen myötä luonnosta puhumisessa on aina kyse myös vallasta. Siksi on tärkeää, että tutkimuksen avulla paljastetaan ne diskurssit, joiden kautta myös metsäsektori tuottaa meille luontokäsityksiä ja maailmankuvaa. Tavoitteena on havahtua näkemään, millaisin diskurssein metsärepresentaatioita ja metsäsuhteita luodaan, millaisia nämä käsitteet ovat ja kuinka ne vaikuttavat fyysiseen todellisuuteen. Opinnäytteeni metsäpoliittinen diskurssianalyysi on eräänlaista pohjustavaa itseymmärrystä, joka voisi olla hyvä tehdä yhtä aikaa ”toiminnan” kehittämisen kanssa. Tutkielmani diskurssianalyysiluvun lopussa pohdin, millaisia vaihtoehtoisia, myös diskursiivisia, strategioita kuvataidekasvatuksella voisi metsäpolitiikkaan olla. Koska metsäpoliittista kamppailua sen oikeutuksesta käydään jatkuvasti diskurssien ja representaatioiden tasolla, taidekasvatus voi ehdotukseni mukaan ainakin olla toistamatta kestäättömiä valtakurssseja tai luoda vaihtoehtoisia puhetapoja ja representaatioita metsäteollisuuden mielikuvavaikuttamiselle.

3. Ympäristön ja ympäristöpoliittisen vaikeus kouluopetuksessa ja kasvatuksessa

Luonnon ja ympäristön käsitteet ovat arkikokemuksena helppoja, mutta käsitteellisesti hankalia ihmisille, kokemukseni mukaan myös opettajille. Luontoa ja ympäristöä ei nähdä aina kaikkea arjen toimintaa ja olemista läpäisevänä ja pohjustavana ilmiönä, vaan ”luontoon” mennään erikseen, se on erillinen *paikka* (metsä, merenranta ym.), se ei ole niinkään prosessuaalinen kuin rakenteellinen. (Ks. Willamo 2004.) Vaikka tämä on vain yksi, ja yksinään kapea ympäristökäsitys. Ilmiöt kuten kuolema, avaruus, suolistobakteerit tai sisäilma eivät useinkaan kuulu luontosuhteen vahvistamisen opetukseen, siis luontokirjoihin, luontosatuihin tai luontosuhdeluontoon, vaikka ne ovat luontoa siinä missä kettu ja pihlaja. *Pohjolan nisäkkäät* -kirja ei vieläkään esittele nautaa, koiraa eikä ihmistä. Myös ympäristö opetetaan erillisenä sektorina, joka voidaan erottaa muista ilmiöistä ja jolle on varattu omat uutissivut. Jos luonto tai ympäristö eivät läpäise arjen toimintaa jatkuvasti, vaan ovat paikkoja, joissa pistäydytään tai erillisosa-alueita, ne eivät välttämättä läpäise käytöstä ja maailmankuvaa kokonaisvaltaisesti.

Omina kouluaikoinani 1980-90-luvuilla kuvataidekasvatuksen ympäristösisältö painottui rakennettuun ympäristöön; ihmisen selkeästi tekemät artefaktit nähtiin kulttuurisena ja siksi taidekasvatuksen alaan kuuluvina ilmiöinä, mutta esimerkiksi ihmisen myös voimakkaasti muokkaamaa luontomaisempaa ympäristöä kuten puistoa tai talousmetsää ei. Kaavoituksen tuottama maisema- ja ekologinen muutoskin voidaan nähdä muotoiluna. Luonto-kulttuuri-vastakkainasettelua ja -käsityksiä tutkinut Risto Willamo teetti ympäristönsuojelutieteen opiskelijoilla kyselyn luokitusrajan

vetämisestä luonnon ja ei-luonnon välille. 63:sta 51 opiskelijan mielestä luontevin raja kulki talousmetsän ja pellon, tai pellon ja kaupungin välissä. Peltö asetettiin siis vedenjakajalle; se on sekä ihmisen kontrolloima että oma ekosysteeminsä. (Willamo 2009, 130–131.). Hailakin korostaa pellon ja metsän välistä luokitusrajaa todeten, että peltöjä pidetään länsimaisessa perinteessä kulttuurin sisäpuolisina, metsiä ulkopuolisina. (Haila 1994, 150, 153.)

Suomela & Tani esittävät, että ympäristökasvatuksen ympäristökäsitteen olisi oltava lähtökohtaisesti moninäkökulmainen. Ympäristön yhteiskunnallinen näkökulma ottaa huomioon ihmisten välisen vuorovaikutuksen, kulttuurin sekä yhteiskunnallisen todellisuuden. Se liittyy ympäristöön erilaisten ihmisryhmien välisten näkemysten mahdolliset ristiriidat ja ympäristöön liittyvät poliittiset päätökset. Toisaalta tutkijat huomauttavat yhden näkökulman korostamisen voivan sivuuttaa muut: fyysisen ympäristön ja toisaalta yksilöiden oman elämismailman tilan. Suomela ja Tani painottavatkin, että kaikkia kolmea näkökulmaa tarvitaan kokonaisvaltaiseen ympäristökasvatukseen. (Suomela & Tani 2004, 56.)

Marjo Räsänen puolestaan painottaa visuaalisen kulttuurin lukukirjassaan ympäristöä ihmisen tekeminä artefakteina, eli rakennettuna ja esineympäristönä. (Räsänen 2015, 335.) Räsänen artefaktikäsitystä olisi mielekästä haastaa uusmaterialismin ja posthumanismin ajatuksilla luontokulttuurien kietoutumista tai Timothy Mortonin hyperobjektien käsitteellä. (Ks. Bennett 2010; Latour 2006; Morton 2013.) Ovatko ei-ihmiset ja niiden prosessit artefakteja? Onko ilmastonmuutos tavallaan ihmisyyhteiskunnan tuottama artefakti? Missä kulkee kulttuurisen artefaktin ja luonnonprosessin raja? Kun ympäristön ja luonnon kokee keskeisesti objekteina, sen arvaamattomat ja välittömille ihmisasteille tai ihmisen aikakäsitykselle vaikeat näkymättömät prosessit tulevat meille

yllätyksenä. Räsänen painottaa tarkastelevansa ympäristöä nimenomaan taidekasvatuksen ja estetiikan konteksteissa, siksi artefaktipainotus. Mutta missä mielessä tällainen eronteko on hedelmällinen maailmansuhdettamme ajatellen?

Toisaalta kasvattajilla saattaa olla ongelmia materiaalsen ja objektien maailman ymmärtämisessä. Olen ollut mukana opetustilanteissa, jossa metsään vietyjen päiväkotilasten piti kunnioittaa metsää siten, etteivät he saaneet poimia sieltä mitään (riskinä toki olisi lehtien ja oksien turha ja ylimitoitettu riipiminen), minkä jälkeen he palasivat sisätiloihin piirtämään muovitusseilla ja leikkimään muovileluilla. Mikä oli siis se materiaalinen ja käsitteellinen luonto, jota lapsia opetettiin kunnioittamaan?

Perustava käsitteellinen hämäryys on yksi selittäjä luonto- ja ympäristökasvatuksen puutteiden taustalla. Tässä luvussa käsitelen tarkemmin näkökulmia, jotka ovat kenties hallinneet ympäristöopetusta, mutta osoittautuneet puutteellisiksi.

3.1. Neutraaliuden kuvitelma

Aarnio-Linnanvuoren väitöstutkimus (2018) selvitti arvolatautuneisuutta ja monialaisuutta ympäristöopetuksen haasteina. Tutkimuksen aineistona toimivat sekä aineenopettajahaastattelut (yhteiskunnallisten ja katsomusaineiden sekä maantieteen opettajat) että suuri määrä yhteiskunnallisten ja katsomusaineiden oppikirjoja. Haastatellut korostivat opettajan poliittista neutraaliutta, mutta samalla kuitenkin esimerkillistä asennekasvattaja-kansalaisuutta.

Aarnio-Linnanvuori viittaa Cotton ym. tutkimukseen, että vaikka opettaja nimellisesti pyrki opetuksessaan neutraaliuteen ja ottamasta

kantaa, arvomaailma näkyy väistämättä hänen työssään: muun muassa kysymyksenasettelussa, vastausvuorojen jakamisessa ja muussa luokassa käytävän keskustelun järjestämisessä. Tiedostamaton piilo-opetussuunnitelma olisikin syytä tiedostaa ja tehdä näkyväksi. (Cotton ym. 2013.) Aarnio-Linnanvuoren tutkimustapauksessa ympäristöaihepiirin kompleksisuus saattoi lisätä opettajan tarvetta käsitellä aihetta mahdollisimman neutraalisti. Opettaja koki neutraalina pysyttelemisen parhaaksi tavaksi käsitellä ristiriitoja herättäviä ja eriäviä mielipiteitä sisältäneitä aiheita. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 70.) Koettiin, että opettaja ei siis saisi ohjata oppilaan ajattelua vaan tämän tulisi opetella muodostamaan itse mielipiteensä. Mielestäni haastatellut opettajat eivät olleet välttämättä sisäistäneet kriittisen ajattelun (kyky reflektoida omaa ajatteluaan, tehdä erotteluja, analysoida ja vertailla jne.) opettamista. Pyrkimys neutraaliuteen tuli esille erityisesti niiden aiheiden yhteydessä, joiden hallinta koettiin epävarmana. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 81.) Neutraaliuden ihanne ilmenee myös tiedon epävarmuuteen liittyvässä puheessa. Opettaja saattaa kokea esimerkiksi ilmastokeskustelun poliittiseksi keskusteluksi, jossa hänen ei sovi ottaa kantaa, vaikka keskustelun aiheena olisi nimenomaan ilmastotutkimus, ei politiikka. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 42.) Opettajat eivät siis välttämättä osaa eritellä tieteellisiä ja yhteiskunnallisia tai poliittisia diskursseja, mikä ehkä on ympäristöopetuksen edellytys.

Osa haastatelluista piti kuitenkin tärkeänä, että luokassa tuodaan esille erilaisia poliittisia näkemyksiä tasa-arvoisina vaihtoehtoina. Opettajan omien näkemysten esittämistä pidettiin mahdollisena, jos niiden avulla luokkaan sai hyvän keskustelun tai muuten heräteltyä oppilaita ajattelemaan. Tällaisen argumentoinnin voi tulkita pluralistisen opetuksen kannattamiseksi. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 70.) Epävarmuutta aiheenhallinnassa tunteneet opettajat siis jännittivät mahdollisesti ristiriitaista arvokeskustelua ja toisaalta jonkin arvon

tuputtamista, koska pluralismia pidettiin lähtökohtaisesti tärkeänä. Toisaalta vastuullisia arvoja pidettiin hyvinä ja niihin sai kasvattaa, mutta oppilailla sai olla eriävä mielipide. Aarnio-Linnanvuori esittääkin, että oppilaalle tulisi jättää tilaa arvioida ja haastaa opettajan nostamia (ympäristöpoliittisia) aiheita. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 32.)

Syrjäläinen ym. esittävät kriittisen pedagogiikan näkökulmasta, että opettajalla tulisi olla halua arvioida kriittisesti koulumaailman ja yhteiskunnan usein näkymättömiksi jääviä arvostuksia ja rakenteita sekä samalla edistää kyseenalaistavaa henkeä omissa oppilaissa. Tehtävä on samaan aikaan hyvin laaja ja haasteellinen opettajan autonomiasta huolimatta, sillä järjestelmä pitkälti toimii näitä tavoitteita rajoittavasti. Opettajan olisi tunnistettava samalla siis niitä rakenteita ja sisältöjä, jotka säättävät ja rajoittavat hänen toimintaansa. (Syrjäläinen ym. 2006, 42.)

Tasapuolisuuden janoa on käsitelty julkisuudessa viime vuosina paljon liittyen median false balance -tapauksiin, jossa esimerkiksi ilmastonmuutosjutussa on pitänyt antaa ääni eri näkemysten edustajille, vaikka päänäkemyserojen suuruusluokat jakautuisivat 98-2. Näin syntyy mielikuva, että olisi olemassa tasavahvat osapuolet, vaikka kyse olisikin median tarpeesta luoda vastakkainasettelua ja draamaa. Tutkija-aktivisti Naomi Klein on puhunut maltillisen keskittien fetissistä (joka Suomessa saattaisi tarkoittaa samaa kuin ”tolkun ihminen”), joka saattaa hänen mukaansa olla kapitalismiakin voimakkaampi uskomus – pyrkimys toimia aina järkevästi, kohtuullisesti ja kompromissihakuisesti ja välttää voimakkaita tunneperäisiä reaktioita. (Klein 2015, 33.)

Aarnio-Linnanvuori toteaa, että konflikti ja erimielisyys ovat osa demokratiaa. Ympäristökasvatusta voidaan politisoida uudelleen sallimalla konfliktin mahdollisuus ja tuomalla eriävät intressit

näkyviksi. On siis syytä opettaa ja oppia käytännön toiminnan kautta, mitä ristiriitainen tieto ja arvovalinnat merkitsevät. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 30.) Maria Huhmarniemi sanoo saman ympäristökonflikteista, joissa on siis kyse eri tahojen intresseistä, arvoista ja erilaisista tavoista ymmärtää kiista. Taustalla on ristiriitaisia yhteiskunnallisia käsityksiä luontosidonnaisten elinkeinojen kehittämisestä. (Huhmarniemi 2016, 23.) Mouffen mukaan demokratiassa ja politiikassa on kyse nimenomaan ristiriitaisista ja kamppailevista arvoista ja näkemyksistä, joita ei voi vain ohittaa, vaan jotka poliittisen järjestelmän (miksei kasvatuksenkin) on kyettävä kanavoimaan. Kuvitelmat epäpoliittisesta tai intressittömästä todellisuudesta eivät ole todellisia. (Mouffe 2005, 3.) Myös Mari-Helka Mantere on muistellut kuvataidekasvatuksen opiskelijoita, jotka osallistuivat Talaskankaan ja muihin ikonisiin metsätaisteluihin. (Mantere 1995.) Tuolloin suora aktivismi oli uutta ja siis tehokasta: neuvotteluprosessit käynnistyivät ja kiistellyt metsät rauhoitettiin.

3.2. Arvorelativismi

Filosofi Maija-Riitta Ollila (Ollila 2005) on kirjoittanut arvorelativismista siinä mielessä, ettei ihminen uskalla *liian jalona* asettua puolustamaan arvojaan, tai edes sanoa niitä ääneen. Huomio muistuttaa Syrjäläinen ym. tutkimusta opettajaopiskelijoiden asenteista. Tutkimustaan varten haastatellut opettajaopiskelijat (tutkimus kattoi 318 opiskelijaa Tampereen, Helsingin ja Oulun opettajankoulutusyksiköissä) kannattivat niin sanottuja pehmeitä arvoja ja niihin kannustamista opetuksessa, mutta eivät kuitenkaan olleet valmiita nousemaan avoimesti vastustamaan yhteiskunnan ja sitä myötä koulutuksenkin uusliberalistista suuntausta. Toisaalta näitä pehmeitä arvoja ei tarkemmin avattu. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen koettiin arkaluontoiseksi asiaksi. (Syrjäläinen ym. 2006, 49–50.) Hyvän

puolella ollaan, mutta kenen hyvän? Onko olemassa universaaleja hyveitä? ”Kun arvorelativismi hallitsee ajatteluamme, tuntuisi hullunkurisen ylivoimaiselta uhrata elämänsä jonkun omaa etua suuremman palveluksessa. Velvollisuuden ylittävät teot; teot ovat ylistettäviä, mutta eivät pakollisia.” (Ollila 2005, 331.)

Toisaalta asiat voivat ihan oikeastikin olla ambivalentteja, tai ainakin opettajan tai kansalaisen vilpittömän asenne niihin. Väitöskirjatutkijat Jaakko Karhunen, Aino Korvensyrjä ja Aino-Marjatta Mäki keskustelevalta taiteilijoiden ristiriitaisuudesta (teoksethan voi kokijana nähdä aina kuinka ristiriitaisina tahansa), siis poliittisen taiteen yleisestä asenteesta, että taiteilijan position tulisi jäädä ambivalentiksi. ”Toimintaa kuvaillaan leikkivänä ja vihjailevana, mutta ei vahingossakaan oteta kantaa. Toinen keino on raju ironia, joka ei kuitenkaan keikauta mitään.” (Haapoja ym. 2015, 113.) Toisaalta poliittiset aiheet voidaan formalisoida ja abstrahoida. Karhunen ym. näkevät nykytaiteilijalle tyypillisenä tavan, joka antaa vaikutelman, että työskentely olisi jotenkin sitoutunutta, mutta ei kuitenkaan syvimmiltään ole. Formalisoivan ja abstrahoivan etäännytyksen lisäksi niin sanotun ilmeisen poliittisen taiteen ongelma voi helposti olla se, että toistetaan sitä, mistä ollaan jo yhtä mieltä. (Haapoja ym. 2015, 114.) Kritisoidessaan ambivalenttia tai ei-kantaaottavaa taiteilijaa Karhunen ym. eivät kuitenkaan kannata sen enempää mustavalkoisesti puolensa valitsevaa taiteilijaa. Kolmas hankala näennäisesti poliittisen taiteilijan funktio voi olla järjestelmää tukevana sisäisenä kritiikkinä. Taiteen logiikka on tietysti vähän eri kuin taidekasvatuksen, mutta Karhusen ym. kriittisissä huomioissa on oivallista huomioitavaa myös taidekasvatukselle, siis kuinka poliittinen ymmärretään ja kehystetään tilanteessa, jossa arvokasvatustajaa väijyvät dogmaattinen arvosanelu, kuviteltu neutraalius, universaali yleishyvyys ja arvorelativismi.

Aarnio-Linnanvuori kysyy, onko kasvatusta relativismin varassa? (Aarnio-Linnanvuori 2018, 30.) Hänen tutkimuksensa nostaa myös väärän kriittisyyden opettamisen, jossa asioita ei laiteta mittakaavaan, vaan todetaan vain ”no tästä on nyt erilaisia mielipiteitä”. Tällöin oppilas jää epätietoisuuden tilaan ja lannistuu. (Aarnio-Linnanvuori 2016, 43.) Arvorelativismi saattaa näkyä ympäristöpoliittisessa kasvatuksessa esimerkiksi kriittisen keskustelun lopettamisena. Voidaan sanoa ”Kaikki metsäarvot ja -suhteet ovat yhtä arvokkaita”, joten keskustelu siitä, kuinka toiset arvot (puuntuotanto) määrittelee toisten (virkistys, lajisto) mahdollisuudet, ohitetaan. On myös tunnistettava, kuka tätä arvorelativismia tuottaa ja siitä hyötyy. Tätä voi kutsua myös lässähtäneeksi pluralismiksi: lukuisien yhteismitattomina pidettyjen näkökulmien ja paradigmojen olemassaolon hyväksymisenä. (McLaren & Giroux, 1995, 61.) Kyse on myös mouffelaistain ongelmallisesta intressiristiriitojen mitätöinnistä ja siis poliittisen kieltämisestä.

Mitä pedagogisia seurauksia siis on sillä, jos mikä tahansa voi olla vain subjektiivinen mielipidekysymys? Aarnio-Linnanvuoren mukaan oppilaalla on oikeus luotettavaan opetukseen, jossa isoja kysymyksiä ei jätetä epämääräisinä ilmaan. (Aarnio-Linnanvuori 2016, 47.) Tämä asettaa siis opettajan suureen vastuuseen siitä, että hän ei pakene taustatöitään ja keskustelua. Kuten yksi tutkimukseen haastatelluista opettajista toteaa: vaatii paneutumista ja mielikuvitusta ja sitoutumista. (Aarnio-Linnanvuori 2016, 41.) Toisaalta liikaa taustatöitä tekevä opettaja voi ajaa itsensä burnoutiin, kuten kuvataidekasvatustaja Sanni Virtasen tapauskertomus ilmastotietoon perehtymisestä osoittaa. (Virtanen 2019) Tämäkään ei siis vaikuta tarkoituksenmukaiselta. Virtasella oli vaikeuksia saada oppilaansa kiinnostumaan ympäristöaiheista kuvataidetunneilla. Perinteinen ja selkeä ainejako tuottanee oppilaille käsityksen, mitä kussakin aineessa opetetaan ja on relevanttia. Aarnio-Linnanvuoren haastatteluissa muutamien opettajien mukaan hyvät oppilaat ovat usein heikompia oppilaita

kiinnostuneempia ympäristöasioista. Yksi arvelee tiedon epävarmuuden vaikuttavan heikompien oppilaiden asenteisiin: kun ympäristöinformaatio on ristiriitaista, aihepiiriin suhtaudutaan epäuskottavana tai liian vaikeana ymmärtää. Oppilailla ei ole välttämättä tarvittavia kriittisen ajattelun taitoja käsitellä ristiriitaista informaatioita, mitä juuri koulun pitäisikin opettaa. (Aarnio-Linnanvuori 2016, 43.) Opetusmenetelmiäkään ei voi sivuuttaa, vaikkakin ole niihin kirjoituksessani erikseen keskittynyt. Opettaja voi tiedostaa ja osata miten paljon tahansa (myös pedagogiikasta), mutta se ei vielä takaa, että joku oppisi jotain.

Kasvatusfilosofi Veli-Matti Värrin mukaan maailmassa ei ole selkeitä moraalikriteerejä eikä yksiselitteisiä vastauksia inhimillisen kulttuurin ristiriitaisiin kysymyksiin. Mutta tilanteessa, jossa kasvatuksen moraalinen näkökenttä ja kasvatustietoisuutemme ovat hämääviä, vaaditaan paradoksaalisesti kasvatustietoisuuden selkeyttämistä ja syventämistä. Värrin mukaan eettisen kuvittelukyvyn kehittyminen tarkoittaa muun muassa empatiakyvyn kehittymistä ja omantunnon herkistymistä. ”Se on myös arvostelukyvyn kehittymistä, kykyä arvoerotteluihin ja kauneuden kokemiseen.” Värrin ekososiaalisena missiona on muistuttaa kasvatuksen tärkeimmästä tehtävästä: ihmisen sivistämisestä moraalisubjektiksi. Moraalisubjektin keskeisiä määreitä ovat erityisesti vastuuntunto ja arvotajunta. Arvotajunta edellyttää arvojen laatueron tunnistamista. (Värri 2018, 123.)

3.3. Kestämätön kestävä kehitys

Kuvataidekasvatuksen didaktiikan harjoitteluyläkoulussani vietettiin 2019 ”kestävän tulevaisuuden” teemavuotta, mutten havainnut kriittistä reflektiota tähän kestävyyskäsitteeseen liittyen. Eija Louhimaa näkee kestävyysongelmana sen utooppisen ihanteen

yhteiskunnasta ja tulevaisuudesta. Kestävän kehityksen taustalla vaikuttavaa sosiaalisen järjestyksen todellista sisältöä ja merkitystä ei kuitenkaan hahmoteta, esimerkiksi miten kestävyysvelvoitteet yhdistyvät inhimillisen tasa-arvon vaatimuksiin. Kestävän kehityksen hajottaminen osiin (ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä kehitys) on konkreettinen ilmaus globaalista vallankäytöstä, ja se on myös vallankäytön väline. Tulkinnot ovat ristiriitaisia, samoin poliittiset päätökset ja toimenpiteet. Laineen ja Jokisen mielestä tulee tunnistaa sekä ekologinen modernisaatio että kestävä kehitys kertomuslinjoina, jotka tuottavat kertomusta ympäristöongelmien hallinnasta, vaikka kestävyys ja kehitys määrittyvät teollisuusmaiden kansainvälisten valtajärjestelmän ja kansallisten intressien pohjalta. (Laine & Jokinen 2001, 65.)

Kestävän kehityksen didaktiset mallit perustuvat ihmiskeskeiseen, mutta sekä lajienvälisesti että ihmislajin sisäisesti ongelmalliseen ympäristöetiikkaan. (Louhimaa 2005, 227.) Ympäristö- ja kestävä kehitys kasvatustavoitteissa nostetaan perinteisesti tietoa luonnon merkityksestä ja elinympäristön turvaamisesta *ihmisille* ja tuleville *ihmissukupolville*. Ympäristöongelmat myös psykologisoitetaan ja emotionaalistetaan, ja vastuu yksilöllistetään. Ympäristönsuojelusta pyritään välittämään konsensushenkinen kuva, jossa ympäristökiistat voidaan ratkaista aina mielekkäällä tavalla. Tämä kuva on ristiriidassa todellisuuden kanssa: yksilölle voidaan periaatteessa opettaa uusia ympäristövastuullisia toimintatapoja, mutta ekologian vastainen yhteiskuntajärjestys ja intressikamppailut vaikeuttavat näiden uusien tapojen mukaan toimimista. (Louhimaa 2005, 224.) Kasvatuksen ja todellisuuden välinen ristiriita on ilmeinen ja ehkä jopa haitallinen, ja lisää mielestäni osaltaan ympäristöahdistusta. Kestävyyskäsite on siis hämäävä ja silti se asetetaan päämääräksi, myös tuoreimmassa perusopetuksen opetussuunnitelmassa (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 16.). Louhimaa pohtii, onko jokin

yhteisesti jaettu ja myös koettu hyvän elämän sisältö olemassa, jota tämä kestävä kehitys kykenisi edustamaan? (Louhimaa 2005, 227.)

Louhimaa on kerrannut 2000-luvun alun ympäristökasvatusajattelua, joka koettiin tärkeäksi osaksi ympäristöongelmien hallinta- ja ratkaisukeinoja; kouluissa oli ympäristöohjelmia, kestävän kehityksen opettajankoulutusta, oppilaitosten ympäristösertifiointia, se oli keskeinen opetussuunnitelmissa jne. Ympäristökasvatuksen käsitettä ja kontekstia ei kuitenkaan oltu selkeästi määritelty tutkimuksessa, joten se ymmärrettiin ja ymmärretään vieläkin käytännössä suppeasti. Ympäristökasvatuksen kolmikantamallia ajettiin: *education ABOUT & IN/THROUGH & FOR environment*. Ekologiset tiedot ja ympäristöherkkyys ovat olleet etusijalla, sen jälkeen ”ymmärtäminen ja sitoutuminen ja toimiminen”. Louhimaan mielestä kolmikantamalli on kuitenkin kasvatuksellisesta ja sosiaalisesta näkökulmasta ongelmallinen. Mallin lähtökohtana on oletus siitä, että ihmisen ajattelu ja toiminta muuttuu luonnollisesti, itsestään selvästi ja tietoisesti. Huomiotta jää ympäristövastuullisen toiminnan yhteiskunnallinen perusta. Ihmisen toiminta pohjautuu pääosin hiljaiseen tietoon ja kokemukseen, ja ihmiset toimivat itsestään selviksi koettujen kulttuuristen käytäntöjen mukaisesti. Ihmisen on vaikea muuttaa tietoisesti toimintaansa, joka perustuu pääosin tiedostamattomiin kulttuurisiin tapoihin havaita ja kokea luonto. (Louhimaa 2005, 224.) Kasvatus siis keskittyy tietoisuuteen, vaikka tiedostamaton yksilö ja yhteisö vaikuttaa enemmän.

Louhimaa havaitsee ympäristökasvatuksen malleissa teoreettisia ja käytännöllisiä ongelmia. (Louhimaa 2005, 227–228.) Ympäristötietoisuuden eri osa-alueiden (tieto, tunne, kokemus, asenteet, arvot ja toiminta) oletetaan muodostavan kausaalisen kokonaisuuden, jossa yhden osa-alueen kehittyminen johtaa toisen osa-alueen kehittymiseen. Tämä kausaalinen suhde ei kuitenkaan vastaa

todellisuutta. Toisekseen ympäristöä koskeva tiedollinen aines asetetaan ensisijaiseksi ympäristötietoisuuden osa-alueeksi ja asenteiden oletetaan laukaisevan toiminnan automaattisesti. Tutkimuksen mukaan ympäristötietoisuudella (myönteisillä asenteilla) on todettu olevan vähäinen vaikutus ympäristövastuulliseen toimintaan. Lisäksi yhtenäistä (globaalia) ympäristökäyttäytymisen tai -tietoisuuden mallia ei voida muodostaa; yksilöt ja ryhmät toimivat eri tavoin suhteessa ympäristöönsä, mikä riippuu kulttuurisista tavoista ja arvoista. Louhimaa huomauttaa, että muutos ja oppiminen ovat kaksi erillistä käsitettä. Ihmiset oppivat, mutta heidän ajattelu- ja toimintatavoissaan ei välttämättä tapahdu muutosta. Myös ympäristöpoliittisessa kontekstissa pitäisi tarkastella enemmän sitä, miten oppiminen tapahtuu, mitä ihmiset oppivat ja miksi he oppivat tietyllä tavalla. (Louhimaa 2005, 234.)

Jürgen Matthiesin (2001) näkemys, että ensin pitää tulla tietoiseksi luontosuhteemme symbolisesta taustasta, voisi olla kuvataidekasvatuksen työtä, se kun parhaassa tapauksessa pääsee ehkä luontaisemmin kiinni kulttuuriin symboleihin ja representaatioihin luonnontieteisiin verrattuna. Louhimaankaan mukaan ympäristökasvatuksessa ei ole reflektoitu kulttuurisia käsityksiä luonnosta. Sen perustana on naiivi oletus siitä, että ihminen suojelisi vapaaehtoisesti elinympäristöään. Kielen, symbolien ja niihin piiloutuneiden merkitysten voi kuitenkin väittää olevan tärkeimpiä vallankäytön välineitä nyky-yhteiskunnassa. Poliittisten instituutioiden virallinen kieli vaikuttaa ympäristökasvatukseen nimenomaan luonnon käsitteellistämistapojen välityksellä. (Louhimaa 2005, 225.)

Louhimaan kestävän kehityksen kasvatukseen suuntaama yhteiskuntakritiikki osoittaa yllättäviä seuraamuksia. Kun poliittista analyysiä ja radikaalia kritiikkiä vältellään, on virallisen ympäristökasvatuksen seurauksena ympäristöongelmien

normalisoiminen. Ikään kuin ongelmien kohtaamiseksi todella tehtäisiin jotain, vaikka mikään ei muutu. (Louhimaa 2005, 229.) Yhteiskunta on läpiekologisoitunut; ekologinen käsitteistö ja retoriikka leviävät kaikkialle, ja läpäisevyyteen pyritäänkin, mutta paradoksaalisesti se saattaa jopa heikentää toiminnan todellista vaikuttavuutta. (Louhimaa 2005, 230.) Louhimaa näkee, että ympäristökysymys nostetaan politiikassa ja kasvatuksessa keskeiseksi strategiaohjelmaksi juuri siksi, että näin pyritään yhteiskuntajärjestyksen ylläpitämiseen sen ollessa todellisuudessa hajoamassa. Ympäristöpoliittisista päämääristä muodostuu helposti retoriikkaa, joka oikeuttaa vallitsevan yhteiskunnallisen järjestyksen ja demokratiakäsityksen olemassaolon saamatta aikaan todellisia muutoksia. (Louhimaa 2005, 232.) Matthies kritisoi ympäristökasvatusta yhteiskunnallisten luontosuhteiden pedagogisoinnista; politiikka siis työntää pedagogikalle uusia tehtäviä, kun ympäristöongelmien taloudelliset, sosiaaliset tai poliittiset ratkaisukeinot eivät ole toteutettavissa olevia tai konkreettisia. Ympäristökasvatus lisää yhteiskunnallisten järjestelmien yleistä hyväksyntää ja mahdollistaa ympäristöongelmien ratkaisuyritysten jatkuvan lykkäämisen tulevaisuuteen. (Matthies 2001, 36.)

3.4. Yksilöansa

Eija Louhimaa näkee, että virallisessa ympäristökasvatuksessa ympäristöongelmia lähestytään paitsi luonnontieteellisinä myös kokemuksellisinä ja psykologisina ilmiöinä, joista jokainen muodostaa yksilökohtaisen tiedollisen ja emotionaalisen skeeman. Asennekasvatuksella ei kuitenkaan viitata yhteiskunnalliseen kasvatukseen eli arvo- ja moraaliperusteisiin ja valtaan. Yksilöiden asenteita muokkaavaan ympäristökasvatukseen ei Louhimaan mukaan sisälly todellista poliittista kriittisyyttä: vallitsevaan

yhteiskuntajärjestykseen ja demokratiakäsitykseen suhtaudutaan kulttuurisesti keinoitekoisen neutraalisti. Nuorille opetetaan kansalaistaitoja ja -tietoja, jotta hei voisivat kantaa yksilöllisen vastuunsa ympäristöongelmista ja osallistua ympäristöpolitiikan tekoon kansalaisina. Kollektiivisen poliittisen toiminnan sijasta heitä ohjataan kuitenkin reagoimaan yksilöllisellä ja henkilökohtaisella tasolla. (Louhimaa 2005, 229.) Ympäristöongelmien yksilöllistäminen tukee siis vallitsevaa kulttuurista tapaa ymmärtää ympäristökriisi lähinnä ekologisenä (eikä yhteiskunnallisena) kriisinä sekä poliittis-ideologisenä määrittelykysymyksenä. (Louhimaa 2005, 228.)

Ympäristövastuun yksilöllistämisen ongelma on tunnistettu siis jo vuosia sitten, mutta se pysyy sinnikkäästi myös koulussa ja opetuksen diskursseissa. Aarnio-Linnanvuori kirjoittaa, kuinka uusliberalistisessa yhteiskunnassa ympäristövastuullinen kansalainen ei lähde edistämään yhteiskunnan rakenteellista uudistumista vaan ajattelee ympäristönsuojelun koostuvan yksilöiden toteuttamista *pienistä teoista*. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 25.) Koulunkin täytyisi kuitenkin löytää yhteys rakenteellisen, yhteiskunnallisen ja henkilökohtaisen elämäntavan tasoihin. Toisaalta Aarnio-Linnanvuorikaan ei kykene oikein osoittamaan täysin pitävää keinoa, jolla tämä toteutetaan. Hän tarjoaa useammankin kerran osallistumisoppina koulun ympäristöryhmän perustamista ja opiskelijoiden mahdollisuutta osallistua koulun päätöksiin tämän ryhmän tai oppilaskunnan kautta. Hän myös viittaa koulun osallistavaan infraprojektiin, jonka tulokset olivat sekä lannistavia että myönteisiä.

Useimmat Aarnio-Linnanvuoren haastattelemat opettajat toisaalta myös kyseenalaistivat yksityisen alueelle puuttumisen. Vastuullisuuteen kasvattaminen katsottiin kodin asiaksi, opettaja ei kokenut voivansa puuttua yksityisen alueen asioihin tai opettaja ei halunnut jakaa omia mielipiteitään eikä siksi kokenut voivansa pyytää

oppilaitakaan keskustelemaan niistä. Ympäristövastuulliseen käyttäytymiseen painostamisen katsottiin olevan väärin sekä voivan aiheuttaa syyllisyyden ja ahdistumisen tunteita, mitä opettajat halusivat välttää. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 71, 79.) Prosessi kulkee tavallaan siis näin: ensin ympäristöpolitiikka yksityistetään ja jätetään yksilöiden hartioille, minkä jälkeen tähän yksityisasiaan ei voi kasvatuksessakaan oikein puuttua.

Toisaalta ympäristövastuu tuntuu monista ahdistavalta, koska se on liian suuri yksityisen ihmisen kannettavaksi. Ympäristökasvatuksen piirissä kannustetaan paljon tekemään arjen pieniä tekoja ja yksityisen alueen toiminta on periaatteessa kenen tahansa saatavilla. Aarnio-Linnanvuori pohtii, onko henkilökohtainen poliittisuus viety liian pitkälle, eikä julkisen toiminnan mahdollisuuksia ole siksi kehitetty riittävästi? (Aarnio-Linnanvuori 2018, 79.) Kasvatustutkija Hannele Cantell huomauttaa, että aktiivinen kansalaisuus on kyllä monipuolisesti huomioitu opetussuunnitelman perusteissa, mutta käytännön toiminta, jossa kansalaisvaikuttamista voi harjoitella, ei ole koulussa itsestään selvää. Suoran kansalaisvaikuttamisen keinoja, kuten mielenosoituksia tai vetoamuksia, vierastetaan kouluissa melko paljon. (Cantell 2005) Yksilön ympäristövastuun korostaminen kollektiivisen vastuun kustannuksella näyttää siis rajoittavan opettajan mahdollisuuksia toteuttaa ympäristökasvatusta. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 79.)

Kriittisen pedagogiikan piirissä Peter McLaren ja Henry Giroux ovat kritisoineet liberaalin demokratian yksilökorostusta, mutta myös ajatusta siitä, että yksilöt olisivat ontologisesti riippumattomia tai liberaalin humanismin oletuksen mukaisia itsenäisiä ja rationaalisia yhteiskunnallisia toimijoita. (McLaren & Giroux, 1995, 31–32.). Tätä ajatusta seuraten riippumattomuuden illuusiota purkava pedagogiikka muistuttaisi keskeytymättömästä ja läpäisevästä ekologisesta

riippuvaisuudestamme: ei ole luonnon ulkopuolta kuin korkeintaan kokemuksissamme, joka sekin on aivokemian, verenkierron, hapen ym. ylläpitämä. Suomela & Tani huomauttavat, että yksilön kokemusten korostaminen luo ympäristöstä hyvin individualistisen maailman, joka näyttää irrottautuvan sekä fyysisestä ympäristöstä että yhteiskunnallisesta kontekstista. Pelkkä ympäristön kokeminen ja herkkä aistiminen eivät riitä todellisen ympäristökasvatuksen toteutumiseen. (Suomela & Tani 2004, 56.)

Kuvataidekasvatus on helposti kovin yksilökeskeistä muodoltaan: oppilaat tekevät yksilötoimijoina yksilösuorituksia, joissa vastuu on yksilöllä ja joiden yksilöllistä erottautumista kiitellään. Omaperäiseksi yksilölliseksi itsekseen kasvaminen on tärkeää. Myös perusopetuksessa arviointi voi tukea yksilökorostusta: arvosanat annetaan erikseen yksilöille. Arvioinnista ei haluta luopua ainakaan kuvataidekasvatuksen uskottavuussyistä, mikä saattaisi vaikuttaa itse aineen merkitykseen oppiaineen tulevaisuutta ajatellen. Toisaalta itseilmaisuu on kuvataiteen kontekstissa usein, ei tietenkään aina, yksilön ilmaisua itsekseen, eikä ilmaisua kollektiivin osana, kuten teatterissa tai orkesterissa. Kuvataidekasvatuksen haaste voisikin olla opettaa ainutlaatuista yksilöilmaisua osana kollektiiveja ja yhteisöä, joihin kuuluu posthumanistisessa hengessä myös muita kuin ihmistoimijoita.

3.5. Tieteidenvälisyys, aineidenvälisyys ja laaja-alaisuus

Lähtökohtaisesti oppiainerajat ylittäviä, monitahoisia aihepiirejä pyritään lähestymään monialaisella opetuksella, mikä asettaa haasteita tiukkoihin ainerajoihin ja niiden puolustamiseen tottuneille aineenopettajille. 2000-luvun alussa peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmiin sisällytetty, läpäisyperiaatteella toimivan kestävä kehityksen aihekokonaisuuden arvioinnissa kävi ilmi, että

vain kymmenesosassa kouluista opettajat katsoivat sen näkyvän koulun tuntijaossa selvästi, kun taas kolmasosan mukaan ei lainkaan. (Niemi 2012.) Käytännössä kestävä kehitys mielletään edelleen biologian ja maantiedon sisältöalaksi, eikä muiden aineiden opettaja ehkä tunnista oman aineensa näkökulmaa ympäristöaiheisiin. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 23.) Kun osallistuin *Ilmastoterveisä etelästä* -opettajakoulutukseen (2019), valtaosa kurssilaisista oli biologian ja maantiedon sekä kotitalouden opettajia.⁵

Peruskoulun uudessa, vuonna 2016 voimaan tulleessa opetussuunnitelmassa läpäisevyyden käsite on tavallaan korvattu laaja-alaisilla osaamisalueilla. Opetussuunnitelma perustelee: "Laaja-alaisen osaamisen lisääntynyt tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvamisen, opiskelu, työnteke sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista." (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 20.) Vaikka muitakin osaamisalueita on hyvä soveltaa myös ympäristöopetuksessa, erityisesti laaja-alainen osaamisalue L7: *Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä tulevaisuuden rakentaminen* pureutuu ympäristöyhteiskunnalliseen opetukseen. (Perusopetuksen... 2014, 24.) Helsingin yliopisto tarjoaa moduuliin liittyen opettajille "aktivointia" eli sivustoa, joka pyrkii auttamaan aihealueen hahmotuksessa ja opetuksen suunnittelussa. (Ks. Luovaope-blogi.)

Aarnio-Linnanvuoren haastattelemat aineenopettajat pitivät ympäristöaiheita haastavina opetettavina paitsi niiden poliittisuuden, myös tieteidenvälisyyden vuoksi. Erityisesti luonnontieteelliset kysymykset koettiin vaikeina. Taideopetuksen kannalta tämä on

kiinnostava huomio, koska moni opettaja perehtyy kuitenkin taidetekniikoiden vaatimiin eri luonnontieteiden ilmiöihin, kuten kemiaan (grafiikka) tai fysiikkaan (värioppi), mikä ei tunnu näyttäytyvän ongelmana. Useat opettajat pohtivat toisaalta ilmastotiedon luotettavuutta sekä omaa pätevyytään ottaa siihen kantaa. Vahva luottamus omaan osaamiseen sekä korkea tietämys aiheesta puolestaan helpottivat ympäristöaiheiden opettamista. Toisaalta jotkut opettajat olivat saaneet oman oivalluksen koskien omaan ainealaan liittyvää ympäristösisältöä, ja tämä oli johtanut myönteiseen ympäristöopetusyhteyteen, jopa innostukseen. Samoin ymmärrys ympäristöopetuksen ja kriittisen ajattelun yhteyksistä oli tärkeä tieteidenvälistä ympäristöopetusta edistävä piirre. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 61.)

Ympäristökasvattaja Pinja Sipari on toimittanut *Open ilmasto-oppaan* (2016), joka käsittelee eri aineiden lähestymistapoja ilmastokriisiin, mukaan lukien kuvataidekasvatus. Kyse on rajatumminkin ilmasto- kuin ympäristöopetuksesta, joten tehtävät ja tietoa on kirjoitettu sitä vasten. Sipari huomioi *Open ilmasto-oppaan* kuvataideosiossa, että vaikka ilmastokasvatus on lähtökohtaisesti monialaista ja -näkökulmaista, ajan käyttäminen kuvataidetunnilla luonnontieteellisten ja yhteiskuntatieteellisten faktojen etsiskelyyn ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista. Sipari opastaa selkeästi ja osin yksinkertaistaenkin, kuinka kuvataiteen keinoja voidaan käyttää ainakin yhteiskunnallisen muutoksen suunnittelussa ja toteuttamisessa, sekä aiheeseen liittyvien tunteiden käsittelyn apuvälineenä. Kuvataide esitetään myös keinona opetella tekemään asioita itse, pelkän passiivisen teorian tiedon kuuntelun sijaan. Poliittisuutta tai yhteiskuntaa ei sinänsä mainita, vaan hyvin yleisellä

⁵ Biologian ja maantieteen opettajien liitto BMOL ry, Äidinkielen opettajain liitto ÄOL ry ja Häiriköt-päämaja toteutti lukuvuonna 2018–2019 *Ilmastoterveisä Etelästä* -hankkeen, jossa käsiteltiin ilmastomuutosta

globaalin etelän ilmastotoimijoiden tarinoiden ja median viestien kautta. Hankkeessa koulutettiin opettajia, tuotettiin oppimateriaaleja sekä julkaistiin blogipostauksia ja artikkeleita myös suuren yleisön käyttöön.

tasolla puhutaan siitä, että kuvataiteen opetus on merkittävässä roolissa ilmastonmuutos-ilmiön syvässä ymmärtämisessä ja ilmastoystävällisen maailman rakentamisessa. Tehtäväideoissa on kuitenkin monenlaista yhteiskunnallista osallistumista kuten vaikuttamisprojekteja ja vastamainoksia ja teosesimerkeissä mm. ilmastokriisiin liittyviä nykyaikateoksia. Ilmasto-oppaan mukaan taide on vaihtoehtojen todeksi elämistä, ”venttiilimäistä paineen purkua”, leikkiä, keinoja nostaa asioita keskusteluun uusista näkökulmista. (Sipari 2016) Ilmasto-oppaan taidekäsitys on mielestäni varsin ihmistunnekeskeinen, ja siinä kuvataiteelle on varattu erityisesti tunteiden käsittelyn rooli ilmastotyössä. Oppaan on toteuttanut Pinja Sipari on ympäristökasvattaja, joka tuotti pääosan oppaan teksteistä ja keräsi tehtävät ja kuvituksen. Sisältöjen ideointiin ja kommentointiin osallistui hankkeen aikana yli sata suomalaista ilmasto- ja kasvatusalan toimijaa opettajista tutkijoihin ja kansalaistoimijoihin.

Opettajan tai ohjaajan on hyvä olla hereillä, etteivät tule vahingossa vahvistaneeksi virheellisiä ilmastonmuutokseen liittyviä käsityksiä. Siparin mukaan luonteva tapa ratkaista asia on pyrkiä tekemään yhteistyötä muiden oppiaineiden opettajien kanssa, mikä on sekä opettajille että oppilaille aineiden- ja jopa tieteidenvälisyyden harjoittelua. (Sipari 2016) Ainakin se on moninäkökulmaisuuuden opetusta. Yhteistyön avulla voidaan mielestäni myös törmäyttää muuten sektoroituneita ja ristiriitaisia aineita, ja päästä keskustelemaan esimerkiksi taloustiedossa esitellyn talouskasvun imperatiivin ja maantiedon opettamien kasvun rajojen ristiriidan. Se voisi olla myös taidekasvatuksen (henkinen kasvu ja kulttuurinen pääoma?) haastettavissa.

Aarnio-Linnanvuori tarkastelee oppiaineita, joilla kaikilla on luontevia yhteyksiä ympäristöaiheisiin. Suosittelen listauksen lukemista taidekasvattajillekin, listauksesta sopii kuvataidesovelluksiksi

oikeastaan kaikki. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 50, 53.) Esimerkiksi oman elinympäristön kokemuksellinen tarkastelu ja sen sitominen aiemmin mainitsemiini poliittisiin puitteisiin (onko meillä mahdollisuus käyskennellä ja muodostaa metsäkäsityksiämme vain talous- vai myös luonnonmetsissä?) sopisi ihan hyvin kuvataiteen oppiaineeseen. Siis havainto, kokemus, merkitys ja niiden kulttuurinen rakentuminen ja ristiriitaisuus.

Muina esteinä ympäristöaiheiden sivuuttamiselle tai uusien opetustapojen omaksumiselle nousivat Aarnio-Linnanvuoren tutkimuksessa mm. kiire, työläys, täysi opetussuunnitelma ja opetusjärjestelyhankaluudet. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 61–62.) Myös opettajan henkilökohtaiset asenteet vaikuttavat: jos mielenkiinto opetuksen kehittämisessä on muualla kuin ympäristöpolitiikassa tai kansalaisvaikuttamisessa, niitä ei oteta osaksi opetusta. Ympäristömyönteinenkään aineenopettaja ei välttämättä näe yhteyttä ympäristökysymysten ja oman oppiaineensa välillä. Jos opettaja näkee oppiaineensa sisällöt laajoina ja todellisen elämän kysymyksiin kytkeytyvinä, löytyy todennäköisesti myös yhteyksiä oppiaineen ja ympäristöaiheen välille.

3.6. Tiedostamista ja pieniä tekoja

Puheiden ja tekojen ristiriita on klassinen ympäristöongelma. Ihmiset ovat ristiriitaisia ja epäloogisia varsin luontevasti. Johtaako tiedostaminen automaattisesti siihen, ettei enää käytä pahvimukeja tai ryhtyy kirjoittamaan kaavalausuntoja? Jos pahvimukiipiiperrys ärsyttää, voi miettiä askelmia nykytilan (mm. päästöt ja uhanalaistumiskehitys) ja tavoitteiden välillä, ja kuinka puhe ja tiedostaminen auttaa etenemään askelmilla. Onko tämä ihan

epärelevantti kysymys epävarman ja arvaamattoman taiteen ja kasvatuksen suhteen?

Kouluissakin puhutaan ja tiedostetaan, muttei anneta välttämättä valmiuksia toimia. Nyt 2020-luvun alkaessa tämä ajatusmalli on tullut muun muassa nuorten ympäristöliikkeen haastamaksi: tiedostaminen ei riitä, pitää toimia. (Samaa tietysti vaati jo 90-luvun ympäristöliike.) Tiedostetaan siis jo tarpeeksi, mutta sillä ei ole mitään oikeaa vaikutusta. Toisaalta, eikö opettajien yhteiskunnallisen tai ympäristöpoliittisen analyysin pitäisi olla ajan tasalla, jotta hahmotettaisiin myös toimintamahdollisuuksia?

Kuten myöhemmin esitän, tiedostamista tarvitaankin ympäristöpoliittisen mielikuvavaikuttamisen ja niihin liittyvien valtakurssien havaitsemiseksi, jotta opettajana eivät uusinna huomaamattaan esimerkiksi ekologisesti ristiriitaisia metsäasenteita, vaikka pyrkimys olisi ihan muuhun. (Mielipidevapauden nimissä niitä saa toki uusintaa niin halutessaan.) Myös Aarnio-Linnanvuoren haastatteluissa tietoisuuden näkökulma koettiin koululle läheiseksi: opettajan on mahdollista herätellä ympäristötietoisuutta oppilaissaan tarjoamalla uutta tietoa sekä herättelemällä keskustelua. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 66.) Yhteys ympäristötiedon ja ympäristömyönteisen käyttäytymisen välillä ei ole kuitenkaan selvä – tieto ei johda automaattisesti käyttäytymiseen. (Aarnio-Linnanvuori 2017, 4.) Pelkkä tiedostamisen tarjoaminen on siis oikeastaan oppilaiden pettämistä, mutta myös opetussuunnitelman ohittamista, jossa ohjataan harjoittelemaan mm. yhteiskunnallista osallistumista, neuvottelemista ja vaikuttamista, tämän kuvailu jää tosin hyvin yleiselle tasolle.

⁶ Hallituksen käynnistämän Kansalaisvaikuttaminen opettajankoulutuksessa -hankkeen (2004–2006) väliarvioinnissa tuli esille, että kansalaisvaikuttaminen olisi saatava luontevaksi osaksi toimintaa sen sijaan,

Aarnio-Linnanvuori erittelee peruskoulun oppikirjojen ympäristödiskursseja; yläluokkien oppikirjojen tarjoamaa ympäristön tilan ja tulevaisuuden synkkää kuvaa hän nimeää *maailmanlopun diskurssiksi*. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 64.) Sen sijaan oppikirjoissa mainitut yksilön ympäristövastuulliset teot olivat pieniä ja helposti toteutettavia (jätteiden lajittelu, kierrätys jne.). Tätä tutkija kutsuu *pienten tekojen diskurssiksi*. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 65.) Käytännön kuvataidekasvatuksessa kohtaa ainakin pienten tekojen diskurssia, johon kierrätysmateriaaliaskartelu tai muotoilutehtävät usein nojaavat. Maailmanloppukaan ei ole ihan vieras teema. Muistan omalta yläkouluaikaltani oppilastoita, joissa liikuttiin haposateiden ja ydinlaskeumien runtelemissa maastoissa. Eikä tämä kuvasto ole poistunut vieläkään, vaikka haposateista jo päästiin: kuolleet puunrangat ja harmaa maisema toistuvat sukupolvesta toiseen maailmanlopun kuvastona. Aarnio-Linnanvuori huomioi, ettei kestävän kehityksen heikko muoto eräänlaisena ympäristöongelmien metaratkaisuna pysty purkamaan jännitettä maailmanlopun diskurssin ja pienten tekojen diskurssin välillä, vaan ylläpitää, jopa tuottaa juopaa ympäristöongelmien vakavuuden ja niiden ratkaisemisen välillä. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 65.)

Merkillepantavaa opettajien käsityksissä oli, että vaikka yksilön ympäristövastuullisen toimijuuden kenttä nähtiin varsin laajana, yläkoulu- tai lukioikäisen nuoren toimijuus kuvataan merkittävästi kapeammaksi ja siinä korostui pienten tekojen diskurssi.⁶ Täysi-ikäisen yksilön vastuullisen toiminnan mahdollisuuksina korostuvat arjen pienet teot, kuluttamalla vaikuttaminen ja äänestäminen. Haastatellut luettelivat lisäksi monia arjen tekoja (kuten asuminen), jotka eivät ole

että se merkitsee ”näennäisnäpertelyä” aiheeseen liittyvien teemojen katveessa. (Hansen 2006, 32.) Tulkitseen näennäisnäpertelyn tarkoittavan juuri pienten tekojen diskurssia ja toimia.

nuorten itsensä päätettävissä tällä hetkellä. Muita aktiivisen kansalaisuuden muotoja mainittiin vain harvoin, ja haastateltavat pitivät niitä etupäässä vain oppilaiden vähemmistöä kiinnostavina toimintatapoina. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 67.)

Myös Veli-Matti Värri on huomannut, että valistususko ja kestävän kehityksen tavoittelu eivät riitä (Värri 2018, 15.), eikä tiedolla tuhoavasta suhteestamme luontoon ei ole ollut ratkaisevaa vaikutusta kollektiiviseen käyttäytymiseemme. (Värri 2018, 13.) Värri esittää siis, että kasvatusta ja sosialisointia instituutioiden tehtävät on ajateltava uudelleen suhteessa maailman ekologiseen tilanteeseen. (Värri 2018, 12.)

Kasvatustutkijana Värri kirjoittaa paljon kasvatuksen sosialisointiparadoksista eli miten sosiaalistaa kasvatettavaa sellaiseen, mitä tietoisesti kyseenalaistetaan tai puretaan. (Värri 2018, 16.) Kasvatus kietoutuu oman aikansa sosiokulttuuriseen tilanteeseen ja sen vallitseviin käsityksiin, ideologioihin, aatteisiin ja valtasuhteisiin, ja siksi se on kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti määräytynyttä. Tästä syystä kasvatuksen arvonäkökulma kehkeytyy vallitsevan hegemonian piirissä (ja intressiristiriitojen pyörteissä). (Värri 2018, 16–17.) Kuten neljännessä luvussa kirjoitan, se voi tarkoittaa esimerkiksi vallitsevaa hegemoniaa suhteessa metsienkäyttöön, jota opetus ei ehkä tunnista tai kyseenalaista. Sosialisointilla tarkoitetaan yleisesti prosessia, jonka kuluessa yksilö omaksuu ne tiedot, taidot, tavat, toimintasäännöt, arvot ja asenteet, jotka mahdollistavat hänen toimintansa yhteiskunnan jäsenenä, jotta hänestä kehittyisi yhteisönsä ja aikakautensa ihanteiden ja normien mukainen moraalinen subjekti. (Värri 2018, 15–16.) Yhteisön toimintatapojen sisäistäminen saattaa merkitä sitä, että halu muutokseen ja vaihtoehtojen käsittämiseen häviää. (Värri 2018, 17.)

Värriin pääkysymys kiertyy siis siihen, kuinka ekokriisiä ylläpitävä sosialisointi voidaan ylittää ja kuinka kasvatamme ekologiset tosiasiat ymmärrettäviä *moraalisubjekteja*. (Värri 2018, 18, 141.) Teoreettikkona Värriellä ei ole antaa kovinkaan käytännöllisiä ratkaisuja, vaan Essi Aarnio-Linnanvuoren haastatteleminen opettajia muistuttaen hän näkee tiedostamisen avaimena ymmärrykseen (esimerkiksi yhdellä sivulla toistuu sana ymmärtää viisi kertaa. Värri 2018, 109.) ja sitä kautta mahdolliseen muutokseen: ”Sosialisointi psykodynaamisen tason tiedostaminen ja analysoiminen välttämätöntä tiedostamattoman haluoimuksen ymmärtämiseksi.” (Värri 2018, 24.) Paradoksaalisesti hän itsekin myöntää, ettei tiedostaminen ole johtanut tarvittaviin muutoksiin käyttäytymisessämme. Värri mielestä on kuitenkin turha tavoitella kulttuurista muutosta, mikäli emme ymmärrä elämänmuotomme fundamentteja eli ”annettuina omaksuttuja, latentteja eli piilossa olevia metafyysisiä uskomuksia ja sitoumuksia, joita vahvistetaan kasvatuksella ja koulutuksella jokapäiväisen elämämme itsestäänselvyyksiksi”. (Värri 2018, 21–22.) Maailman tilasta tietoisesta kasvatusteorian tehtävänä on ideologisten piilo- ja syvärakenteiden analysointi ja kritiikki. (Värri 2018, 133.)

Ekologisesti kestävä tulevaisuus ei ole mahdollinen ilman tämän päivän ekologisia tekoja ja toimintamalleja (Värri 2018, 133.), joita Värriellä ei ole antaa, minkä hän totesi myös Kirjamesujen haastattelussa syksyllä 2018. Värri arveli tuolloin, että taide saattaisi olla yksi ratkaisu; taiteen henkisemmät merkitykset voisivat korvata kuluttamishalun. Värri on tavarakulutuskriittinen, vaikka pelkästään tavalliseen elämään tarvittava infra ja energia ovat nykyisellään valtavia päästölähteitä. Taidekin toisaalta kuluttaa energiaa ja ainetta, eikä taiteen koskettama suinkaan muutu päästöttömäksi ihmiseksi.

Värri lopettaa kirjansa sanoihin ”Malja Sini Saarelalle!” (Greenpeace-aktivisti, joka joutui Venäjällä kampanjoidessaan pidätetyksi ja

vangituksi.) Värri siis kykenee antamaan toimintaesimerkiksi suoran aktivismin, mikä on toki itsestänikin ihan kannatettavaa, mutta kuitenkin aika kapea ajatus ympäristöpoliittisesta toiminnasta tai kasvatuksen tarjoamista toimintamalleista. Värri kyllä linjaa, että ekologisessa kasvatuksessa ei ole kyse ainoastaan kierrätyksen opettamisesta ja tapakasvatuksesta, vaan siinä on ”pyrittävä perustavalla tavalla muuttamaan ihmisen maailmassa olemista”. (Värri 2018, 136.) Hänen analyysissään ekokriisiin on johtanut ongelmallinen halukulttuurimme eli *psykokapitalismi*, ihmismielen ja yksilön halun muokkaaminen tuotantoelämän vaatimusten mukaiseksi (Värri 2018, 50.). Tämä halu ilmenee vallitsevana tapana ajatella olemista, luontoa ja tulevaisuutta antroposentrisesti ja omistavasti; kaikki oleva kuuluu ihmiselle. (Värri 2018, 74.) Liberalismin ihmiskeskeisestä näkökulmasta elämänmuotomme lähtökohtana on näkemys rationaalisesta, valinnanvapauttaan toteuttavasta yksilöstä, joka toteuttaa yksilöllisillä valinnoillaan omia oikeuksiaan. (Värri 2018, 75.) On siis syntynyt sosialisointi tapa, jota leimaa tietoisuus omista oikeuksista sekä itsen etsiminen identiteettikokeilujen, nautintojen ja kulutuksen välityksellä. (Värri 2018, 45.) Näin ollen tarvitaan halun kultivointia ja kollektiivista nautinnon säätelyä. Mutta miten? Lainsäädännöllä, verotuksella, kepillä, poliittisilla työkaluilla? Värri ei anna poliittisia keinoja, vaan pehmeitä porkkanoita: nautinnon säätely tarkoittaa ruumiillisella tasolla kasvatusta, joka ylläpitää empatiaa, kohtuuden hyvettä, arvosuhteita, kuvittelukykyä ja eettistä toimintakykyä. (Värri 2018, 116–117.)

Värriin teoksessa toistuu yhä uudelleen myös käsite ”tuotemaailman sosialisointi”. Hän puhuu hieman vanhanaikaisesti sosiaalisesti kopioituvasta uuden *tavaran* halusta ja turhasta ostamisesta. Jos kuitenkin katsomme suurimpia päästölähteitämme, ne tulevat eläinperäisestä ruuasta (ja sen ylikuluttamisesta ja hävikistä), liikkumisesta (fossiilisilla polttoaineilla) ja asumisesta (isot neliöt, jotka

lämmitetään fossiilisilla tai puulla). Mikä edellä mainituista on ”haluobjekti” tai ajatteleminen ostos? Lentomatkailu liittyy luultavasti tähän, samoin katumaasturi tai öky-Kannustalo, mutta yleisesti ottaen melko kohtuullinenkin länsimaalainen keskiluokkainen arki on korkeapäästöistä elämää.

Värri peräänkuuluttaa sivu toisensa jälkeen tiedostamista ja toivoa käyttäytymisen automaattisesta muuttumisesta, kun humanismin perinteen mukainen järkevä ihminen saa kiinni vieteistään ja kykenee muuttamaan itsensä. Lisäksi, jos hän on opettaja, hän kasvattaa toisetkin tähän samaan kaavaan. Mutta ikätoverini, 90-luvun ympäristötiedostavan perusopetussuunnitelman kasvatit ovat nyt vanhempia ja kasvattavat lapsensa vähintään yhtä intensiiviseen kulutuskäyttäytymiseen kuin mihin itse kasvoivat 80-luvulta alkaen. Kenen ja miten moraalisubjekti ja ekososiaalinen sivistys pitäisi istuttaa? Miten minä kuvataidekasvattajana voisin vaikuttaa keskiluokkaisessa, kulutusintensiivisessä arjessa muuten kuin omaan käyttäytymiseeni?

Annan tiedostamisen vaatimukselle sen verran periksi, että tietäminen on vähintään mitä voimme tehdä; olemme sen myös ei-inhimilliselle luonnolle velkaa. Mutta se on siis vähintään.

Kaikki opettajat eivät koskaan tule innostumaan ympäristöteemasta, mutta Aarnio-Linnanvuoren mukaan innokkaita (joita on) tulisi tukea. Opettajan toimijuudelle tulisi jättää tilaa, jotta innokkaat saisivat aikaa ja mahdollisuuden kehittää opettamistaan. Kehittäjäopettaja tarvitsee sekä intoa että tietoa. Kehitystyön tuloksia voi myöhemmin alkaa levittää laajemmalle sekä omassa koulussa että toisaalla. Lisäksi yhdessä tekeminen ja hyvät työpaikan sisäiset henkilösuhteet näyttävät edistävän monialaisen opetuksen onnistumista. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 81.) Kuten kuvataiteen opettaja ja ympäristöajattelua koulussaan

kehittävä Sanni Virtanen kertoo, hänenkin toimintansa sai uutta motivaatiota ja vauhtia, kun kouluun tuli samoista asioista kiinnostunut uusi rehtori. (Virtanen 2019)

Mitä tulee juuri pienten tekojen -diskurssiin, Virtasen edustaman Vantaan Ruusuvuoren koulun kehittämä *Radikaalin toivon* opetuskokonaisuus koostuu eri aineiden kursseista, joilla puuhastellaan oppilaan tai ainakin koulun kokoisia tekoja ja asioita, mutta niitä ei ole kehystetty ratkaisemaan ilmastonmuutosta tai muuttamaan mitään suuressa kuvassa. Sen sijaan ”Ruusiksen Radikaali toivo” esitellään (radikaali toivo -käsitteen kehittäjään Jonathan Leariin ja suomalaiseen levittäjään Panu Pihkalaan viitaten) yksilölle ja yhteisölle merkityksellisenä toimintana, joka tämän merkityskokemuksensa vuoksi ”parantaa maailmaa”. (Ks. lisää hankkeen verkkosivu) Verrattuna mm. Pohjakallion kritisoimaan 70-luvun ympäristöpedagogiikkaan opettaja siis tunnustaa, ettei kouluyhteisö kykene ratkaisemaan ilmastokriisiä, vaan sen sijaan mietitään koulun, opetuksen ja aineiden kyvyt uudelleen; tässä ajattelussa tärkeintä on ryhtyä tekemään yhdessä edes jotain pientä ja merkitykselliseltä tuntuva. Yhdessätekeminen on usein helpottavaa, siis toimeliaana pysyminen, vaikkei sillä olisikaan radikaalia vaikutusta itse suuren ongelmaan. Omaan korvaani radikaaleimmalta ruusuvuorelaisten ajattelussa alkoikin kuulostaa matala vaatimus- ja tavoitetaso. Siinä on myös jotain lohdullista kaiken kilpailun, suorittamisen ja tavoitepuheen ajalla (jolla on osansa kulttuurimme kriisiytymisessä). Tätä vasten olisi tosin kiinnostavaa kuulla kurssien arvioinnista, koska olen pannut merkille, kuinka paljon se ohjaa opettajien tekemistä.

4 Kuvataidekasvatus ja ympäristön poliittisuus

Ympäristöpoliittisessa kontekstissa voi myös kysyä, mihin kysymyksiin taidekasvatus voi taitoaineena osallistua? Monen mielestä varmasti ratkaisuosioon, siis ajatuksena tuottaa taiteen avulla vaihtoehtoisia todellisuuksia tai herkempi ihminen, joka taidekokemuksen ansiosta kyseenalaistaa, ehkä jopa muuttaa elämäntapansa. Taiteen on ajateltu olevan jo itsessään havaintotapoja, kuvittelukykyä ja sivistystä lisäävää, mikä on siis taiteen yhteiskunnallinen olemisentapa ja panos.⁷ Taiteen tekeminen tai sen kokeminen nähdään siis vastineena markkinatalouden kulutusajattelulle, taide kehittää kriittistä ajattelua, taide on omalakinen ja riippumaton vaihtoehto ja niin edelleen. Toisaalta nykytaide on hyvinkin monella tavalla, sekä sisällöiltään että muodoiltaan poliittista, siis nimenomaan politisoivaa, ei ehkä niinkään politikoivaa. Taide myös pitää yllä luovuutta ja merkityksellistämisen kykyä, joita varmasti tarvitaan tulevaisuudessakin, oli maailma millainen tahansa.

Näin siis yleisellä, ylevälläkin tasolla. Jos tarkennetaan käytäntöön, taidekasvatus voi huomioida materiaalikulutuksen ja tuotantoketjut (esimerkiksi niihin liittyvät ihmis- ja eläinten oikeudet), aihevalintansa, ja kiinnostua siitä, mistä eri taiteenlajien päästöt muodostuvat ja onko asialle tehty jotain. Pohtia objektien tuottamista kriittisesti. Miten designista ja arkkitehtuurista puhutaan suhteessa kulutukseen ja

⁷ Esimerkkejä. Kuraattori Eva Neklyaeva: ”Taide antaa tilaa eri näkökulmille, ja se antaa ihmisille mahdollisuuden kokeilla asioita eri tavalla... Se tarjoaa ideoita ja vaihtoehtoja.” (Haapoja ym. 2015, 97.) Kirjailija-teatteriohjaaja Juha Hurme: ”Taiteilija opettaa meitä puolivahingossa uudistamaan mieltämisemekanismejamme. Avartuvat näköalat auttavat meitä tietenkin myös järkeviin ja ennakkoluulottomampiin arvovalintoihin.” (Hurme 2014, 385.) Kuvataiteilija Alma Heikkilä: ”(T)aiteen avulla voi pohtia sellaisia asioita, joilla ei ole mitään täysin selkeää muotoa tai jotka ovat vasta muotoutumassa

kaupunkisuunnittelupoliitiikkaan. Millaisia symbolisia ympäristösuhteita taide välittää ja tuottaa (kautta aikain) ja miten visuaalisen kulttuurin kuvat ja diskurssit rakentavat todellisuutta. Millaista maailmankuvaa opetettava aine välittää ja toistaa. Kuinka politiikka vaikuttaa henkilökohtaiseen ekologiaamme, kuinka se tuottaa ekologista katkosta ja määrittelee luontosuhteemme puitteet. Erittelevän analyysin (esim. klassinen kuva- ja mediakritiikki) lisäksi voidaan pohtia nimenomaan taiteen odottamattomia paikkoja ja vaihtoehtoisuutta tilanteessa, jossa vastuullisuus-, toiminta- ja aktivismidiskurssi alkavat vesittyä politiikan ja talouselämän puheissa. Nykymaailmassa ja talousjärjestelmässä on tosin vaikeaa tuottaa todellisia, systeemin ulkopuolisia vaihtoehtoja.

Kuvataideopettajakentän ympäristökäsityksiä ja -osaamista tai opetussuunnitelmien käytäntöönpanoa sekä opetuksen kehittämisen paikkoja on vaikea hahmottaa nimenomaan kentän isossa kuvassa. Kuvataidekasvattajien koulutuksen osalta tietoa ja tutkimusta on. Mari-Helka Mantere haastatteli *Maan kuva* -kirjan (1995) tekijöitä, kuinka he näkevät ympäristötiedostavan ulottuvuuden kouluopetuksessa vuonna 2016. Heidän mukaansa ympäristökäytäntöjen huomioon ottamisesta koulussa kestävän kehityksen hengessä on tullut koulun arkipäivää. (Mantere 2016, 123.) Suominen kirjoittaa, että sekä suomalaisia että kansainvälisiä valtakunnallisia opetussuunnitelmia ja muita taidekasvatusalan julkaisuja tarkasteltaessa voidaan todeta, että suomalaiset kuvataidekasvattajat ovat sekä valveutuneita että

näkyviksi. Vaikuttavuus pienelle taideyleisölle, jonka kautta/lävitse se voi muuttua laajemmaksi.” (Haapoja ym. 2015, 74.) Kuvataidekasvatuksessa toisinnäkemisen ja -kokemisen historialliset juuret löytyvät taiteeseen liittyvistä kysymyksistä: kuinka ymmärtää ja/tai arvostaa taidetta, joka ei sano suoraan, vaan ilmaisee itseään enemmän tai vähemmän epäsuorasti? (Tervo 2015, 97.)

aktiivisesti kehittämässä taiteen ja kuvataidekasvatuksen teemoja suhteessa vastuulliseen ympäristön tiedostamiseen ja toimintaan ympäristön suojelemiseksi. Teemoista on puhuttu kuvataidekasvatuksen kentällä jo vuosikymmenien ajan. (Suominen 2015, 135; Suominen 2016, 10.)

Toisaalta yllättäen Opetushallituksen ajaman digiloikan ja kaivosteollisuuden yhteys ei ole välttämättä ensimmäisenä mielessä digiopetuksen mahdollisuuksia ajateltaessa, kuten kaivosvarauksen laidalla asuva lappilainen kuvataidelehtori hyvin muistutti Kuvataidekasvatuksen didaktiikan -seminaarin esittelyssään 2018. Arvelen, että jostain osasta ympäristöajattelua on tullut perusarkea, jota ei koeta tarpeellisenä enää erikseen nostaa. Toisaalta mieleeni hiipii myös epäilyksiä; kun luen Facebookin Kuvista-ryhmän julkaisuja, ympäristöajattelu ei niissä näy, tietyt materiaaliset perinteet ja itsestäänselvytykset eivät näyttäyty kovin ekologisina (ajatellaan vaikka kiertotalouden, eläinten oikeuksien tai niukkuus-tulevaisuuskasvatuksen näkökulmasta) eikä esitellyissä oppilastöissä näy ekologisesti kunnianhimoisia ja uusia taidekonsepteja. Mikään edellä mainitusta eivätkä omat koulukokemukseni todista, etteikö niitä olisi. Epäilen kuitenkin, ettemme aina tiedä, ettemme tiedä. Poliittisen ymmärryksen tiellä on usein se, että ihmisten ei tarvitse joutua kasvokkain omien valintojensa logiikan kanssa, joten ymmärrys ei pääse lisääntymäänkään. (Uschanov 2010, 95.) Henkilökohtaisen ekologia on useimmille poissaolevaa hämäämistä, samoin kuin se, kuinka moderni elämäntapamme on käytännöllisesti katsottuna täysin fossiilisten polttoaineiden luoma ilman, että *koemme* asiaa niin. (Salminen & Vadén 2013) Lukiessani Helsingin sanomien artikkelia lakritsin raaka-aineiden tuotantoketjuista tai katsoessani Katja Gauriloffin dokumenttielokuvaa *Säilöttyjä unelmia* (2012) säilykkeen tuotantoketjusta, elinympäristöistä sekä ihmis- ja eläinkohtaloista sen takana, olen varsin nöyrä sen suhteen, mitä muka tosiaan tiedän.

Tiedän, etten tiedä. Samaa todistaa Sanni Virtasen loppuunpalaminen ilmastotiedonhankinnan alla. (Virtanen 2019) Tai se, kuinka erilainen metsätodellisuus asenteineen avautuu pääkaupunkiseudulta ja Etelä-Karjalasta käsin (elämäni kaksi pääasiallista asuinseutua).

Kuten johdannossa viittasin, kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmassa (Taideteollinen korkeakoulu, sittemmin Aalto-yliopisto sekä Lapin yliopisto) ja kansainvälisessä tutkimuksessa ympäristökasvatusparadigmoja on ollut useita. Myös yhteiskunnallisen näkökulman huomioimiseen on ollut eri aikoina eri painotuksia, ajan henkeä ja osin taidemaailmaakin ymmärrettävästi heijastellen. Kuvataidekasvatuksen historian perusteella yleistäväksi mielikuvakseni ympäristöpoliittisesta taidekasvatuksesta jäi, että 1960–70-luvun tiedostavan ja dogmaattisenkin heräämisen (samaa aikaan myös yhteiskunta heräsi ympäristöongelmiin) jälkeen kokeillut pedagogiset lähestymistavat koettiin ehdottomuudessaan jokseenkin epäonnistuneiksi, joten niistä luovuttiin ja yhteiskunnallisuus tai poliittisuus saivat huonon kaiun taidekasvatuksessa. Siirryttiin (tai palattiin?) enemmänkin maailmasuhdetta pohjustavaan ja rakentavaan, kokemukselliseen ympäristökasvatukseen. Esimerkiksi Mari-Helka Mantereen luettelemat tavoitteet ovat mielestäni hyvää yleissivistävää kasvatusta: aistimusten ja havaintojen herkistäminen, omien ympäristökokemusten ja -ajatusten ilmaiseminen tai arvokysymysten käsitteleminen taiteen keinoin. (Mantere 1995, 7.) Varsin yksilökeskeistä tosin, mutta luen ajatusta, että mahdollisen ”muutoksen” täytyy tapahtua yksilöllisestä motivaatiosta ja elämisestä käsin. Koska tämä 70-luvun trauma nousee useissa pitkän linjan taidekasvattajien kirjoituksissa, tarkennan siihen seuraavassa kappaleessa hieman lisää.

Nykykasvattajat eivät kuitenkaan välttämättä kannan enää vanhaa historiaa. Ylirisku summaa kuvataidekasvatuksen opetuksen

ympäristöpedagogista historiaa, kuinka vuosituhaten vaihteen ja 2010-lukujen aikana kuvataidekasvatuksen koulutusohjelman ympäristöopinnot ovat jatkuvasti hakeneet muotoaan. (Ylirisku 2016a, 51.) Esimerkiksi Suominen näkee kuvataidekasvatuksessa siirtymisen kuluttaja-aktivismiparadigmaan ja ekososiaalisen demokratian tavoitteeseen (Suominen 2015, 139; Suominen 2016, 11.) Moni opettaja ja opiskelija on peräänkuuluttanut toimintaa ja aktivismia (ks. esim. Ala-Ruona 2014; Suominen 2015; Astala 2016; Jokela 2017; Virtanen 2019.) Taiteen kentän ympäristöparadigmoista näen posthumanistisen ja uusmaterialistisen ajattelun tällä hetkellä ehkä voimakkaimpina, uutta luontoyhteyttä hakevina vaihtoehtoina ja käytäntöinä, ja niihin olen itsekin nojautunut omassa taidetyössäni. Esimerkiksi *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella* -artikkelikokoelman johdannossa Suominen näkee, että kirjan taidekasvattajien erilaiset lähestymistavat eivät tarjoa varsinaisia suoria toimintamalleja, sillä yleispäteviä malleja ei ole mahdollista rakentaa. (Suominen 2016, 12.) Tähän nojaten voisi ajatella, että kaikki yhteiskunnallinen kasvatusaktivismi ja -toiminta ovat eräänlaisia subjektiivisia ehdotuksia, hieman kuin puheenvuoroja tai taideteoksia. Tai kuten Ylirisku ajattelee maailmasuhteen työstämistään suunnistaessa, että se on lopulta henkilökohtainen etsimisen projekti, jota ei voi tarjoilla vastauksena toisille. (Ylirisku 2016b, 163.) Eli tavallaan ympäristöön liittyvä taidekasvatus kiertyy aina subjektiiviseen.

4.1. Ohjelmallisuuden kysymys ympäristöpoliittisessa taidekasvatuksessa

Sekä Mantere, Räsänen että Pohjakallio ovat kirjoittaneet kokemastaan 1970-luvun opetuksen yhteiskunnallisen tendenssin korostumisen ongelmallisuudesta. (Mantere 2016; Räsänen 2015; Pohjakallio 2016.)

Kuvataidekasvatusta kehitettiin tiedolliseen suuntaan tukeutumalla yhteiskuntatieteiden kriittisiin virtauksiin. Kriittisyyteen kasvattava ajattelu voimistui 1970-luvun kuvaamataidon opettajakoulutuksessa erityisesti museopedagogiikassa ja ympäristökasvatuksessa. (Pohjakallio 2015, 67.) Taideteollinen korkeakoulu näyttäytyi erityisen poliittisena, Mantereen mukaan jopa vallankumouksellisesti suuntautuneena korkeakouluna. (Mantere 2016, 113.) Koulussa opettajien määrittelemät poliittisen heräämisen tavoitteet leimasivat tekemistä, siinä missä taidekasvatuksen mahdollisuus osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun saattoi olla ”energisoivaakin”. (Mantere 1995, 14.) Taidekasvatus laajeni arjen visuaaliseen kulttuuriin, yhteiskuntapolitiikkaan ja ideologiaan; sen sisältöjen ja metodien tuli vastata haasteisiin, joita nyky-yhteiskunta ihmiselämälle asettaa. Taustalla oli huoli irrallisesta taidekasvatuksesta, joten sen uudeksi tavoitteeksi asetettiin yhteiskunnan rakentaminen ja sen aktiivisena osana toimiminen. (Tervo 2015, 97.) Nämä tiedostavan taidekasvatuksen liian laajat ja kunnianhimoiset tavoitteet ympäristöpoliittisesta ja yhteiskunnallisesta muutoksesta eivät Pohjakallion mukaan kuitenkaan johtaneet todellisiin ratkaisuihin, vaan päinvastoin lamaannuttivat sekä opettajia että oppilaita. (Pohjakallio 2007, 4–5.)

Mantere huomauttaa ajan opetuksesta, että varsinainen ymmärrys taiteen sosiologiasta ja yhteyksistä muuhun yhteiskuntaan olisi vaatinut kentän opettajilta paljon lisäopintoja. Niiden puuttuessa poliittiset perustelut ja argumentit jäivät usein pelkkien iskulauseiden toistamiseksi. (Mantere 2016, 114.) Toisaalta Pohjakallio kertoo, kuinka 70-luvulla kuvaamataidon opettajien koulutukseen kuului myös aatehistoriaa, psykologiaa, ekologiaa, yhdyskuntasuunnittelua, kansatiedettä ja arkkitehtuuria. Yhteiskunnallisissa opinnoissa korostuivat hänen mukaansa tosin marxilainen ideologia ja semioottinen näkökulma. (Pohjakallio 2015.) Raija Miettinen

puolestaan listasi jo kyseisellä vuosikymmenellä, että kuvaamataidon opettajan on tunnettava edellisten vuosikymmenten aatehistoriat, ideologiat ja poliittiset järjestelmät sekä se, miten taidehistoria ja ympäristöasiat liittyvät taloushistoriaan. Jotta voisi ymmärtää tiettyjen kulttuurikausien ilmaisumuotoja, on tunnettava taloudelliset edellytykset. (Miettinen 2015 [1972], 85.) Eihän tämä nykynäkökulmastakaan niin väärältä kuulosta, tosin nykyinen tutkintorakenne pullistelee jo muistakin aineista.

Kysymys taideopiskelijoiden (vrt. opettajaopiskelijat) yleissivistävistä ja yhteiskunnallisista opinnoista on kiinnostava, ja myös taiteilijatutkija Antti Majava on nostanut saman asian: taiteilijakoulutus (Kuvataideakatemia) ei hänen mukaansa juuri antanut eväitä yhteiskunnan toimintalogiikkaan ja aikakauttamme laajasti määrittävän ympäristökriisin taustoihin. Tiedot oli kerättävä opinto-ohjelman ulkopuolelta. (Haapoja ym. 2015, 48.) Majavan mukaan taiteen yhteiskunnallisen kritiikin ja analyysin heikkeneminen johtaa paitsi kriittisen taiteen marginalisoitumiseen, myös siihen, etteivät taiteilijat kykene tunnistamaan tai ottamaan osaa diskursseihin. (Haapoja ym. 2015, 51.) Syrjäläinen ym. esittävät tutkimuksessaan opettajankoulutuksesta, ettei sinänsä lahjakkaille opettajaopiskelijoille kehity sellaisia pedagogis-yhteiskunnallisen ajattelun valmiuksia, joita nykytodellisuus vaatii. Kriittiseen ajatteluun tai yhteiskunnalliseen lukutaitoon pitää kasvaa ja kasvattaa. Ovatko opiskelijat sitten samaa mieltä ”nykytodellisuuden vaatimuksista”? Opettajan huomion saattaa sitoa jopa ainedidaktiikkaa enemmän erilaisten oppilaiden kohtaaminen, oppimisvaikeudet, yksilöllisyyden huomioinen, saavutettavuus jne. Kääntyminen ”metodikeskeiseen psykologismiin” on huomattu kasvatustieteessäkin. (Syrjäläinen ym. 2006, 62.)

Ympäristönäkökulmasta kirjoittavan Mantereen mukaan viimeistään 1980-luvulle tultaessa yhteiskunnallisesti dogmaattisella opetuksella

oli edessään umpikuja: ”Tiedostetut ympäristölliset uhkakuvat ja poliittinen ajankohtaisuus taidekasvatuksen henkisenä ravintona osoittautuivat kyseenalaiseksi ajatukseksi.” Oppilaiden tuottamat kuvalliset ympäristökliseet todistivat tästä. (Mantere 1995, 14.) Huomio on mielestäni aiheellinen: kuinka yhdistää väistämätön todellisuus (kulttuurin ekologinen kriisi) ja sen tarkastelu niin, että havainnot eivät jäisi passiivisiksi ja taiteellisesti epäkiinnostaviksi toistoiksi ”herättää, nyt on ilmastokriisi”. Taiteilijana minulla ei ole vaikeuksia esittää ristiriitaistakin näkökulmaani, mutta taidekasvattajana: kuinka viritän ja kehystän opetuksen ja tekemisen, jotta tulokset olisivat keskustelevampia, ristiriitaisempia, monitulkintaisempia, kiinnostavampia ja toisaalta relevantimpia kuin Mantereen kuvaamat 70-lukulaisen opetuksen tulokset? Millaista on pedagogisesti hyvä ja yhteiskunnallisesti rehellinen ja kiinnostava 2020-lukulainen taidekasvatus? Onko kysymys edes relevantti, jos lähtökohtana ovat subjektiiviset ehdotukset? Ne ovat juuri niin toimivia ja mielekkäitä, kuin ehdottaja kokee.

Vaikka 70-lukulainen ympäristöpoliittisuus tuomittiin epäonnistuneeksi, itse tavoite taideperustaisesta ympäristökasvatuksesta jonkinlaisena maailmankorjausharjoitteena elää kuitenkin, esimerkiksi Jan van Boeckelin väitöstutkimus tarkastelee ihmisen luontosuhteen vieraantumisen korjaamista kehollisten taideharjoitteiden kautta. (van Boeckel 2013, 15.)

On selvää, että ympäristökysymykset ovat yhteiskunnallisia kysymyksiä, siksi painotan ympäristökasvatuksen yhteiskunnallisen ymmärrystä ja tutkimaan toimintakeinoja monelta kantilta, vaikka jälkimmäisen suhteen kallistun useimmiten siihen, että muut kuin taiteen vaikutuskeinot tiettyihin poliittisiin asioihin ovat käyttökelpoisempia. Pirkko Pohjakallion todistuksen mukaan yhteiskunnallisesti liian kunnianhimoiset tavoitteet ja tehtävät eivät

onnistuneet 70-luvulla. Jääkö siis jäljelle Pinja Siparinkin painottama ajatus kuvataiteesta oppiaineena juuri yksilön tunteiden käsittelemisen aineena? Toki ymmärrän senkin ajatuksen, että mikään muu ala ei tee tätä tunteikasta ja aistimellista ympäristö(suhde)ulottuvuutta, joten kuvataidekasvatus tekee.

Suhteessa taidekasvatuksen ja sen sisällön, taiteen ohjelmallisuuteen nostan vielä uusmoralismin käsitteen. Esitystaiteilija ja -kirjoittaja Nora Rinne tarkastelee uuspaheksunnan ilmiöstä, jonka hän on havainnut mm. Teatterikorkeakoulun opettajana. Rinne kirjoittaa, että vanhastaan taide/taiteilija on ollut moraalisen paheksunnan kohde, mutta nyt asetelma on monesti kääntynyt toisinpäin: ”taiteilijoiden ja taidepiirien moraalisäännökset ovat tiukemmat kuin yleisön, ja taiteilijat ovat toistensa suurimpia moraalinvartijoita”. (Rinne 2020) Taideopiskelijat poistuvat loukkaantuneina teoksista, jotka eivät vastaa heidän arvomaailmojaan, eikä teoksia arvoteta niinkään asteikolla hyvä-huono kuin hyvä-paha. Siinä missä ohjelmallisuudella, myös moralismilla on ollut huono kaiku taiteen parissa. Ensimmäinen on ehkä liitetty enemmän vasemmistolaisuuteen, jälkimmäinen konservatiivisuuteen. Rinne ei ota selkeää kantaa, onko tämä uusmoralismi #metoo-ilmiön tai ekokatastrofin suhteen yksiselitteisesti hyvä vai huono ilmiö, vaan ennemminkin kuvaa sitä. Hänen mukaansa paheksujien ensisijainen tuohtumus koskee muutoksen hitautta, että kaikki eivät jo osaa käyttäytyä tai kalibroida arvomaailmaansa uusien moraalisäädösten mukaisesti.

Onko siis muita vaihtoehtoja kuin (kärjistetysti esittäen) ohjelmallisuus tai subjektiivisuus? Taiteen kannalta tilanne, jossa arvot lukitaan, on hankala. Ristiriitaisuus ja moniarvoisuus, erilaisten yksilöiden ja maailmojen rinnakkainelo on ollut hyve. Mutta mahtuuko näihin erilaisiin arvoihin myös sovinistinen metsäteollisuuslobbari (fiktiivinen hahmo) tai kuvataidekasvattaja, jolle tytöt ovat tyttöjä ja

pojat poikia (fiktiivinen hahmo)? Erilaisuuden kirjo ikään kuin sopii laajentua ja moninaistua tiettyihin suuntiin, muttei toisiin. En ole kuullut, että vähemmistöjen oikeuksien huomiointia pidettäisiin vasemmistolaisena ohjelmallisuutena siinä missä 70-lukulaista ympäristöpoliittista kuvataidekasvatusta. Kyse voi toki olla sukupolvierosta ja aikojen muutoksesta. Jo tästäkin syytä ympäristöpoliittista ymmärrystä on syytä tarkastella 2000-luvun tietämyksen valossa, eikä aina palata 70-luvun leimaaviin epäonnistumisiin. Samalla peräänkuuluttamaani laaja-alaisempaa taiteen riippuvuuden tunnustavaa yleissivistystä voi pitää jonkinlaisena uusmoralismina: miksi kuvataidekasvattajat edelleenkin esittelevät metsäkonemuotoilua kritiikittä, eivät tiedä materiaaliensa alkuperää tai osaa vastata toiminnan (hämärään) vaatimukseen? He ovat kuitenkin ikäisiäni, me olemme saaneet saman tiedostavan perusopetuksen jo 90-luvulla. Ekokriiseihin on vaikea ottaa pluralistista, neutraalia kantaa, vaikka käsittelemällä subjektiivisten tunteiden kautta asian poliittisuuden voi tavallaan välttää.

4.2. Kun kestävä kehitys eikä kriittinen katse enää riitä?

Pohjakallio on esitellyt neljä ympäristöpedagogiikan opettajan stereotypiaa: poleemisen maailmanparantajan, designia ihailevan city-open, puuta halaavan kannustavan luontosuhteilijan ja pahkoista innostuvan ympäristötaiteilijan. Pohjakallio lisää näiden (todellakin) stereotyyppien jälkeen, kuinka tulevaisuuden opettaja voisi näiden lisäksi kannustaa oppilaitaan toimimaan aktiivisesti ympäristössä järjestämällä tempauksia ja kansalaistoimintaa. Hän ei kuitenkaan erittele, minkä tyyppisestä kansalaistoiminnasta olisi kyse. (Pohjakallio 2016, 63.)

Toisaalta Pohjakallio aloittaa ympäristö-, taide- ja kasvatuskokonaisuutta kuvataidekasvatuskoulutuksessa luotaavan artikkelinsa (Pohjakallio 2016) siteeraamalla Earth Education -liikkeen perustajan Steve van Matren näkemystä siitä, että ympäristökasvatus on mukautettu tukemaan vallitsevaa järjestelmää ja sinänsä harmitonta puuhastelua. Van Matren mukaan sillä ei siis olisi oikeaa muutosvoimaa. Samansuuntaisesti on kirjoittanut myös aiemmin viittaamani Jürgen Matthies, jonka mukaan ympäristökasvatus oikeastaan lisääkin yhteiskunnallisten järjestelmien yleistä hyväksyntää ja mahdollistaa ympäristöongelmien ratkaisuyritysten jatkuvan lykkäämisen tulevaisuuteen. (Matthies 2001, 36.) Matthies kritisoi myös kasvatusten menetelmiä, jotka keskittyvät luonnon mystifiointiin, aistihavainnointiin ja esteettiseen herkistymiseen luonnon poliittisten merkitysten asemesta. (Matthies 2001, 39, 42.) Ymmärrän Matthiesin kritiikin niin, että hän pelkää luonnon poliittisen ulottuvuuden jäävän jatkuvasti taustalle subjektiiviseen kokemukseen painottuvassa ympäristökasvatuksessa, jolloin ympäristöymmärrys painottuu yhteen suuntaan. Toisaalta pidän itse moninäkökulmaisuuksia tärkeinä, ettei unohdeta mitään ulottuvuutta.

Pohjakallio ei esitä suoraan, millainen ympäristökasvatus tai taideperustainen ympäristökasvatus kyseenalaistaisi vallitsevan järjestelmän kenties harmia tuottaen (vrt. harmittomuus) tai villisti (vrt. kesytettyys). Hän kuitenkin vastaa van Matren haasteeseen lopettamalla artikkelinsa: ”Taiteet tarjoavat toiminta- ja työtapoja ilmiöiden tekemiseen ymmärrettäviksi, näkyviksi, liikuttaviksi, kokonaisvaltaisesti koskettaviksi ja kriittisesti arvioitaviksi.” (Pohjakallio 2016, 66.) Vaikka Pohjakallio luotaa artikkelissaan kaikkea sitä, mitä 2000-luvulla kuvataidekasvatuskoulutuksen ympäristöpedagogiikan vaihtuvissa sisällöissä on tehty ja painotettu

(Pohjakallio 2016, 62–65.), jään silti pohtimaan, miten nämä opetussisällöt tekevät radikaalin eron muuhun yhteiskuntaan ja millä tavalla ne ovat aito ja vaikuttava toisintekemisen muoto? Ja: näkyvätkö ne laajasti kuvataidekasvatuksen kentällä?

Mikä siis voisi olla kuvataidekasvatuksen ympäristöpedagoginen tulevaisuusstrategia (anteeksi virkamieskäsité) vuonna 2020, kun muiden muassa aistiherkistämisen, esteettiseen kokemisen, luontohavainnoinnin ja kestävän kehityksen⁸ näkökulmat periaatteessa jo hallitaan, ympäristötietoakin vakuutellaan olevan, mutta samalla tunnustetaan, että joko niiden lisäksi tai asemesta tarvitaan ehkä jotain muuta? Jos kuvataidekasvatuksen ympäristöpoliittinen toiminta epäonnistui tavoitteissaan jo 70-luvulla, mitä ihmettä 2020-luvulla?

Lavastaja Laura Haapakangas (2018) kirjoitti maisterin opinnäytteessään kolmesta teoksestaan, joista kolmas oli epätoivoinen yritys estää erään metsäalueen kaavamuuks. Se oli tietenkin taiteilijan henkilökohtaisesti motivoitunut teos eikä kuvataideopettajan fasilitoima projekti, mutta pidin Haapakankaan tavasta tuoda reaalipoliittinen projekti osaksi sarjaa, joista kaksi muuta olivat selkeitä, symbolisen alueella operoivia taideteoksia (joiden varmasti toivottiin jollain tavalla koskettavan katsojien luontosuhdetta tms.). Hänen epätoivonsa ja yrittämisensä vaikuttaa olivat koskettavia ja siinä mielessä tunteisiin vaikuttavia, vaikka ne eivät vaikuttaneetkaan kaavoitukseen ja siitä päättäneisiin tahoihin. Siis samankaltaista merkityksellisenä koettua, vaikka päämäärältään epävarmaa toimintaa, jota Ruusuvuoren koulun opetushanke harjoittaa. Oli melko selvää, ettei se onnistu ja epäonnistumisen ajatellaan lamaannuttavan (siinä missä onnistumisen voimaannuttavan), eivätkä pedagogit kuulemma

⁸ Ks. ”taiteen mahdollisuuksista kestävyyskasvatuksessa” Jónsdóttir 2017.

pidä lamaanumisesta. Mutta miksen lamaanunut Haapakankaan projektista? Kyse ei ollut tavoitteesta (metsän pelastamisesta), vaan ehkä sittenkin symbolisesta toiminnasta: ihminen yrittää ja epäonnistuu. Pidin siitä, että hän edes yritti ja jakoi yrityksensä.

Teatterintutkija Baz Kershaw on kritisoinut mm. ympäristöjärjestö Greenpeacen tempauksia asetelmaltaan epäkiinnostaviksi performansseiksi, jossa toistuvasti kohtaavat pieni aktivisti kumiveneessä ja suuri öljy-yhtiö tai muu vastaava iso pahis. Kershaw sen sijaan kiittää aktivismia, joka menee häiritsemään tilanteita ja kutittelee esille tosikkomaisten ympäristönpilaajien hupsuuden. Näitä on hänen mukaansa siis paitsi hauskaa seurata ikään kuin katsojana (koska yleisöähän ympäristöjärjestöjen tempaukset haluavat tavoittaa), ne ovat taidetta ajatellen sopivasti ristiriitaisia ja hämmentäviä, toisin kuin ympäristöjärjestöjen usein mustavalkoinen viesti. (Kershaw 2007) Kershaw on taiteessa marinoitunut kriittisen katseen ammattilainen ja moni hänen huomionsa kuulostaa hieman kyllästyneeltä ja siksi myös kyynistyneeltä. Hänen näkemyksensä sai kuitenkin miettimään, millainen ”toiminta” tuntuu enää missään kaiken nähneissä katsojiksi asemoituissa kansalaisissa, jotka haluavat ympäristötoiminnaltakin yhä viihdyttävämpiä tai elämyksellisempiä esityksiä? Ja kuinka kauan he jaksavat keskittyä?

Suomisen mielestä vain osallistumalla ekologisen toiminnan ja ajattelun edistämisen kaikkiin osa-alueisiin ja vaiheisiin, voidaan ajattelussa siirtyä kompleksisemmalle tasolle. (Suominen 2015, 137.) Itse koen, että voimme siirtyä kompleksisemmille ajattelun tasoille (mitä kaikkea niillä tarkoitetaan) samaan aikaan ehkä tylsienkin käytännön toimien kanssa. Esimerkiksi kuvataidekasvatuksen opiskelija Veea Ranta listaa opinnäytteessään *Kestävää taidekasvatusta* (2018), kuinka taidekasvatuksen käytännöt, välineet ja materiaalit muutetaan ekologiseksi. Vaikka tämä ympäristövaikutusten arviointi ei

ehkä ollut aivan kattava ja jokaiselta osin kriittinen (esimerkiksi sertifikaatit vaativat perehtymistä), Rannan laatiman työn voisi jalkauttaa jokaiseen kuvataideluokkaan ja -opetusympäristöön, niin tämä tekninen puoli olisi lähtökohtaisesti kunnossa. Kehittää ja parantaa pitää tietysti edelleen. Epäilen kuitenkin, ettei jokainen kuvataidekasvattaja vielä pohdi pensselikarvan tai käyttämänsä paperin alkuperää tai arvota niitä keskeisinä asioina. Välineiden ja materiaalien tuotantoketjut ovat usein monimutkaisia ja niiden arviointi on vaikeaa ammattilaisillekin. Eri (taide)aloilla viime vuosina laadituista ympäristö- tai eko-oppaista voi myös sekoittaa omaan käyttöönsä sopivan koosteen.

Näin siis teknis-materiaalisissa ratkaisuissa. Mitä tulee kuvataidekasvatuksen käsitteellisempään ympäristöajatteluun ja -toimintaan, Suominen näkee, että pelkkä kriittisyys ei enää riitä, vaan tarvitaan jotain muuta, siis ”ajattelua, pohdintaa, uudistuksia, pedagogisia ja didaktista kokeilua, yhteistyötä ja projekteja, jotka koskettavat meitä syvällisemmin kuin kriittinen kysymyksenasettelu”. Kuvataiteen opettajilla on hänen mukaansa tietoa, mutta siihen ei ehkä osata suhtautua tai soveltaa käytännön opetukseen. (Suominen 2015, 139.) Koska ympäristökysymykset ovat monimutkaisia sekä luonnontieteellisesti että yhteiskunnallisesti, ja niihin liittyvää uutta tietoa ja tutkimusta tuotetaan koko ajan, suhtaudun kuvataidekasvattajienkin ympäristötieto-osaamiseen vähän epäilevämmiin. Aarnio-Linnanvuoren tutkimukseen viitaten, pelkästään opettajien arkinen kiire estää perehtymästä syvemmin ja monipuolisemmin. Kiire estää myös uuden suunnittelun, joka vie paljon aikaa. Toisaalta ymmärrys ympäristöopetuksen ja kriittisen ajattelun yhteyksistä oli tärkeä tieteidenvälistä ympäristöopetusta edistävä piirre. (Aarnio-Linnanvuori 2018, 61.) Eli eivät kaikki opettajat koe kriittisen ajattelun näkökulmaa jo nähtynä.

Myös Juuso Tervo tarkastelee kuvataidekasvatuksen perinteisesti edistämää kriittisyyttä eli kriittistä katsetta yhteiskunnallisena osallistumisena ja aktiivisena toimintana, jossa näkemisen, tiedostamisen ja toimimisen välille on hänen mukaansa rakentunut vahva syy-seuraus-suhde: ikään kuin kriittinen katse johtaisi aina yhteiskunnalliseen toimintaan. (Tervo 2015, 98.) Tämän katseella tiedostamisen myötä hegemonia on automaattisesti vaarassa ja poliittisen subjektin yhteiskunnallisuus turvattu. Tätä ajatusta vasten on kiinnostava verrata aiemmin viittaamiani tutkimuksia siitä, ettei tiedostaminen johda automaattisesti toimintaan. Tervo näkee yhtäläisyyksiä taidekasvatuksen ja nykykapitalismin ihmiskäsityksen välillä kriittisen katseen kautta: Molemmat korostavat aktiivista ja yksilöllistä subjektiviteettia, painottavat osallisuutta ja vaativat jatkuvaa uusiutumista. (Tervo 2015, 99.)

Miten peräänkuulutettu toiminta voi siis olla enemmän koskettavaa kuin kriittistä? (Eikö voi olla sekä koskettavaa että kriittistä?) Mitä *toimintana* ylipäänsä ymmärretään? Onko kaikki kuvataidekasvatus tai taide toimintaa? On vaikeaa hahmottaa kokonaiskuvaa siitä, mitä tapahtuu. Joitakin ilmiöitä, ehkä kurioositeettimaisen pieniä alkaa kuitenkin nousta. Liittyen toimintaan, taiteeseen ja ympäristöön, yhtenä vaihtoehtona on esitetty toistuvasti ekoprimitivismiä, joka tuskin on koskaan mennyt muodista täysin ja ekoprimitivismin harrastajia on ympäri maailmaa, mutta yllätyn aina sen uudesta tulemisesta ja esittämisestä ikään kuin ratkaisuna, johon tullaan pettymyksestä ympäristöpolitiikan epäonnistumiseen. Osallistuin viitisen vuotta sitten Hyötykasviyhdistyksen järjestämälle kaupunkiselviytymisen kurssille, jolle osallistui huomattavan monta nuorta miestä, joilla oli suunnitelmissa muuttaa maaseudulle autiotilalle elämään omavaraiselämää. Viime kesänä kävin katsomassa Ylioppilasteatterin kesäesityksen *Kansallinen metsästrategia*, joka esitti nuoren tekijäkunnan ratkaisuna ekokriisiin ja ympäristöahdistukseen

muuttamista metsään elämään omavaraiselämää. Tekijäjoukko mainosti myös Pohjois-Karjalassa toimivaa Omavaraisopistoa. Tietokirjailija Riikka Kaihovaarakin tunnistaa kaipuunsa ekoprimitivismiin näinä ympäristöpoliittisesti vaikeina aikoina (Kaihovaara 2019) ja kuvataidekasvattaja Aija Viita asusteli rakentamassaan metsämajassa jo 90-luvulla. (Viita 1995) Tunnen ympäristöjärjestöjen kautta useita kuvataidekasvattajia, jotka ovat harjoittaneet ekoprimitivismiä. Ylen verkkosivuilla nousi luetuksi artikkeliksi juttu naisesta, joka muutti erakoksi autiotilalle. (Puurunen 2019) Kertomuksen vaarat -projekti analysoi jutun romanttisesti maalailevan ja ristiriitaisen narratiivin ja pohti tämänkaltaisten tarinoiden suosiota ja toistuvuutta. (Ks. Kertomuksen vaarat -projektin analyysi.) Jo *Seitsemän veljestä* ja H. D. Thoreau pakenivat romanttisesti pahaa yhteiskuntaa metsään, joten tarina ei ole uusi.

Ainakin ekoprimitivismi selvästi joko kiinnostaa tai koskettaa ihmisiä syvällisemmin kuin fossiiliteollisuuskritiikki, tai on tämän kritiikin henkilökohtainen ratkaisuyritys. Selkänsä kääntäminen pahalle maailmalle kuulostaa ihan hyvältä. Ekoprimitivistin voi ajatella tekevän elämästään ekologisen taideteoksen. Mutta voiko 10 000, viisi miljoonaa tai miljardi ihmistä muuttaa metsään tai muuhun ei-kaupunkiympäristöön? Millaisen paineen se tuolle ympäristölle tuo, kun ajattelee pelkästään väkiluvultaan pienten luonnonkansojen historiaa? Epäilemättä ekoprimitivistit ymmärtävät etuoikeutettutensa eikä heitä moralisoida pahemmin turvautumisesta yhteiskunnan palveluihin kuten terveydenhuoltoon. Ja tavallaan tätä uusprimitiivielämää voisi todellakin ajatella vastarintana ja toisintekemisenä suhteessa nykyisen työ- ja kulutuskulttuurin imperatiiveille. Metsäerakko ei kuulosta järin aktiiviselta, osallistavalta, uusiutuvalta, tuottavalta eikä kulutuskykyiseltä. Hän ehtinee havainnoida luontoa ja itseään. Jotta omavarais-erakkous muuttuisi toisintekemisen yhteiskunnalliseksi strategiaksi, se vaatii

yleisönsä ja julkiseen tietoon tulemisen. Harva oikeasti haluaa muuttaa pois lämpimän veden ja joukkoliikenteen ääreltä, mutta mikäli tämä on koskettavaa toimintaa, mitä se tarkoittaa? Voiko taidekasvatus ohjata elämäntavan taiteeseen yksittäisten tehtävien asemesta? Eikö elämäntapa ole suurinta itseilmaisua?

Suominen peräänkuuluttaa toiveikkaampaa aktivismiparadigmaa ja kuluttaja-aktivismia (Suominen 2015, 139.), Tervo näkee tiedostavuuden muutoksen luokkatietoisuudesta kuluttaja-tiedostavuuteen uudelleen dogmaattisena (vrt. 70-lukulainen tiedostavuus) näkemyksenä hyvästä elämästä oikeina kulutusvalintoina. Hän lähtee hahmottelemaan taidekasvatusta yhteiskunnallisena toimintana radikaalin tuntemattoman kysymisestä ja jopa mobilisoimisesta, mikä murentaa ennalta määriteltyjä olemisen ja tekemisen muotoja. (Tervo 2015, 99–100.) Miten taidekasvatus voi siis olla arvaamatonta ja tuntematonta, muttei kuitenkaan täysin päämäärätöntä tai muusta maailmasta ja riippuvuuksistaan, konteksteistaan erillistä? Tätä vaikeaa kysymystä tuntemattomasta luonnosta ja kasvatuksesta mietin konkreettisemmin seuraavassa luvussa.

Ajattelen, että monenlaisia lähestymistapoja luontokulttuureihin, ekologiseen riippuvuuteemme ja ekologisen kuormituksemme vähentämiseen tarvitaan, siksi en mielelläni osoita, ettei kriittistä katsetta tai ”kestäviä tekoja” (sic) enää tarvittaisi. Ne kuitenkin tarvitsevat punnintaa, jotta emme aivan sekoaisi tai tuudittautuisi näkemysten verkossa. Kritiikkini kohdistuu ennen kaikkea paitsi ympäristön kapeisiin ja vanhanaikaisiin tulkintoihin (artefaktien tapaan), myös ympäristön erottamiseen yhteiskunnasta tai

opetuksessa erilliseksi osa-alueekseen. Tulevaisuudessa, kun ilmasto ja ekosysteemi vaikuttavat jopa nykyistäkin voimakkaammin ihmislajin kulttuuriin ja mahdollisuuksiin, ympäristön erottaminen joko artefakteiksi, erillisaiheeksi, ympäristöuutisiksi, ympäristömoduuleiksi tai omaksi oppiaineekseen tuntuu virheelliseltä ajatukselta. Ekosysteemit ja ei-inhimillinen luonto (joita myös ekosysteemipalveluiksi kutsutaan) ovat yhteiskunnallisia, koska ne ylläpitävät kaikkea olemistamme. Luonto ei ole kulttuurille rinnakkainen systeemi, vaan kulttuuri rakentuu luonnon mahtavalle perustalle ja on siitä täysin riippuvainen.

Siksi myös kuvataidekasvatuksessa ympäristö tai luonto ei tarkoita välttämättä enää erillistä teemaa, oppituntia tai paikkaa, jossa käydään, vaan oikeasti kaiken läpäisevää ilmiötä, uusiakin tulokulmia ja sen mukaista kasvatusta. Luonto jatkuvasti läpäisevänä materiaalis-prosessuaalisena perustana on siis mukana sekä keramiikassa että perspektiivipiirustuksessa, mikäli kuvataidekasvattaja valitsee niitä opettaa. Perspektiiviä ei opeteta vain neutraalina tilamallina, vaan ymmärretään miten tällaiset mallit rakentavat (ihmiskeskeistä) ympäristöhavaintoamme. Kiinnostavaa onkin, ettei tällaista ympäristönhallintamallintamisen kasvatusta pidetä erityisen ohjelmallisena tai arvoisältöisenä.⁹ Samalla voidaan punnita, miksi juuri nämä ovat tulevaisuuteen valmistavia taitoja, tai miksi haluamme niin olevan?

⁹ Esimerkkinä toisesta ympäristönhallintamallista: Henrika Ylirisku puhuu suunnistuskartoista maantieteellisinä reproduktioina (Ylirisku 2016b, 157.), kun taas ammattisuunnistaja Minna Kauppi kertoo niiden visuaalisen

muutoksen heijastavan metsäpolitiikan muutosta. (Jokiranta ym. 2019, 74–75.)

5 Metsäpolitiikka ja kasvatust

Vielä 1960-luvulla moni eli metsäisessä maisemassa ja metsät kuuluivat arkihavaintoon. Suomessa kansallisuusaatemies J.V. Snellmanin 1800-luvulla aloittama kansallinen identiteettipolitiikka on vaikuttanut metsäkäsityksiimme jo parinsadan vuoden ajan. (Keto-Tokoi 2010, 34.) Harva luonnonvaratoimija tai -teollisuus on kuitenkaan pyrkinyt asennekasvattamaan kansalaisia, myös lapsia ja nuoria, kuin metsäteollisuus. Metsänhoitaja ja kasvatustieteilijä Hanna Höglund kirjoittaa Metsä puhuu -sivuston artikkelissa tutkimaansa eri aikojen metsäkansalaisuuden tavoitetta. ”Käytännöllisestä lähiympäristön metsien hyödyntäjästä” (1925) on kuljettu mm. ”metsäteollisuusvaltion jo luonnonvarojen riittävydestä huolestuvaksi” (1985), ”luonnonsuojelu- ja ympäristötietoisesta” (1994) ”lähiympäristön monipuoliseksi hyödyntäjäksi, joka tarkastelee aiheita myös globaalilla tasolla” (2004). (Höglund 2019)

Tässä luvussa käsittelemäni metsäsuhdekampanja on 2010-lukulainen versio tästä pitkästä työstä. Samoin kuin vuonna 2018 hyväksytty *Kansallinen metsästrategia 2025*, joka huomioi lasten ja nuorten metsäsuhdekasvatuksen, jossa heidät perehdytetään metsätalouden hyväksyttävyyteen sekä ”monipuoliseen kuvaan metsien hoidosta ja käytöstä”. (Kansallinen metsästrategia 2025.) Metsäala on ollut harmistunut, että esimerkiksi avohakkuukritiikki herää nuorten keskuudessa, ja se olisi väärään tietoon perustuva näkemys. Metsästrategia tunnustaa *biodiversiteettiosaamisen* rapistuneen, mutta aktiivinen kasvatustarve nähdään kuitenkin metsienkäyttöasenteissa:

Perusopetuksen valmisteilla olevissa opetussuunnitelmien perusteissa metsäkasvatuksen merkitys lapsille ja nuorille on nostettu vahvasti esille. Metsäteema tarjoaa mahdollisuuden monialaisten oppimiskokonaisuuksien toteuttamiseen kun

peruskouluissa siirrytään uusien opetussuunnitelmien perusteiden mukaiseen opetukseen elokuusta 2016 alkaen. Aihealue edellyttää vahvaa tukea metsäalan toimijoilta. Opetuksessa käytettävien materiaalien tulee antaa metsien hoidosta ja käytöstä monipuolinen kuva.

Hankkeessa luodaan edellytyksiä metsien käytön ja metsäluonnon arvostuksen kasvulle. Erityisesti kiinnitetään huomiota lasten ja nuorten metsäsuhteen vahvistamiseen sekä metsien kestävä hoidon ja käytön hyväksyttävyyteen. Osana hanketta kehitetään myös metsien arvostuksen mittaamista ja mittareita. (Kansallinen metsästrategia 2025, 27.)

Ylipäänsä metsästrategia antaa ymmärtää, että metsää voi sekä hakata että suojella samaan aikaan yhä kiihtyvämmin: ”Hankkeessa suunnitellaan ja toteutetaan seuraavan sukupolven metsätietojärjestelmä, joka tehostaa metsien käyttöä, parantaa metsätalouden kannattavuutta ja kustannustehokkuutta ja tehostaa hallinnon prosesseja sekä turvaa metsäluonnon monimuotoisuutta.” Missään ei siis ole mitään ongelmaa?

5.1. Miksi metsillä on väliä, kun puhumme ympäristöpolitiikasta kasvatuksessa?

Pinta-alalla ja eliölajien lukumäärällä mitattuna metsät ovat Suomen merkittävin elinympäristötyyppi. Suurin osa Suomen uhanalaisista eliölajeista (37 %) elää ensisijaisesti metsissä. Metsien 76 luontotyyppistä kaksi kolmasosaa on luokiteltu uhanalaisiksi. (Metsäluontotyyppien uhanalaisuus 2020) Tämä tarkoittaa sitä, että suurin osa metsäisistä luontotyypeistämme on määrällisesti vähentynyt tai laadullisesti heikentynyt niin, että niiden säilyminen osana suomalaista luontoa on jo vaarantunut.

Maamme pinta-alasta metsätaloustaloudessa on 86 %. Yksityisten omistamia metsiä kaikesta on 52 %, valtio omistaa 35 % ja yhtiöt 7 %. Suomen metsämaasta on suojeltu 7,7 %, joista suurin osa Pohjois-Suomessa; Etelä-Suomessa eli Oulun eteläpuolella laskentavasta riippuen 2-5 prosenttia. (Luonnonvarakeskus 2019; Metsäteollisuus 2019b; WWF.) Luonnontilaisia metsiä arvioidaan olevan jäljellä Suomen maapinta-alasta 2,9 %. (Sabatini et al. 2018) Suomi on sitoutunut YK:n biodiversiteettisopimuksen mukaisesti suojelemaan vähintään 17% maapinta-alastaan. (WWF) Tehokkaimman suojeluvaikutuksen aikaansaamiseksi metsiä pitäisi suojella kaikilla kasvillisuusvyöhykkeillämme, ei esimerkiksi vain vähäpuustoisessa Lapissa ja niin sanotuilla kitumailla. (WWF) Käytännössä Suomi on yksityismetsänomistajien maa ja meillä on vahva omaisuudensuoja. Metsänkäyttöä säätelevät lait, joiden muutokset ovat olleet keskeisiä politiikkakamppailuja, esimerkiksi kuinka paljon valtio voi painostaa omistajaa metsänhoitotavoissa.

Muun muassa ilmaston lämpenemisestä, soiden muuttamisesta metsämaaksi sekä metsänhoidon tehostumisesta johtuen talousmetsien puumassa kasvaa tehokkaammin, mistä syystä jo nykyisellään korkeita hakkuumääriä halutaan kasvattaa. Valtio voi ohjata suoraan vain omia eli Metsähallituksen hallinnoimia metsiä enemmän hakattavaksi, mutta erilaisilla verohelpotuksilla, tuilla ja kannustimilla välillisesti myös yksityismetsänomistajia. (Metsänomistajat) Metsien hakkuukierto on lyhentynyt noin 60–80 vuoteen (Metsäkeskus; UPMmetsä 2020), mutta samaan aikaan puulaatu on muuttunut huonommaksi erityisesti hiilensidonnan ratkaisuksi ehdotettujen sahateollisuuden ja puurakentamisen tarpeisiin nähden. (Räinä 2019a, 90–91.) Metsäteollisuudessa raakasellun, ei siis selluinnovaatioiden, vienti vetää eniten, erityisesti Aasian pehmopaperi- ja kartonkimarkkinoilla (pahvin kysyntä on nousussa verkkokaupan kasvaessa), (Metsäteollisuus 2019a; Räinä

2019b) mutta ilman kunnollista kierrätystä näiden lyhytikäisten sellutuotteiden hiili on pian takaisin ilmakehässä. Metsäteollisuuden osuus Suomen viennistä oli 1940-luvulla 90%, nykyään edelleen noin 20%; (Elinkeinoelämän keskusliitto 2019) bruttokansantuotteesta metsäsektorin osuus on noin 4%. Suomen osuus koko maailman metsäteollisuusviennistä on 10 %. (Luonnonvarakeskus 2016)

Metsätalouden etujärjestöt ajavat hakkuiden kiihdyttämistä ja uusia sellutehdasinvestointeja nyt, kun vienti vetää, ja selittää uusien metsien olevan parempia hiilinieluja. Mitä enemmän hakkaa, sitä enemmän voi istuttaa uutta metsää. Teollisuus ja etujärjestöt puhuvat mielellään puurakenteisiin sitoutuvasta hiilestä ja toisaalta sellutuotteista ikään kuin hiilineutraaleina fossiilituotteiden korvikkeina. Toisaalta tällä hakkuuinnoilla metsien pitkäaikaiset (myös erityisesti maaperän) hiilivarastot ovat hupenneet hälyttävästi; avohakkuu ja sen jälkeinen maanmylläys tekevät metsämaaperästä hiilipäästölähteen noin 20 vuodeksi, ennen kuin kasvava nuori metsä pääsee hiilensidonnan vauhtiin. Lisäksi jos hakatusta puusta valmistetaan kertakäyttö(sellu)tuotteita, hiilitase kallistuu negatiiviseksi metsän kokonaishiilivaraston ehtyessä.

Tutkijoiden, ympäristöjärjestöjen ja monien kansalaistenkin toiveena on kohtuumsäätalous nykymuotoisen kohtuuttomuuden asemesta. (Ks. Juntti 2019; Ruohonen 2019; Räinä 2019c; Suomen luonnonsuojeluliitto; WWF.) Vaikka Suomessa on metsäympäristöä koskeva lainsäädäntö muun muassa arvokkaiden ja uhanalaisten elinympäristöjen ja eliöiden turvaksi, tätä rikotaan toistuvasti, perusteluna yleensä inhimillinen virhe tai tiedonpuute. Vaikka suojelualueverkostoa tulisi parantaa (ns. pienialainen täsmäsuojelu ei ole tuonut suojelutuloksia; valitettavasti terveet populaatiot tarvitsevat pinta-alaa ja verkostoja levittäytyäkseen. Ks. Uhari 2014.), myös

erityisesti talousmetsien käsittelyssä pitäisi ottaa ekologiset vaatimukset paremmin huomioon.

Puheiden tasolla Suomen metsäpolitiikan tavoitteena on tietysti ”kestävä metsätalous”. Tällä hetkellä kestävyys tosin tarkoittaa puuntuotannollista kestävyyttä. Ekologisesti kestävä metsätalous turvaa metsäluonnon monimuotoisuuden, mutta nyt metsälajien (Suomen lajien punainen lista 2019) ja metsäluontotyyppien uhanalaistumiskehitys (Luontotyyppien uhanalaisuus 2018) on hälyttävä. Sosiaalinen kestävyys tarkoittaa esimerkiksi metsänkäsittelytapojen hyväksyttävyyttä ja metsätaloustoiminnan tuomien hyötyjen ja kustannusten tasapuolista jakautumista ihmisten kesken.

Samaan aikaan kun metsät köyhtyvät biodiversiteetiltään (ja niiden hiilivarastot hupenevat) ja ovat ylipäänsä ihmisen täyshallinnassa, erilaiset metsä- ja eläinkuvat kasvattavat suosiotaan tuotteissa, tunnuksissa, kuvioina ja visuaalisessa kulttuurissa ylipäänsä. Mutta mitä kuuluu näiden jäljennösten esikuville, esimerkiksi eläville susille tai metsille? Millaisia ne ovat niin sanotusti oikeasti ja omalakisina, siis muutenkin kuin mieli- ja tuotekuvissamme? Koemmeko, havaitsemmeko tai tunnemme metsämuutosta? Kulttuuriset ja poliittiset representaatiot muokkaavat paitsi luontokäsityksiämme ja -etiikkaamme, myös todellista luontoa. Ei ole viattomia tai neutraaleja metsäkuvia tai -käsityksiä, vaikka tämän mielikuvan ylläpitäminen saattaa olla metsäteollisuuden etu. Kokemus, siis myös metsäkokemus määritellään subjektiiviseksi, ikään kuin yksilö kokisi metsän täysin vapaasti, eikä taustalla vaikuttavaa kokemuksen ja merkityksen kulttuurista, poliittista ja historiallista ohjautuvuutta välttämättä hahmoteta. Kuten jo aiemmin viittaamani Suomela & Tani huomauttavat, yksilön kokemusten korostaminen luo ympäristöstä hyvin individualistisen maailman, joka näyttää irrottautuvan sekä

fyysisestä ympäristöstä että yhteiskunnallisesta kontekstista. (Suomela & Tani 2004, 56.) Värin mielestä on turha tavoitella kulttuurista muutosta, mikäli emme ymmärrä elämänmuotomme ”annettuina omaksuttuja, latentteja eli piilossa olevia metafyysisiä uskomuksia ja sitoumuksia, joita vahvistetaan kasvatuksella ja koulutuksella jokapäiväisen elämämme itsestäänselvyyksiksi”. (Värri 2018, 21–22.) Maailman tilasta tietoisien kasvatusteorian tehtävänä on ideologisten piilo- ja syvärakenteiden analysointi ja kritiikki. (Värri 2018, 133.) Tähän työhön metsäkäsitystenkin ”annettuuden” kritiikki ja analyysi perustuu.

Tarvitsemme siis myös kulttuurista metsä- ja luontoymmärrystä biologis-ekologisen luonnon turvaksi, minkä metsäkäsitysten kaventuminen osoittaa. Jos metsä on ensisijaiselta arvoltaan ihmisen nautintaoikeus, ihmisen suhdepuheen määrittelemä, ja vain ihmisen arvopeili, se näkyy pian ekologisessa materiaalisessa todellisuudessamme. Siksi kulttuurisia kuvitelmia ja käsityksiä ei voi sivuuttaa metsäpoliittisessa keskustelussa. Luontokäsitykset ovat ihmisten toimintoihin ja siten luontoon vaikuttava reaalinen materiaallinen voima, ihmisyhteisöt kohtaavat myös luontokäsitysten ”esineellistymät” (esimerkiksi talousmetsät) materiaalisina tekijöinä. (Haila & Lähde, 2003, 26.) Luonnonsuojelussa ei ole kyse autenttisen tai ihmisen koskemattoman luonnon kaipuusta ja kuvitelmasta, vaan luonnon sallimisesta kehittyä tilallis-ajallisesti oman dynamiikkansa ja tahtonsa mukaan. Ja luonto päättäköön, millaiseksi se kilpailun myötä kehittyi.

Kamppailu paitsi ei-inhimillisen luonnon käytöstä, myös sen määrittelyvallasta, on kaikkialla. Metsäpuhe on kaikkialla. (Juutilainen 2018, 5.)

5.2. Diskursiivisesti rakennettu metsäkasvatus

Valmis opetusmateriaali kelpaa opettajille, ja metsäteollisuudella on rahaa sitä tuottaa. Materiaalien lähde- tai ympäristökriittisyys jää käyttäjän omalle vastuulle. Metsäalan viestinnän voi ottaa kuitenkin kriittisen ajattelun, visuaalisen kulttuurinlukutaidon ja kokonaisvaltaisen medialuvun harjoituksena; siinä päästään soveltamaan opetussuunnitelmienkin kuuluttamaa monilukutaitoa ja kriittistä analyysiä käytännössä. Myös diskurssianalyysiä, joka on perinteisesti kuulunut äidinkielen ainealueeseen, voi soveltaa myös kuvataidekasvatukseen.

Tarkastelen kahta esimerkkiä metsäalan tuottamasta kasvatuskampanjoinnista ja -materiaaleista diskurssianalyttisesti. Kansalaistaidon ja ekokriittisen sivistyksen nimissä koen tärkeänä kenen tahansa (kasvattajan) ymmärtää, mitä nämä tekstit ja kuvat pitävät sisällään ja pohtia niiden tarkoitusperiä, sekä millaista vakuuttelevaa ja suostuttelevaa kieltä ne käyttävät. Itsereflektion suhteen olisi varmasti hyvä ymmärtää, mistä oma metsäkäsitys ja metsäkatse ovat tulleet, millaisissa elinympäristöissä liikuskelee ja

¹⁰ Kun aiempi pääministeri Juha Sipilä ehdotti nuorten ilmastoahdistuksen ratkaisuksi puunistutuksen istuttamista, reaktio oli varsin toisenlainen kuin se olisi luultavasti ollut omassa nuoruudessaani. Sipilälle vitsailtiin tai lausunto purettiin kriittisesti. Toisaalta taidemaailmassakin *puunistutusdiskurssiin* lähdettiin kritiikittä mukaan. (ks. Miljoonan puun talkoot) Puun istuttamisen nähtiin olevan tulevaisuudentoivoa luova ylisukupolvinen teko. Kirjailija-biologi Tiina Raevaara huomautti heti maamme puunistutustodellisuudesta: metsälaki määrää metsänomistajan taimettavan hakkuualueen parin vuoden sisällä hakkuista, Suomessa ei siis kärsitä varsinaisesta metsäkadosta. (Raevaara 2019) Toisekseen boreaaliset metsämme ovat itseuudistuvia: vaikka taimia ei istuttaisikaan, puut kylväytyvät tehokkaasti ja mikäli ihminen ei prosessiin puutu, puuttomat alueetkin puskisivat pian taimeita. Mikäli

miten niiden omalakisuuksien ja ajallisuuden ymmärtää. Lienee itsestäänselvyys toistella, kuinka informaatiotulvan ajalla lähdekritiikin tarve kasvaa. Ymmärrystä ja näkemystä voi kuitenkin soveltaa Ateneumissa Holmbergin, Halosen, Gallen-Kallen luontomaalausten äärellä, Kiasman luontosuhdenäyttelyssä, ylipäänsä kaikkien metsäkuvien ja -puheiden äärellä, Designmuseon metsäkone-esittelyssä, metsäfirmojen tarjoamilla paperintunnusteluvierailuilla ja poliitikkojen kutsuessa nuorisoa toivon metsänistutustalkoisiin¹⁰. Ennustan, että kamppailun luonnonvaroista kiihtyessä voimistuu myös kamppailu niihin liittyvistä mielikuvista, puhetavoista ja oikeutuksesta.

Metsäpuhetta tai -kuvastoa, metsärepresentaatioita ei voi ajatella lähtökohtaisesti neutraaleina, vaikka poliittisten tarkoituksien epäily tuntuisikin epäolennaiselta. Ne ovat kulttuurisesti rakentuneita, ja voi kysyä: miksi metsä esitetään niin kuin se esitetään? Kenen käsitteillä puhumme, millainen yhteisö ja aika ne ovat muovanneet? Jokinen ym. esittävät, että ideologisten seurausten näkyväksi tekeminen lisää diskurssianalyysin yhteiskunnallista relevanssia ja erottaa sen vahvasti eettisestä ja moraalisesta relativismista, kaiken hyväksymisestä. Toisaalta diskurssianalyysin avulla on mahdollista nostaa esiin

puunistutusprojektitaimien tulevaisuudesta ei huolehdi tai taimea ei istuta omalle maalleen, metsänomistaja *hoitaa* ne todennäköisesti ennemmin tai myöhemmin pois, erityisesti kaupunkien mailla. Raevaara huomautti myös, että ekologisena tekona tehokkaampaa olisi pitää nykyiset puut ja metsät pystyssä ja luonnollisempina kuin talouspuupeltoina. Esimerkiksi pidentämällä metsien kiertoaikaa (nykyisestä 60–80 vuodesta 100 vuoteen). Valitettavasti taiteilijoilla ei ole oikein varmoja ja tehokkaita keinoja vaikuttaa tähän metsätalouspolitiikkaan, joten päädyimme symbolisesti vetoamaan taimenistutukseen. Voidaan toki keskittyä vain symbolisesti koskettaviin eleisiin (vrt. Raevaaran realismi) ja toivoa, että ne jollain tavalla vaikuttavat asenteisiimme ja käsityksiimme ja tätä kautta saavat joukot liikkeelle.

vaihtoehtoisia sosiaalisen todellisuuden jäsennyksiä. (Jokinen ym. 2016, 50.)

Ajatus siitä, että ihminen ei voi ymmärtää todellisuutta itsessään vaan ainoastaan kuvia ja representaatioita todellisuudesta, ei ole uusi. Ihminen ei voi puhua todellisuudesta sellaisenaan vaan ainoastaan kielen antamin käsittein, joita hän ei ole itse luonut vaan saanut toisilta ihmisiltä. (Saarikivi 2018, 53.) Todellisuuden kuvat ja sanat eivät vain heijastele, vaan myös luovat paitsi uusia kuvia, sanoja ja käsityksiä todellisuudesta, ne myös vaikuttavat itse todellisuuteen. Edesmennyt ekologi Ilkka Hanski pohti luontomielikuvien ja materiaallisen todellisuuden yhteyttä, eli osaltaan kielen ja käsitteiden seurauksia tuottavaa luonnetta:

Mielikuvillamme elinympäristöistä on suuri vaikutus, koska niiden varaan rakentuu todellisten elinympäristöjen tulevaisuuden ratkaiseva politiikka. Ihmisten ympäristökäsitykset voivat monestakin syytä vääristyä tai elinympäristöt hävitä mielestämme. Silloin on riski, että elinympäristöt pääsevät häviämään myös todellisuudesta. (Hanski 2007)

Hanskin huomio elinympäristömielikuvien, lisäisin: käsitteidenkin, käytön vaikutuksesta politiikkaan ja luonnon tilaan on tarkennettu ja konkreettinen. Luontoa muokataan kielenkäytöllä. Mikäli uskomme, että metsiä pitää hoitaa tai ne ”kuolevat”, niitä hoidetaan entistä innokkaammin, mikä yleensä heikentää ekosysteemiä. Tai jos opetamme, että metsäekosysteemi on subjektiivisen havaintokokemuksen tuote, rajaamme pois huomattavasti todellisuuden tekijöitä. Metsä(mieli)kuvastoa ja -käsitteistöä on mielekästä tarkastella pelkkien yksittäisten tilanteiden ja mielipiteiden sijaan diskurssien näkökulmasta, jotka ovat ymmärrettävissä verrattain eheiksi merkityssuhteiden kokonaisuuksiksi, jotka rakentavat todellisuutta tietyllä tavalla. Tästä seuraa, että diskurssien

luonteeseen kuuluu läheinen suhde tiedon tuotannon ja vallan välillä, sillä todellisuutta rakentavien lausumien kautta tavoitellaan ja tuotetaan ”totuutta”. (Jokinen ym. 2016, 21.)

Suonpään mukaan luontokuvan ympärillä olevat toimijat pyrkivät esittämään tuotoksensa viattomasti ja puhumaan tekemisistään normaalina ja hyväksyttävänä yhteiskunnallisena toimintana. Näin toimiessaan he samalla rakentavat eräänlaista luontokuvan (tai metsäkuvan) hyväksyttävää ja todelta näyttävää kulissia, jota esitetään ja jonka halutaan näkyvän ulospäin. Kuva peittää kuitenkin taakseen julkilausumattomia, yhteiskunnallisiin käytäntöihin liittyviä merkityksen tuotantoja. Tällöin luontokuvan ymmärtäminen edellyttää kytkentöjä peittävän kulissin purkamista tai sen taakse kurkistamista, jotta näkisimme, mistä raadollisista yhteiskunnallisista kytkennöistä ja merkitystuotannoista kulloinkin on kyse. Näin ollen luontokuva ei itse asiassa ole pelkkä kuva, miksi sitä usein luullaan. Kuten Suonpää painottaa, ei ole mielekästä pohtia pelkästään kuvan formaalisia ominaisuuksia kuten sommittelua ja värinkäyttöä, vaan olennaisempaa on denaturalisoida luontokuvan luonnollisuutta selvittämällä kuvan taakse kätkeytyviä yhteiskunnallisia prosesseja, jotka tuottavat luontokuvalle kulttuuriset merkitykset. (Suonpää, 2002, 24.) Luontokuvaan ja -käsitteisiin liittyvät diskurssit liittyvät erottamattomasti tähän kokonaisuuteen.

Kasvatuksen ja ympäristöpolitiikan yhteneviä mahdollisuuksia miettiessä voi muistaa myös Laineen & Jokisen huomion, että eri toimijoiden ja ryhmien vaatimukset eivät ole tasa-arvoisia; joillakin toimijoilla on enemmän painoarvoa kuin toisilla. Kun pyritään ymmärtämään ympäristöpoliittisia toimenpiteitä, on tarpeen tarkastella vaatimusten esittämisen epäsymmetrisiä rakenteellisia ehtoja. (Laine & Jokinen 2001, 57.) Myös diskurssien valtasuhteet poikkeavat: metsäteollisuuden puhe on perinteisesti painavampaa kuin

aktivistinuorten tai taiteilijoiden. Diskurssianalyysi kysyy tässä kohdin, mistä diskurssissa saa puhua, kenellä on puhevalta, otetaanko kaikista positioista lausuttu puhe vakavasti, millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia eri osanottajilla on jne. Tai onko diskurssiin sisäänpääsyä rajoitettu jollakin tavalla: vaatiiko puhe erikoiskielen käyttöä tai muita taitovaatimuksia. (Jokinen ym. 2016, 85–86.) Ovatko luonnonoliot, koululaiset, metsää omistamattomat ihmiset tai vanhat metsäperijänaiset vakavasti otettavia osallistujia metsädiskursseihin? Onko tehometsätalouden joissakin ihmisissä aiheuttama metsäsuru hyväksyttävä diskurssi, esimerkiksi positiivista voimaantumista korostavassa ympäristökasvatuskontekstissa?

Opinnäytteeni tapausesimerkkinä luen metsäalan kasvatust materiaalia ja kuvastoa diskurssianalyysiä vasten. Otan tarkasteluuni Suomen Metsäyhdistyksen Metsä puhuu -kampanjan materiaaleja sekä Suomen Metsämuseo Luston käynnistämän Metsäsuhteita-hankkeen. Molempien tavoitteena tulkiten myös metsämielikuvakasvatuksen, joka ei ole metsävarakamppailua ajatellen kaukana poliittisesta kasvatuksesta. Molempien hankkeiden rahoittajina toimivatkin metsätalouden intressitahoja, joilla on toiminnassaan julkilausuttuja metsäpoliittisia tavoitteita.

5.2.1. Metsä puhuu -kampanja

Suomen Metsäyhdistyksen nuorille suuntaaman *Metsä puhuu* -kampanjan (ks. Metsä puhuu) sivusto kertoo olevansa tietopaketti metsiin ja puun käyttöön liittyvästä koulutuksesta ja ammateista Suomessa. Alaosioiden mukaan se on yrityksille ja opettajille suunnattu sivusto, ja siten välillinen kasvatustyöväline. Verkkosivustolta rajaan

aineistoni alapalkin kautta avautuvaan materiaaliinsa ”Opeta & opi”. Se sisältää alaosat Metsävisio, Metsä puhuu, Opetusmateriaaleja, Tehtäviä ja materiaaleja sekä Yhteistyökumppanit. Rajaan tarkasteluni osaan Opetusmateriaaleja ja ainekohtaisia Tehtäviä ja materiaaleja -sivustojen sisältämästä materiaalista paitsi niiden saatavuuden, myös diskursiivisen sisällön perusteella. Kampanjan pääverkkosivun lisäksi esittelen, mitä sen sosiaalisen median tileistä erityisesti Instagram ja YouTube pitävät sisällään.

Yleisellä tasolla tarkasteltuna Metsä puhuu -sivusto ja kampanjan sosiaalisen median ulokkeet eivät kerro vain metsäteollisuuden työpaikoista tai puuraaka-aineesta, vaan metsästä ja metsäkäsityksestä yleisemmässä mielessä. Metsäyhdistyksellä on erikseen palkattu nuorisoviestinnän asiantuntija, joka vastaa mm. kouluyhteistyöstä ja muusta opetukseen liittyvästä. Koska metsäyhdistyksellä on useampia viestijöitä palkkalistoillaan, pelkästään nuorisoviestintään keskittyvän henkilön toimenkuva on osoitus siitä, kuinka paljon metsäteollisuuden etujärjestöt ovat valmiita panostamaan asiansa edistämiseen mielikuvatasolla, jo lapsesta lähtien. Myös verkkosivuston materiaalmäärä on muuhun verrattuna huomattava.11 Tässä ei ole tietenkään mitään väärää, mutta hämärtääkö raha sitä, millainen viesti pääsee läpi? Diskurssianalyysi huomauttaa, että politiikassa argumentointiin ei kuulu usean position tasa-arvoinen pohtiminen, niiden hyvien ja huonojen puolien esitleminen, vaan poliittisen puhe esittäytyy aina varmana, ei pohtiva eikä todellisuuden luonteesta neuvotteleva. (Jokinen ym. 2016, 182.) Tätä vasten voisi ajatella, että Metsä puhuu -kampanja tekee siis (metsä)politiikkaa omalla varmalla viestinnällään. Toisaalta, kuka viestisi epävarmuutta? Poliitiikan tai kaupan kontekstissa tuskin kukaan, mutta entä kasvatuksen? Metsä puhuu

11 Materiaaleja on paljon verrattuna esimerkiksi ympäristökasvatusjärjestö Luonto-Liiton verkkomateriaaleihin (Luonto-Liitto), mutta melko

samansuuruinen verrattuna Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry:n julkaisemaan MAPPA.fi – materiaalipankkiin. (MAPPA)

sijoittuu tässä mielessä siis hämärälle maaperälle. Se on selvästi metsätaloustalouden viestintää, mutta samalla arvovaikuttaja ja kasvatusmateriaalin tarjoaja.

Metsä puhuu -kampanja näyttää päällisin puolin varsin totutulta opinto-ohjauksen tiedontuotannolta, tosin nykyaikaan päivitetysti verkko- ja some-aktiiviselta. On ainakin Youtube-kanava, Instagram-, Facebook- ja Twitter-tili. Jälkimmäinen esittelee itsensä eli kampanjan "tulevaisuushankkeena, joka kertoo monipuolisesta ja kiinnostavasta metsäalasta. Se vastaa ihmisten toiveisiin paremmasta maailmasta." Tulevaisuuden ja paremman maailman tekijäksi esittäytyminen luo varsin voimakkaan arvolutauksen ammatinvalinta-asialle. Tämän "hyvällä asialla olemisen" -diskurssin kautta ajettavalle asialle on helpompi saada kannatusta, kun puhuja onnistuu luomaan vaikutelman, että hän on kauniiden ja yleisesti hyväksyttävien asioiden ja arvojen puolella. (Jokinen ym. 2016, 207.) Metsäalan kasvatusdiskursseissa ei puhuta uhista, vaan vain mahdollisuuksista. Metsäala näyttäytyy ratkaisukeskeisenä maailmanparantajana, joka ei tuota vaan ratkaisee monimuotoisuus- ja ilmasto-ongelmat. Näissä diskursseissa ei myöskään viitata metsäekologian tutkimustuloksiin. Ylipäänsä voisi tutkia, mistä nämä diskurssit vaikenivat. Positiivinen nuoriso-ohjaajapuhe on tuttua monista kasvatusyhteyksistä, siinä mielessä metsäala ei tee poikkeusta.

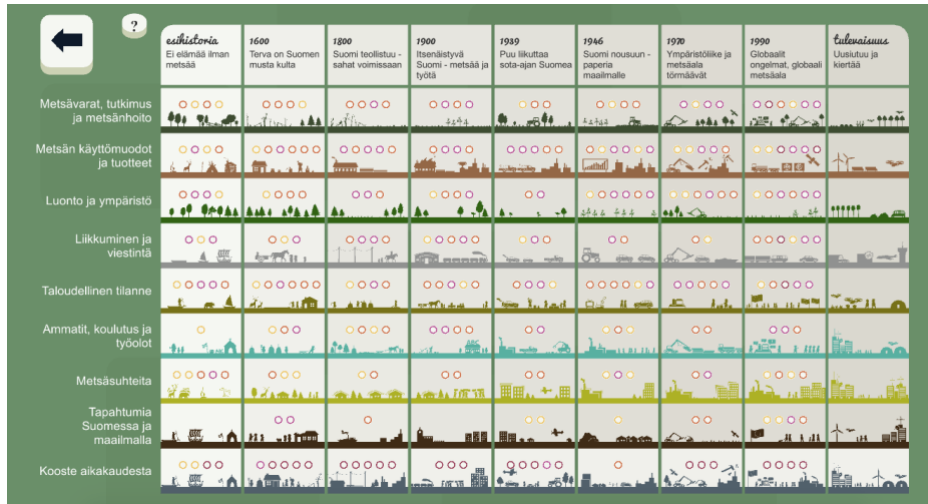
Omana 1990-lukulaisena peruskoulu- ja lukioaikani ne olivat juuri metsäteollisuuden opetusvideot, vierailut ja muu kasvatusmateriaali, joihin perehdyimme ja joita opettajat hyödynsivät. Mikäli toisenlaista, ristiriitaista tietoa ei tarjolla, yksipuolinen viesti normalisoi ja vahvistaa jo ennestään vahvaa hegemonista diskurssia. Suomessa perinteisesti metsätaloustalouden intensiivisenä maana metsäteollisuus on ollut hegemonisessa eli johtavassa valta-asemassa, sekä metsätutkimuksen, metsäpolitiikan että kansalaiskeskustelun

suhteen. Hegemoniset diskurssit ovat niitä, joita diskurssianalyysi ohjaa tunnistamaan, siis vallitsevia johtavia puhetapoja jostakin asiasta. Näkökulman valintaa voi perustella sillä, ettei aina ole järkevää korostaa moninaisuutta ja eroja, sillä sosiaalinen todellisuus voi paikotellen vakiintua tiettyihin tulkintoihin ja käytäntöihin. (Jokinen ym. 2016, 76–77.)

Havina-biotalouspelin metsädiskurssit

Kampanjan ehkä suurin panostus, *Havina – aikamatka suomalaiseen biotalouteen* -verkkopeli (Ks. Havina-peli) esittelee Suomen historian metsäteollisuuden ja -talouden näkökulmasta. Metsätalous on nimetty biotaloudeksi, joka "on kiertotalouden vihreä moottori. Siinä vanha viisaus kohtaa usein uuden teknologian ja huipputaiteen." Tämä lupaus antaa odottaa peliltä mainoshenkisiä diskursseja suomalaisen metsäteollisuuden ympäristöystävällisyydestä, innovaatioista ja kansainvälisestä paremmuudesta.

Pelissä on paljon osioita, mikä osoittaa pelin pyrkivän moninäkökulmaiseen metsäkäsitykseen. Havinan perusvalikko jakautuu yhdeksään sektoriin eli aikajanaan: ylimpänä "Metsävarat, tutkimus ja metsänhoito", siitä alaspäin "Metsän käyttömuodot ja tuotteet", "Luonto ja ympäristö", "Liikkuminen ja viestintä", "Taloudellinen tilanne", "Ammatit, koulutus ja työolot", "Metsäsuhteita", "Tapahtumia Suomessa ja maailmalla" sekä alimmaisena "Kooste aikakaudesta". Metsätaloushistoriaa kerrataan siis kolmessa sektorissa. Jokaisesta kohdasta avautuu valikko, josta voi valita tietopaketin tai tehtäväpaletin. Pelin logiikka ei ole kuitenkaan tarkastelussani, vaan tietopakettissa painottuvat metsädiskurssit. Mitä hegemonisia, metsäkäsitystä rakentavia ja toistavia diskursseja Havina-pelistä siis nousee?

Kuva 1: Havina-pelin valikko

Yleisellä tasolla metsä näyttäytyy pelissä ihmisen hyöty- ja nautintaoikeutena, ei omalakisena itseisarvona, vaikka asian mainitaan ympäristödebatin yhteydessä. mukaan luontodiskursseissa luonnosta pyritään kielenkäytöllä rakentamaan tietynlainen ja tiettyä tarkoitusta vastaava objekti ja näin vaikuttamaan käsityksiin siitä, millainen mahdollisuus tai mahdottomuus luonto kulloinkin on yhteiskunnalle. (Valkonen 2004, 228.) Vaara ym. tarkentavat erityisesti legitimoiviin eli oikeuttaviin diskursseihin. Oikeuttaminen tarkoittaa diskursiivisesti luotua hyväksynnän tuntua tietyissä diskursseissa. Eli kuinka tietyt toimijat yrittävät suostutella ja vakuuttaa toiset erilaisten retoristen liikkeiden avulla. Nämä erityisen asiat kuvataan positiivisina, hyödyllisinä, ymmärrettävinä, tarpeellisina tai muuten hyväksyttävinä tietylle yhteisölle. (Vaara ym. 2006, 8.) Voidaan puhua myös diskussien hyväksyttävyyssstrategioista. Havina-pelin tietomateriaalista nousevat erityisesti metsänhoidon hyveellisyys -diskurssi ja kestävyysdiskurssi. **Metsänhoitodiskurssi** rakentuu tarinana metsänhaaskuun

lopettamisesta ja metsänhoidon ammattimaisesta kehittymisestä. Peli kertoo, kuinka 1600-1800-luvulla metsiä käytetään paljon, mutta niitä ei hoideta, valtion piti puuttua asiaan. Narratiivi rakennetaan siis historian ränsistyneistä metsistä nykypäivän kestäväan metsänhoitoon.

Toinen pelissä toistuva puhetapa liittyy kestävyuden käsitteeseen. Se toistuu niin paljon myös muussa metsätalousspuheessa, että voidaan puhua hegemonisesta **kestävyysdiskurssista**. Havina-peli opettaa pelaajilleen toiston kautta: "Metsä kasvaa enemmän kuin hakataan.", "Puuston määrä ja kasvu lisääntyvät tehokkaan metsänhoidon ansiosta.", "Suomen puusto kasvaa vuosittain enemmän kuin sitä hakataan. Puuston kokonaismäärä Suomen metsissä kasvaa siis jatkuvasti.", "Suomessa metsävarat lisääntyvät, monella mantereella vähenevät"., "Puuston määrä on lisääntynyt yli 60% vuosisadan alusta, vaikka hakkuut ovat kasvaneet." Metsänviljelymenetelmien ansiosta voimistunut puunkasvu rinnastetaan siis "kestävyyteen", ja siten koko suomalainen metsätalous on "kestävää". Puun tilavuuskasvu ei kerro kuitenkaan metsäekosysteemin ekologisesta tilasta, ja myös sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden voi kyseenalaistaa. Ekologisista ongelmista ei mainita. Edellä mainittuun hoitodiskurssiin liittyen, metsänhoidon esitetään onnistuneen, koska puuston tilavuuskasvu nousee. Metsänhoito esittyy siis yleisesti onnistuneena ja hyväksyttävänä toimintana.

Kolmas erityisen voimakas diskurssi on perinteinen **kansallisuuskurssi**, joka on hyväksyttävyyssstrategiana hieman kyseenalainen, koska kansallisuustunteeseen vetoaminen ei ehkä ole enää niin yksioikoista kuin vielä 1800-luvun lopulla. Julkunen & Kuusamo (1987) ovat tutkineet suomalaisia kulttuurisia metsämielikuvia erityisesti isänmaallisissa lauluissa ja mainoskuvastossa. Jo 1900-luvun alussa metsän kohottava symbolinen

arvo todettiin laajalti päteväksi. Metsämotiivi levisi valtiollisiin tunnuksiin, yhdistysten nimiin ja juhlapuheisiin. Julkunen ja Kuusamo toteavatkin metsäkuvaston olleen aina osa suomalaista hegemonista diskurssia: metsätunnusten alaisuudessa valta on pyrkinyt esittämään itsensä koko kansan edustajana. (Julkunen & Kuusamo 1987, 351.) Kulttuurin ja teollisuuden punominen yhteen kielen ja käsitteiden tasolla liittyy aktiiviseen mielikuvatyöhön. Julkunen ja Kuusamo esittävät, että kansallisen ja suomalaisuuden mielikuvan ulkopuolista metsää ei enää ole. Metsä on aina ”jo-esittynyt toisen asteen metsä”. ”Todellista” metsää ei siis ole, on vain opittujen diskurssien läpi nähty metsän mielikuvastojen kokonaisuus. (Julkunen & Kuusamo 1987, 355.) Havina-pelissä suomalaisuusdiskurssi korostuu erityisesti kansainvälisen talouskilpailun yhteydessä; näissä lausumissa juuri *suomalainen* metsäteollisuus on kansainvälisessä vertailussa kestävä, *suomalaiset* innovaatiot valloittavat maailmaa ja *suomalaisella* metsävientiteollisuudella menee lujaa: ”Suomesta tulee metsäteollisuusteknologian huippumaa”, ”suomalainen kierrätysinnovaatio voittaa kansainvälisen palkinnon”. Kansallisuusdiskurssi on samalla hehkutustarina: suomalaisen metsäteollisuuden tarina kulkee aikajana mukana nousujohteisesti, ajoittaisista taantumista huolimatta, ja suomalaiset metsäkonsernit kasvavat maailmalla aina vain suuremmiksi tekijöiksi. Suomalaisen kansallisuusdiskurssin aladiskurssiksi voisi nimetä jälleenrakennusdiskurssin, joka nousee painavana pelin historiankirjoituksessa: Suomi ja itse asiassa koko Eurooppa jälleenrakennettiin metsäteollisuustuotteiden avulla. ”Suomalaista puuta ja puutuotteita tarvitaan toisen maailmansodan tuhoaman Euroopan uudis- ja jälleenrakentamiseen”.

Kansallisuusdiskurssiin yhdistyy myös toistuva puhetapa teknologisista innovaatioista juuri suomalaisen metsäteollisuuden erityisosaamisen ja huippuvalttina. Tässä kohdin on siis muistettava,

että Havina-peli pyrkii houkuttelemaan nuoria metsäalalle töihin, joten ala tahtoo esittäytyä vetävänä. Digi- ja teknologisten innovaatioiden koetaan kertovan ehkä sekä tulevaisuussuuntautuneesta dynaamisuudesta että kiinnostavuudesta: ”2000-luvulla metsävarojen mittaamisessa ja metsänhoidon suunnittelussa hyödynnetään mm. satelliittikuvausta, digitekniikkaa ja GPS-paikannusta.” Äly-alkuiset innovaatiot toistuvat usein, erityisesti metsäteollisuuden kehittämät älypakkaukset.

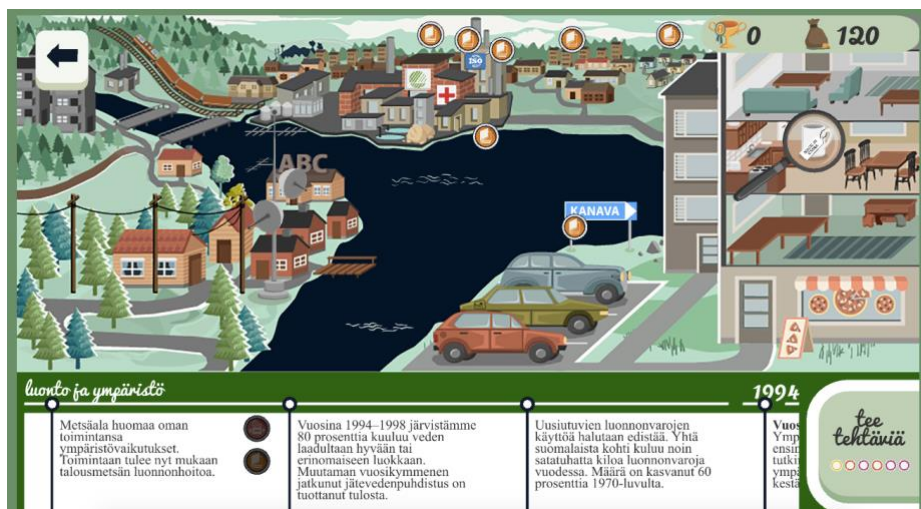
Metsätalouteen liittyvät terveysinnovaatiot toistuvat pelin teksteissä. Ne liitetään metsäteknologian kehitykseen, mutta luovat myös oman **terveysdiskurssinsa** (tai: metsäterveysdiskurssinsa). Peli muistaa mainita luonnon terveysvaikutukset, kuinka lääkäri voi tulevaisuudessa kirjoittaa metsäoleilua hoidoksi ja että vajaan tunnin oleskelu luonnossa alentaa verenpainetta.

Suurin osa pelin tietolausumista voisi lukea yleiseen talousdiskurssiin, pelin konteksti on yhden luonnonvaran historian esitleminen. Talouden aladiskurssiksi voisi osoittaa **tehokkuusdiskurssin**, joka ilmenee Havina-pelissä yhä tehokkaampana metsänhoitona, tehtaina, kierrätyksenä, ympäristötekoina jne.

Pelin **ympäristödiskurssi** on ristiriitainen ja liittyy aiemmin nostettuun kestävyysdiskurssiin. Metsäteollisuus esitetään sekä menneisyyden ympäristöongelmana että erityisesti tulevaisuuden ratkaisuna: ”Suomeen syntyy ympäristötietoinen, ylikansallinen ja äärimmilleen tehostettu metsäteollisuus”, ”metsäteollisuuden ympäristöystävällisyys lisääntyy”, ”Suomen metsäklusteri vie kehittämänsä monipuolista ympäristöosaamista ulkomaille”. Luonto ja ympäristö -osassa painottuu riista ja metsästys, kansallispuistot suojelun välineenä sekä ”ympäristöliikkeen tarjoamat sensaatiot”, joihin kiistat metsiensuojelussa 1970-90-luvuilla esitetään. Eli kaiken

kestävyys- ja maailmanparannusdiskurssin keskeltä nousee trauma mennyttä ja nykyisin kiiteltyä luonnonsuojelukamppailua kohtaan, jossa metsäteollisuus ei ollut se ekologisesti tiedostava tai ratkaisukeskeinen osapuoli. Median ylle nostetaan moite luonnonsuojelutempausten esittelijänä.

Kuva 2: Havina-pelin näkymä

Metsäsuhteita-osio esittelee myös metsäasenteita ja kertoo, kuinka vielä 1990-luvullakin Suomi "seisoo puujaloilla" ja on "vihreän kullan maa". Peli kertoo myös "tutkimuksesta suomalaisten metsäasenteesta 1996–2003", jonka mukaan "enemmistön mielestä metsien käsittely on parantunut, metsäammattilaiset osaavat hoitaa metsiä ja hyvinvointi perustuu metsään myös tulevaisuudessa". Tässä vedotaan Jokisen mainitsemaan **asiantuntijuusstrategiaan** eli erityistietämykseen perustuvaan vakuuttamiseen. (Jokinen ym. 2016, 170–172.) Strategiaa voisi nimittää myös **faktuaalistamisstrategiaksi** eli sellaiseksi

vakuutteluksi, jota käyttämällä jonkin tiedon totuusarvosta tulee niin suuri, että kyseinen versio vaikuttaa itsestään selvältä ja ainoalta oikealta. (Jokinen ym. 2016, 146.) Tutkimustietoa ei sovi epäillä, vaikkamme tiedä sen kysymyksenasettelua tai muita tutkimustapoja.

Kvantifioivan strategian käyttäjä sen sijaan voi uuvuttaa kuulijan luvuilla ja määrillä. (Jokinen ym. 2016) Lukuja on vaikea kiistää (ilman asiantuntemusta), eikä puhuja anna mahdollisuutta suhteuttaa niitä. Havina-peli vilisee ja vyöryy numeroita ja prosentteja. Miten pelaaja niihin suhtautuu, osaako suhteuttaa tai verrata niitä? Peli kertoo esimerkiksi "Hakkuita tehdään vuosittain 2 % metsämaasta, näistä 2/3 on harvennushakkuita." Tämä saa hakkuuasian kuulostamaan kovin vähäiseltä, mutta jos määrän suhteuttaa Etelä-Suomen metsämaan suojelumäärään (alle kolme prosenttia), sen suuruuden käsittää toisin.

Itse todettuun vetoava strategia vetoaa puhujan itsensä läsnäoloon. Vaikuttavuus perustuu siihen, ettei ulkopuoliseksi luokiteltu kuulija voi epäillä esitettyjen tietojen totuusarvoa, kun ei ole itse ollut paikalla niitä toteamassa. (Jokinen ym. 2016, 151.) Havina-pelin käsikirjoittaja ei varmaankaan puhu itsestään, mutta vetoaa metsätyöntekijöiden kokemuksiin tunteisiin: "Metsäsoitien yhteydessä metsäammattilaisten ammattitaito ja -tieto kyseenalaistetaan. Syytökset koetaan raskaina, henkilökohtaisina ja epäoikeudenmukaisina. Kaikki haluavat metsille hyvää, mutta keinot ja tavoitteet vaihtelevat." Samalla vedotaan siis itsestäänselvyytensä esitettyyn asiaan: kaikki haluavat metsille hyvää.

Muita pelin toistamia lausumia eli historiallisia faktoina esittelemään asioita ovat mm. se, että kaupunkialaiset eivät käy eivätkä siten tunne metsää -puhe. Metsäteollisuuden tuotteet fossiilisten materiaalien korvaajina on nouseva diskurssi, samoin metsien osuus ilmastonmuutoksen ratkaisuun erityisesti hiilensidonnassa. Peli toistaa muustakin metsäteollisuuden viestinnästä tuttua sanomaa, kuinka

puun käyttö lisääntyy uusiutumattomien luonnonvarojen kallistuessa ja loppuessa. Metsien monikäyttö -diskurssi tulee esille sektorien eli näkökulmien moneudessa sekä tiedon runsaudessa. Käsikirjoittaja on pyrkinyt nostamaan metsien monia käyttö- ja hyötynäkökulmia. Poissaolevia tai vähälle jätettyjä diskurssejakin voidaan huomioida tarkoituksellisenä diskursiivisena tekona. Erityisesti pelin diskursseista on pois ekologisen kestävyysluonnon tieteelliset sisällöt, metsäluonnon omalakisuus ja itseisarvo, kansalaisten metsäkokemuksiin liittyvät kriittiset tunteet (sosiaalinen kestävyys) sekä ihmiskeskeisyyden reflektio. Yleisesti ottaen itse metsäekosysteemi puuttuu Havinasta, sillä se on keskeisesti puhetta puusta luonnonvarana.

Taide ja muotoilu nostetaan Metsäsuhteita-sektorilla. ”1800-luvulla kuuluisat taiteilijat inspiroituvat luonnosta ja luovat merkkiteoksia.” Artekin puumuotoilu, tukkilaisromantiikka elokuvissa, ympäristötaide ja puu kuvanveistossa mainitaan. Varsinaista taidediskurssia en kuitenkaan löydä, koska vähäiset taidemaininnat eivät vielä riitä muodostamaan ”Suomen taiteen historia metsäteollisuuden näkökulmasta” -puhetapaa.

Muita materiaaleja

Havina-pelistä erittelemäni diskurssit esiintyvät myös muissa Metsä puhuu -sivuston tarjoamissa materiaaleissa. Innovaatiodiskurssi nousee mm. *Metsä puhuu -salkun* yhteydessä. Metsäteollisuus ry:n luotsaaman Mahdollisuuksien metsä -koulukäyntikampanjan lähettiläät matkaavat kouluihin näiden salkkujen kanssa, jotka esittelevät muun muassa uudenlaisia pakkausinnovaatioita ja komposiitteja. Mukana tuleva tietopaketti koostuu 56 sivusta hyväksyttävyyssstrategioita ja metsädiskursseja: puun käytön kestävyys, metsänhoito, terveys, innovaatiot. Salkku on samalla eri

metsätuoteyritysten mainos. Yhdellä 56 sivusta kerrotaan metsien ekosysteemisestä merkityksestä.

Kuva 3: Metsä puhuu -salkun sisältämän infopakettin yksi sivu

Metsäsuuhdekäsité ja -diskurssi (josta lisää seuraavassa luvussa) on otettu myös Metsä puhuu -materiaaleihin mukaan. Vuonna 2018 tehdyssä selvityksessä suomalaisten metsään liittyvistä tunnetiloista tunnistettiin kuusi metsään liittyvää tunnetyyppiä. Näiden pohjalta laadittiin metsäsuuhdetesti. Testin 13 kysymyksessä annettiin monivalintavaihtoehtoja monenlaisiin asioihin liittyen, joista testi leikkimielisesti koostaa oman metsäsuuhdetyyppin. Metsiensuojelu rinnastetaan testissä pyhä metsä -ajatteluun. (Vrt. Majuri 2016.) Testin ja siis kyselyn luomat metsäsuuhdetyyppit ovat energinen seikkailija, määrätietoinen sijoittaja, harkitseva hyödyntäjä, seesteinen ylläpitäjä, yhteisöllinen huolehtija ja huoleton haahuilija. Kaikille eri tyypeille on

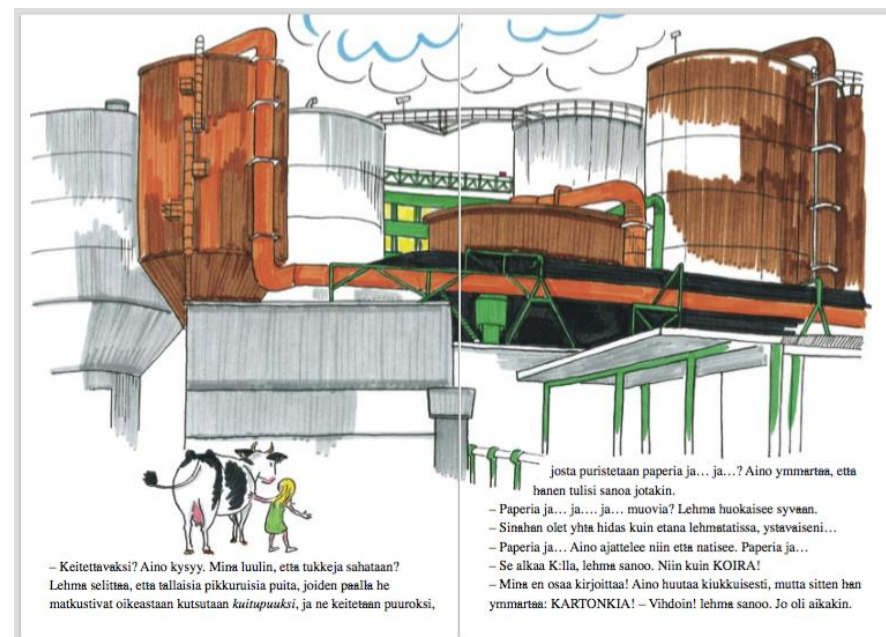
osoitettu metsäalan ammatteja. Tyyppien visualisoinnit ovat eri hahmoiksi pukeutuneita eläimiä.

Kuva 4: Metsäsuhteiden metsäsuhtetyyppi: yhteisöllinen huolehtija

Metsä puhuu opastaa lapsia myös Metsäyhdistyksen julkaisemien, ladattavien satukirjojen avulla. *Kartonki-Aino* seuraa maitopurkin matkaa ja on selluntuotantotarina varhaiskasvatusikäisille. Materiaalien tuotantoketju on syytä opettaa, koska se unohdetaan jatkuvasti, mutta tarvitsevatko lapset tätä näin pieninä? Kartonki Ainossa metsä tarkoittaa ihmiskeskeistä puunkasvatusaluetta eikä

niinkään monilajista ja vuorovaikutteista ekosysteemiä. *Kuusen siementen lähtö* -satukirja seuraa puolestaan siementä ja *Metsäankka* puulelun valmistumista. Jokaisen viesti on opettaa metsistä raaka-aineena, jota lapsetkin arkiympäristössään käyttävät. Metsän toistuva ja yksipuolinen esittäminen puuraaka-aineena ja ensisijaisesti ihmisen nautinto-oikeutena voidaan nähdä pyrkimyksenä normalisoida tämä diskurssi ja toisaalta normalisoida metsä merkitsemään talousmetsää. Vaara ym. mukaan normalisointi on yksi keskeisistä oikeuttamisen diskursiivisista strategioista. Siinä vedotaan yleensä tapaan tai perinteeseen, jota vasten asia esitetään ikään kuin vakiintuneena, normaalina, normina. (Vaara ym. 2006, 13.)

Kuva 5: Kartonki-Aino-satukirjan kuvitusta

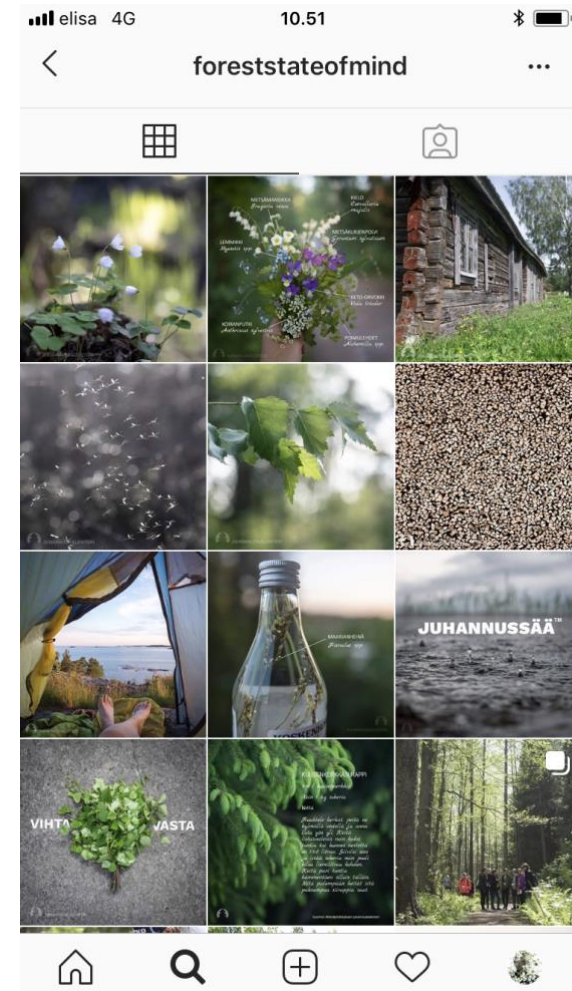
Tehtäviä ja materiaaleja -osa sisältää metsäaiheisia harjoituksia oppiaineittain. Kuvaamataidon vanhalla nimellä kulkevaa ainetta varten

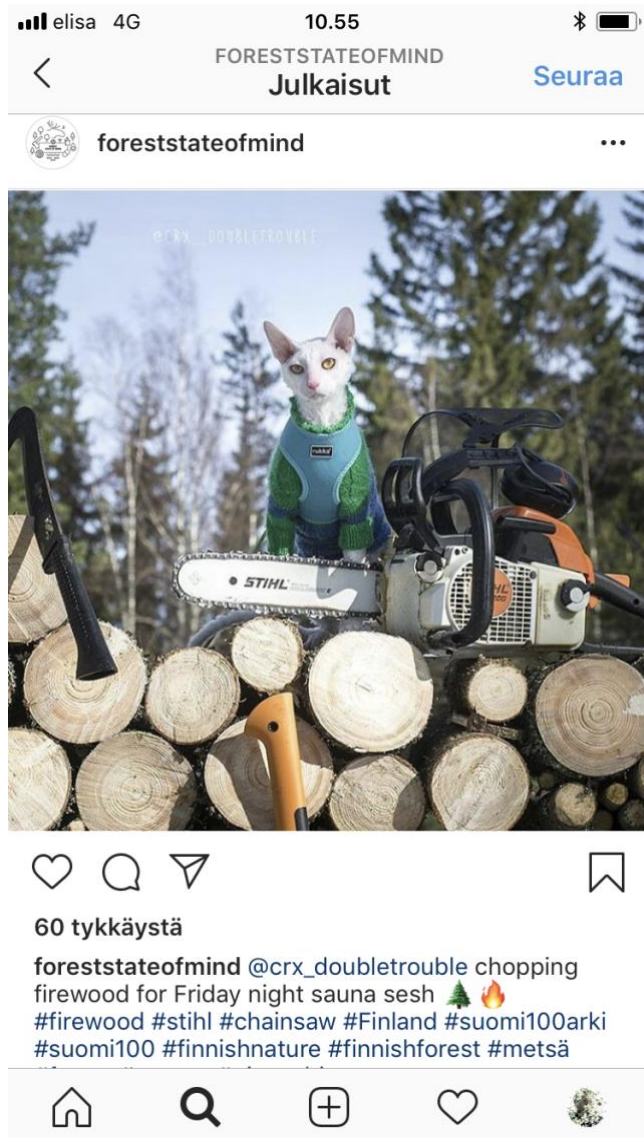
annetaan tehtävät ”Luonnon pizzeria”, ”Pirretään toukkien käytäviä”, ”Jälkiä etsimässä”, ”Kuvakudos” sekä ”Sienten itiöistä taulu”. Tehtävänannoista on vaikea erottaa erityistä toistuvaa metsä- tai taide(kasvatus)diskurssia, vaan ne voisivat olla perusympäristökasvatuksen alakoulutason tehtäviä. Tehtävät pyrkivät kehittämään luonnon väri- ja muotohavainnointia (eläinten jälkien muodot, sienien itiöiden värit), motorisia askartelutaitoja (kuvakudoksen punonta) sekä luonnonmateriaalien käyttöä (pizzeria ja kuvakudos). Kuvaamataitotehtävä esitellään myös piristykseenä: ”Kaipaavatko luokkahuoneen tai koulun käytävän seinät piristystä? Siihen auttaa kuvakudos.” Tai kun tehtävässä tuotetaan visuaalinen jäljennös toukan kolosta, se ilmaisesti sopii kuvaamisen taidon aineeseen. Luonnon pizzeria -tehtävässä voi nähdä posthumanistista, ei-ihmiseläimiin samastumisen harjoitetta, kun se kehottaa kuvittelemaan eri metsäeläinten suosikkipizzatäytteet.

Metsäyhdistyksen Instagram-tili, nimeltään foreststateofmind (Ks. Forest state of mind), koostuu enimmäkseen jaetuista luontokuvista (tunnelmallisia luonnonmaisemia ja lajikuvia) sekä kuvista, joissa koululaisryhmille opetetaan metsässä metsätaloutta eli #foresteducation. Aihetunnisteissa toistuvat #metsän ja #naturen lisäksi esimerkiksi #onnimetsässä, #metsäonni ja #foresthappiness; niiden kautta määritellään, mihin kategorioihin eli aiheisiin kuvan esittämä asia ja oma tili laajemminkin kuuluu. Kuvien perusteella voisi ajatella, että sivusto kuuluu matkailualan edustajalle tai luontokuvaajalle. Instagram-tilillä on vain muutamia kuvia metsäteollisuuden tuotantoprosesseista, ja niitä esittävässä kuvissa on useimmiten mukana alkuprosessia metsässä seuraavia lapsia tai nuoria. Tehtaat puuttuvat metsän ja lopputuotteiden välistä. Instagramia käytetään erityisesti Suomen metsäyhdistyksen koululaistapahtumien (Metsävisa, Havina-peli, kouluvierailut)

viestintään, yleiseen metsätunnelmointiin sekä keväällä 2020 metsässä liikkumiseen kannustamiseen epidemia-aika- ja etäkouluvinkkinä.

Kuva 6: Suomen Metsäyhdistyksen Instagram-tilin "forest state of mind" kuvia.

Kuva 7: Suomen Metsäyhdistyksen Instagram-tilin "forest state of mind" kuvia

Kampanjan YouTube-tilillä on 125 videota. (Ks. Metsä puhuu -YouTube) Ne ovat eri metsäalojen ammattilaisten haastatteluja, tietoisukuja ja mainosmaisia pätkiä mm. ammatillisesta koulutuksesta, metsäteollisuuden työpaikoista, tuotteista ja ilmastomuutoksesta. Mukana on myös nuorten tekemiä humoristisia videoita metsätuotteista. Videot ovat vuosilta 2010–2018.

Videoiden tunnuslause on "metsien käyttö pelastaa maailman", eli niiden voisi sanoa edustavan maailmanparannusdiskurssia ja erityisesti sen ratkaisudiskurssia. Visuaalisesti tarinallistetut kampanjavidet hyödyntävät animaatiota, pelikuvastoa, ovat värikkäitä. Videon "Mitä pointtia on metsässä?" kuvastoon kuuluu skeittailua, majanrakentamista, kavereiden kanssa shoppailua, kitaransoittoa ja maastopyöräilyä, kaikki nämä linkitetään metsäraaka-aineisiin ja metsäammattiin. Taimenkasvu ja oksalla keikkuva orava esittävät alan luonnonläheisyyttä ja ympäristödiskurssia. Metsien käyttö pelastaa maailman -animaatio on saman kuvittajan kädenjälkeä, kuin koko kampanjan tunnus. Siinä animaatiokasvit ja -eläimet vaihtuvat metsätuotteiksi ja -innovaatioiksi ja lopulta katsoja kutsutaan pelastamaan maailma hakeutumalla metsäammattiin: "Voisit omalla työpanoksellasi olemassa kehittämässä parempaa maailmaa." Animaatiossa toistetaan kestävyys-, monikäyttö- ja maailmanparannusdiskursseja. "Pahvilaatikosta puiseen uurna" -video on kuva-animaatio ihmisen elämänmittaisen metsätuotteiden käytön näkökulmasta. Kuvasto on koti-, perhe- ja vapaa-aikakeskeistä "hyvän mielen kuvastoa". Skeittilauta ja purukumi (ksylitol) vilahtavat.

Metsä puhuu -kampanja on siis ottanut nuoret tekijöinä mukaan tuottamaan videosisältöä YouTubeen. Annettu diskurssipositio liittyy metsäteollisuustuotteiden esittelemiseen videotarinoiden lähtökohtana. Nämä ovat siis ikään kuin kampanjan tarjoamat ehdot metsädiskurssiin mukaan pääsemiseksi.

Kuva 8: pysäytyskuva Metsä puhuu -kampanjan videosta "Mitä pointtia on metsässä?"

Toinen huomioni liittyy nimenomaan kampanjan YouTube-sloganiin "metsien käyttö pelastaa maailman", eli sen maailmanparannusdiskurssia ja erityisesti sen varmaan puhesävyyn ratkaisijana. Kun näitä lausumia vertaa Sanni Virtasen edustaman Vantaan Ruusuvuoren koulun toimintaan ja lausumiin, erona näyttäytyy juuri varmuuden ja epävarmuuden sekä ratkaisudiskurssin tapa. Koulun kehittämän opetuskokonaisuuden kurssija ei ole kehystetty ratkaisemaan ilmastonmuutosta tai muuttamaan mitään suuressa kuvassa, vaan ne esitetään yksilölle ja yhteisölle merkityksellisenä toimintana, joka tämän merkitys-kokemuksensa vuoksi "parantaa maailmaa". Opettaja siis tunnustaa, ettei koulu yhteisö kykene ratkaisemaan ilmastokriisiä, vaan tärkeintä on ryhtyä tekemään yhdessä edes jotain pientä ja merkitykselliseltä tuntuva.

Metsäyhdistys on metsätalouden edistämisen yhdistys. Mutta koska raja metsien ekologian ja teollisen käytön välillä hämärtyy jatkuvasti, yhdistyksen olemus ja agenda sumenevat. Metsäyhdistys ei ole halunnut nimetä itseään Metsätalousyhdistykseksi. Nykyinen metsätalouden hyväksyttävyys edellyttää jatkuvaa legitimointikampanjointia; vaikka ihmiset kuluttavat paperituotteita paljon ja huoletta, hakkuukohut vahingoittavat kuitenkin teollisuudenalan mainetta. Diskurssianalyysiä vasten on aiheellista pohtia, miten Suomen Metsäyhdistys ja sen opetusmateriaalit esittävät asioita totuuksina ja mihin he silloin vetoavat?

Lopuksi voi kysyä, käyttäkö kukaan näitä materiaaleja? *Lapset ja nuoret kestävään metsäsuhteeseen* -raportissa toivotaan juuri sitä, että erityisesti luonnontieteiden opettajat ottaisivat enemmän yhteyttä metsäammattilaisiin. Metsäyhdistys on itse aktiivinen tässä vuoropuhelussa. "Opetussuunnitelmien sisällöissä on metsään, myös metsien hoitoon ja talouskäyttöön liittyviä aiheita. Moni opettaja kokee epävarmuuttaa näiden aiheiden opettamisessa. Siksi he kaipaavat apua opetukseen metsäalan asiantuntijoilta. Tähän pyyntöön metsäalan toimijoiden tulee tarttua." (Lapset ja nuoret kestävään metsäsuhteeseen -raportti)

5.2.2. Metsäsuhteita-hanke

Toisena aineisto-osanani katson Suomen metsä museo Luston käynnistämää Metsäsuhteita-hanketta, jonka tavoitteena on kerätä ja tallentaa suomalaisten kertomuksia omasta metsäsuhteestaan ja näiden narratiivien avulla saada yhdessä Ulkoministeriön kanssa suomalainen metsäsuhde osaksi Unescon aineettoman maailmanperinnön luetteloa. (Metsäsuhteita 2018) Analysoin kampanjan pääsivustoa.

Todellisten metsäelinympäristöjen heikentyessä luontosuhde- ja tunnepuhe on voimistunut ja kaupallistunut: eliöpopulaatiot taantuvat, mutta ihmisen luontotunnepuhe lisääntyy. Tämä voi olla tiedostettu tai tiedostamaton reaktio ympäristömuutoksiin. Mitä tällainen metsäsuhdediskurssi pitää sisällään? Aalto-yliopistossakaan ei ole välttytty metsäsuhdekampanjalta; *Visuaalisen kulttuurin monilukutaito* -kurssilla (2019) jaettiin osana ympäristöteemaa linkkiä *Metsäsuhteita*-maabrändihankkeeseen. Emme saaneet saatetta, että metsäpuheilla ja -representaatioilla on poliittinen ja ekologinen vaikutus.

Moni keskeinen metsätalouden etujärjestö ja metsäteollisuustoimija¹² rahoittaa tai tukee metsämuseo Luston käynnistämää hanketta saada suomalainen metsäsuhde osaksi Unescon aineettoman maailmanperinnön luetteloa. (Metsäsuhteita 2018) Metsäsuhteita-hankkeen kuvauksessa kuultaa tuttu kansallisidentiteettidiskurssi: ”Suomi tunnetaan maailmalla metsien maana ja se voitaisiin tuntea myös elävästä metsäsuhteestaan ja metsäkulttuuriperinnöstään. Suomella onkin paljon annettavaa Unescon aineettoman kulttuuriperinnön luetteloon, erityisesti sen osa-alueeseen luonto ja maailmankaikkeus, johon listan kaikista kohteista kuuluu tällä hetkellä vain 10 %.” (Metsäsuhteita 2018) Kansallista metsäidentiteettiä toistava diskurssivalta ja itsestäänselvyys muotoutuu yksinkertaistavan toiston kautta, jolloin tietojen alkuperä ja mahdollinen ristiriitaisuus hämärtyy. (Jokinen ym. 2016, 90.) Hegemonisten diskurssien yhteydessä analyysi käynnistetään tarkastelemalla aineistoa siitä näkökulmasta, ovatko moninaisuus, asioiden kompleksisuus ja ristiriitaisuus väistyneet yksinkertaistamisen tieltä, ja jos, missä kohdin. (Jokinen ym. 2016, 89.)

¹² Suomen metsämuseo Lusto, Suomen metsäyhdistys, Metsäkeskus, Metsämiesten säätiö, MTK, Metsäteollisuus ry, Suomen partiolaiset,

Voi siis kysyä, miksi Suomea pitää esitellä aina luonnonläheisenä metsäkansana, vaikka suurin osa meidänkin elinympäristöistämme ja virkistysalueistamme ovat ihmisen intensiivisessä talouskäytössä ja esimerkiksi Suomelle tyypillinen suoluonto on suurelta osaltaan hävitetty?

Metsäsuhteita-hanke ei analysoi metsäsuhteen ristiriitaisuuksia, vaan esittää moniarvoisuuden hengessä ja positiivisen kautta, että kaikilla suomalaisilla on vaikka välillinenkin metsäsuhde. Yhteiseen hyväksyntään vetoaminen on myös konsensuksen käyttöä tiedon legitimoimiseksi. Viitataan joko useimpien ihmisten käsityksiin tai luottamalla riippumattomina pidettyjen asiantuntijoiden selontekoihin. (Jokinen ym. 2016, 91.) Fakta rakennetaan esittämällä kuvaukset kiistanalaisten väitteiden sijasta kiistämättömiltä tosiasioilta, jolloin sosiaalisen todellisuuden konstruktivinen luonne hämärtyy ja vaihtoehtoiset todellisuuden jäsennostavat vaienevat. (Jokinen 2016, 341.) Me-retoriikan käyttö, tai vetoaminen suomalaisiin metsäkansana on konsensuksella vahvistamista. On ylipäänsä vaikea vastustaa näkemystä, jonka annetaan ymmärtää olevan kaikkien yhteisesti hyväksymä totuus tai hyve. (Jokinen ym. 2016, 351.)

Kansallista metsäidentiteettiprojektia ajatellen on myös huomattava, ketkä kaikki se on sulkenut ulkopuolelleen: valtion maankäyttöpolitiikkaa arvostelevat saamelaiset, aikaisemmin ne metsänomistajat, jotka eivät suostuneet valtion tai metsänhoitoyhdistyksen saneluun, oikeastaan kaikki muut kuin valkoiset, kantasuomalaiset metsänomistajat tai metsätalousammattilaiset. (Ks. Jokiranta ym. 2019.) Vallitsevan voimaperäisen metsänhoitotavan vuoksi virkistysarvot ja

Metsähallitus, Metsäteho, Stora Enso, Metsä Group, UPM, Tapio Oy, Metsäkustannus Oy. (Metsäsuhteita 2018.)

pehmeämmät käyttötavat puolustajineen ovat jääneet altavastaja-asemaan. Kaikkia ääniä ei ole suvaittu osallistumaan edes metsäkeskusteluun; miespuolinen metsänomistaja, joka kannattaa hegemonista metsädiskurssia on ollut se, joka on myös määritellyt, mitkä ja kenen puheenvuorot ovat olleet oikeutettuja. Tämä on ollut näkyvissä viimeisten vuosikymmenien aikana milloin tutkijoiden, milloin nuorten pilkkaamisena. Toisaalta Suomessa on myös demokraattisia rakenteita, jotka kuitenkin mahdollistavat keskusteluun osallistumisen ja kuulluksi tulemisen, vaikkei se varsinaista vaikutusvaltaa takaisikaan.

Kuva 9: Metsäsuhteita-hankkeen tunnus

Metsäsuhteita-hankkeessa on siis kyse myös Ulkoministeriön maabrändihankkeesta. Nyt hanke on laajentunut muistitietokeruun muodossa syksyille 2020 asti. Keruun järjestävät metsämuseo Lusto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Metsäsuhteet yhteiskunnallisessa muutoksessa -tutkimushanke. Jälkimmäisen osatutkimukset keskittyvät ainoastaan metsätaloustoimijoiden metsäsuhteisiin. Hankkeen lähtökohta vaikuttaa hyveelliseltä ja tasapuoliselta ja etenkin sen tutkimuskehys vahvistaa tätä mielikuvaa. Toisaalta kyse on tilaustutkimuksesta, jota rahoittaa metsäteollisuus. Julkaisuja lukiessa voi pohtia, miltä osin hankkeessa on kyse metsätalouden legitimointityöstä. Hanke toteaa lähtökohtaisesti olevan ihmiskeskeinen, koska sen edistämä "metsäkulttuuri" on ihmiskeskeistä toimintaa. Tässä kohdin tutkijoiden ja hanketyöntekijöiden näkökulma ei siis ole esimerkiksi posthumanistinen tai ympäristöeettinen, eli se ei näe metsäkulttuuria ihmisten ja ei-ihmisten yhteistyönä, eikä puhu metsästä ekologisena eliöyhteisönä. Ihmisen ja metsän välinen vuorovaikutus mainitaan muttei avata. Mitä "metsällä" siinä siis tarkoitetaan, jää avaamatta.

Metsäkulttuurinen näkökulma on metsien ja metsiin liittyvän toiminnan tarkastelussa käytetty näkemys, jonka keskiössä on ihminen toimijana. Metsäkulttuurinen näkökulma edistää ihmisten välistä metsiin liittyvää vuorovaikutusta sekä luo ymmärrystä ihmisen ja metsän välisistä suhteista ja ihmisen metsiin liittämistä arvoista. Metsäkulttuurinen näkökulma rakentaa edellytyksiä erilaisten metsiin liittyvien tavoitteiden yhteensovittamiselle. (Metsäsuhteita 2018)

Tällä hetkellä puunkasvatus on metsienkäytön johtava tavoite ja sitä hankkeen rahoittajatahot myös voimakkaimmin ajavat. Miksi siis kertoisin metsäsuhdetarinani tällaiselle hankkeelle? Moniäänisyyden vuoksi? Maabrändin vuoksi? Kuka tarinani yleisö olisi? Kenen etuja se hyödyttäisi? Etujen ja intressien yhteensovittamista toistetaan

useampaan kertaan. Tämä antaisi ymmärtää, että on olemassa jonkinlainen eturistiriita metsän eri käyttömuotojen välillä, vaikka asiaa ei suoraan ilmaistakaan. Mutta miksi eturistiriidat ratkaistaan metsäsuhdetarinoilla? Ja: ketkä näitä tarinoita kertovat, millaiset tarinat painottuvat? Tuleeko niistä jollain tavalla todistusvoimainen, legitimoiva kokonaisuus?

Itse metsäsuhte kuvataan seuraavasti:

Metsäsuhte on yksilön tai yhteisön suora tai välillinen elävä suhte metsään. Se on yksilön ja metsän vuorovaikutteinen kokonaisuus. Metsäsuhte on osa yksilön henkilökohtaista laajempaa ympäristösuhteesta ja identiteettiä. Se muotoutuu osana ihmisen elämänvaiheita ja voi ilmetä eri tavoin eri rooleissa tai ympäristöissä. Metsä erityislaatuisena luonnon- ja kulttuuriympäristönä erottaa metsäsuhteen luontosuhteesta.” (Metsäsuhteita 2018)

Suhte on luonnosta eriytymisen ilmiö: otamme *suhteen* johonkin itsestämme erilliseen asiaan. Suhteutettu metsä on myös haltuunotettu metsä. Muilla eliöillä kuin ihmisellä ei ole luontosuhteita. Onko ihmiskeskeinen metsäidentiteettipuhe kuitenkin jokseenkin vanhanaikaista ajattelua normatisoivaa? Ihmisen identiteetti- ja hyvinvointikeskeisyydestä pitäisi siirtyä luontokulttuurien yhteenkietoutuneeseen hyvinvointiin ja ymmärrykseen, että luontoidentiteettipuheemme on hataralla pohjalla ilman toimivia ekosysteemejä. Hanke siis pyrkii vahvistamaan oletettua suomalaista metsäidentiteettiä: ”Aineettoman kulttuuriperinnön status selkiyttäisi ja vahvistaisi suomalaista identiteettiä sekä lisäisi metsien monipuolista käyttöä ja arvostusta. Elävän ja muuttuvan suomalaisen metsäsuhteen näkeminen ainutlaatuisena elävänä perintönä voi olla voimavara kaikille.” (Metsäsuhteita 2018)

Vielä lapsuudessani ei maaseudulla puhuttu koskaan luontosuhteesta tai luontorakkaudesta, koska luontoon ei tarvinnut muodostaa erityistä suhdetta. Tämä tarve tuli vasta luontokamppailujen myötä, jotka sekoittivat ennen niin viattoman olemisemme luonnon kanssa. Luonto- ja metsäsuhte myös tuotettiin, niiden olemassaololle tuotettiin myös tarve, joten esimerkiksi Maaseudun tulevaisuuden kommenttiketjuja lukiessa saa seurata haja-asutusalueiden asukkaiden vakuuttelua oikeasta ja todellisesta maalaisten luonto- ja metsärakkaudesta.

Suominen kirjoittaa ekososiaalisesta taidekasvatuksesta osana laajempaa tasa-arvokasvatuksen paradigmaa: ”(S)osioekologiselle tasa-arvon periaatteelle rakentuvan yhteiskunnan perustana on ihmisen oikeus merkitykselliseen ja monitasoiseen ympäristösuhteeseen”. (Suominen 2016, 9.) Näkökulma on siis ihmislähtöinen eikä esimerkiksi posthumanistisen ajattelun läpäisemä. Metsäsuhteita-kampanja eikä Suominen ajama ekososiaalinen lähestymistapa nosta tasa-arvoa suhteessa ei-inhimilliseen luontoon ja ympäristöön. Ekologisesti kestävämpi yhteiskunta voi olla mahdollinen vain ihmisten tasa-arvon myötä. Suomessa metsänomistus on toisaalta periytyvää, mutta toisaalta varsin tasa-arvoista. Suomessa on noin 600 000 metsänomistajaa (Luonnonvarakeskus 2016b) voisi toki olla viisi miljoonaakin tai niin, että kaikki metsät olisivat valtion eli yhteisomistuksessa. Silti metsäluontomme köyhtyy kansainvälisistä sopimuksista ja kestävyyskampanjoista huolimatta. Mitä ovat siis metsäelinympäristön oikeudet ihmisen merkitysten rinnalla? Kuinka näiden ristiriitatilanteet ratkaistaan?

Metsäsuhteita kerätään kuten tarinoita, yksilöiden todistuksia, subjektiivisia kokemuksia ja henkilökohtaisia totuuksia. Täten muodostuu tarinamassaa ja -volyymiä, siis moniääninen rikkaus, mutta tarinakriittisessä mielessä jonkinlainen todistusvoima. Eli: jos lähitalousmetsä on monille ihmisyksilöille se merkityksellinen, oikein

hyvä ja tavallinen metsäsuhde oman elämänsä horisontissa, kuinka tätä kokemusta vastaan voisi argumentoida? Kuinka kokemustarina voisi olla väärässä? Metsäekologiset reunahuomautukset metsäluonnon köyhtymisestä ja elinympäristöjen heikkenemisestä voivat kuulostaa ankeuttamiselta, jos tarinassa metsässä tai metsäsuhteessa ei ole ongelmaa. Tässä tulemme myös Vaaran ym. esittämistä strategioista moralisointiin. Kun perinteisesti metsään liittyvä moralisointi on vedonnut kansalliseen etuun (Vaara ym. 2006, 19.), vientiteollisuuden kilpailukykyyn ja suomalaiseen osaamiseen, Metsäsuhteita-kampanjan diskursiivinen moralisointi kääntää tulkintani mukaan asetelman niin, että moninaisten ja yksilöllisten metsäsuhteiden keräämisen tai niillä kampanjoinnin kritisointi on tavallaan moraalisesti arveluttavaa. Sillä moniarvoisuus on hyve, myös metsäsuhteissa.

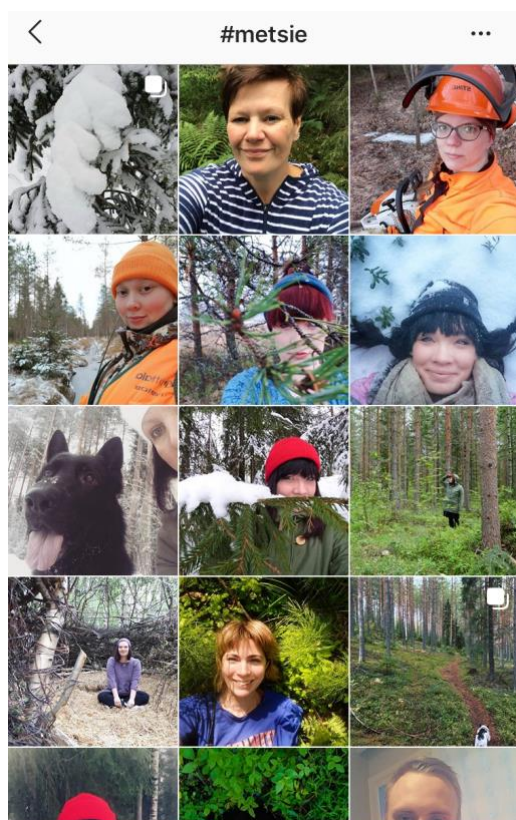
Metsäsuhdepuheessa voi nähdä myös faktuaalistamisstrategiaa, jossa vedotaan puhujan itsensä läsnäoloon ja itse todettuun, siis yksilökokemuksen totuudellisuuteen. Vaikuttavuus perustuu siis siihen, ettei ulkopuoliseksi luokiteltu kuulija voi epäillä esitettyjen tietojen totuusarvoa, kun ei ole itse ollut paikalla niitä toteamassa. (Jokinen ym. 2016, 151.) Tämä strategia nojaa autenttisuuden vaikuttavuuden luomiseen, kouriintuntuviin yksityiskohtiin jne. Kuulijat ikään kuin vakuutetaan siitä, ettei kuvaus ole muuttunut siirryttäessä pois tapahtumapaikalta; samat neutraalit faktat olisi voinut nähdä tai kuulla kuka tahansa, jolloin myös kuvaus pysyisi muuttumattomana. (Jokinen ym. 2016, 154.) Vaikka Metsäsuhteissa kysymys olisi henkilökohtaisesta kokemuksesta, arvoista, makuasiasta, yksilön todistus suunnistuskokemuksesta on samalla kyseenalaistamaton, metsäkokemusasiantuntijan totuus.

Kuva 10: Metsäsuhde

Vaaran ym. diskursiivisista oikeuttamisen strategioista Metsäsuhteita-hankkeessa käytetään myös tarinallistamisen (narrativization) strategiaa. Tarinallistamisessa on kyse siitä, kuinka tarinat tarjoavat näytön hyväksyttävästä tai sopivasta käyttäytymisestä. Vaara ym. tarkastelivat erityisesti dramaattisia narratiiveja, joissa tietyt yritykset tai henkilöt kuvattiin voittajina, häviäjinä, sankareina, vastustajina tai syyllisinä. Tällaiset tekstit olivat yleensä sävyiltään viihdyttäviä ja vetosivat siksi lukijoihin erityisellä tavalla. (Vaara ym. 2006, 21.) Metsäsuhteita-kampanja kannustaa myös kuvalliseen tarinallistamiseen sekä osallistumiseen #metsie-aiheutunnisteen kautta: ”Metsie on kuva sinusta ja sinulle rakkaasta tekemisestä tai

olemisesta metsässä. Kuvaa tai kuvauta itsesi metsässä lempipaikassasi, lempipuuhaassasi tai jokapäiväisessä metsään liittyvässä toimessasi.” (Metsäsuhteita 2018) Samassa yhteydessä pyydetään myös kirjoittamaan muutaman lauseen ytimekäs kuvaus metsäsuhteesta ja lähettämään se metsämuseolle. Instagramin metsie-tunnelmoijat eivät tee ekologis-laadullista tai moraalista eroa metsille, mutta metsäomakuvakonsepti on performatiivinen: näin haluan metsäsuhteeni ja -identiteettini esittää.

Kuva 11: aihe-tunnisteen #metsie satoa Instagramissa

Metsäekologia eli itse ei-inhimillinen metsäluonto itseisarvoisena toimijana on häivytetty Metsäsuhteita-hankkeesta, jonka tavoitteena on luoda positiivista historiaa ja nykyisyyttä suomalaiselle metsätaloudelle ja kietouttaa nykykansalaiset tunne- ja arvotasolla siihen. Sekä ylipäänsä arvostaa metsän välinearvoa. Kun hanke julistaa, että vessapaperinkäyttäminenkin on metsäsuhde, se pyrkii estämään metsätalouteen kohdistuvan kritiikin: kuinka metsätuotteiden kuluttaja voisi tehdä niin?

Juulia Juutilainen on huomauttanut, että asetelma, jossa metsään ilmeisen utilistisesti asennoituvat tahot haluavat profiloitua julkisesti metsien puolestapuhujina ja metsän aineettoman arvon tuntijoina, kertoo vallankäytöstä. Poikkitieteellisen poliittisen ekologian tutkimuksen mukaan ne, jotka hallitsevat ympäristönarratiiveja, hallitsevat myös maan ja luonnonvarojen käyttöä. (Juutilainen 2018, 34; Schwartz 2006, 5.) Valtioneuvoston hyväksymä *Kansallinen metsästrategia 2025* listaa metsäalan tärkeimmiksi tavoitteiksi ”edistää metsäalan kilpailukykyä, uudistumista ja kasvua sekä metsien aktiivista, kestävä ja monipuolista hyödyntämistä”. (Kansallinen metsästrategia 2025) Ulkoministeriön maakuva-työn kerrotaan puolestaan olevan ”vaikuttamis- ja viestintätyötä, jolla vaikutetaan kohderyhmien tietoon, mielipiteeseen ja lopulta päätöksiin” (Ulkoministeriö). Kun nämä kaksi tavoitetta yhdistetään metsäsuhde-hankkeeseen, alamme hahmottaa sen tarkoituksen.

Vertailukohteen Metsäsuhteita-kampanjalle voisi ottaa ympäristöjärjestö Luonto-Liitosta. Heidän kouluvierailuja tekevän Metsälähettiläs-kiertueen kasvatustamaleissa vuodelta 1999 keskustelutetaan ja luodetaan myös erilaisia metsäsuhteita. Keskusteluun sisältyy kuitenkin osa, jossa pohditaan, mitä erilaisista metsänkäyttötavoista seuraa ja miten ne ovat ristiriidassa keskenään. (Raitio 1999) Sen sijaan nyt 20 vuotta myöhemmin lanseerattu

metsäteollisuuden metsäsuhdehanke antaa ymmärtää, etteivät erilaiset suhteet ole ainakaan dramaattisessa ristiriidassa keskenään, vaan suhdekirjo on suuri kansallinen rikkaus. Hanke siis häivyttää maankäyttöpolitiikan intressierot ja korostaa metsäsuhteen subjektiivisuutta, ikään kuin metsäekologinen todellisuuskin olisi vain yksi subjektiivisesti valittava suhde. Kuten kuitenkin tiedetään, marjastus ei onnistu avohakkuulla, intensiivinen metsätalous heikentää paitsi populaatioita, vesistöjä ja ekosysteemiä, myös hiilivarastoja ja virkistyskäyttöä. Evoluution sopeuttama metsälajisto ei enää pärjää yhä nuoremmiksi ja repaleisemmiksi käyvissä metsämaastoissa. Koska metsävallalla on paljon vanhaa rahaa, sillä on varaa rahoittaa pehmeän vaikuttamisen kampanjoita, myös lapsille ja nuorille kohdistettuja. Niissä toistetaan yksinomaan positiivista viestiä ja pehmeää luontokuvastoa, jossa ei ole merkittäviä intressiristiriitoja, eikä huolta metsäluonnon köyhtymisestä ekosysteemeissä tai kulttuurissa.

Tere Vadén (Vadén 2006) on pohtinut myyttisen karhusuhteen muuttumista ja menetystä ja sitä, voiko tämä syvästi merkityksellinen karhu enää palata. Samalla tavalla voisi ajatella katkosta metsäsuhteessamme. Emme nykyisessä kulttuurissamme tarvitse enää pyhiä metsärajoja. Kulkiessani kotiseutuni vanhoissa hiisi-nimeä kantavissa, ilmeisesti muinoin pyhissä metsäpaikoissa tunnen katkoksen erityisen konkreettisesti. Vaikka metsänkäsittelymme jostain kumman syystä muuttuisi parempaan suuntaan seuraavina vuosikymmeninä, voiko metsä enää palata? Jos kulttuurinen kytköksemme on katkennut ja tilalla on vain metsäautoteitä ja ihmiskeskeisyyttä. Mitä olemme menettäneet, jos emme edes tajua menettäneemme, ja kuinka kauan ja millä ehdoilla uuden suhteen muodostuminen voisi tapahtua? Se, että metsämuseon tutkija selittää, kuinka minulla kuitenkin on suhde paperiin, puujakkaraani tai 60-vuotiaiksi kasvatettaviin mäntyihin, ei jotenkaan lohduta.

5.3. Vaihtoehtoja hegemonialle

Ympäristökasvatuksen, myös taideperustaisen, tulisi reflektoida myös ympäristöön liittyviä diskursseja, tarinoita ja representaatioita: kuka niitä tuottaa ja missä tarkoituksessa? Miten ne vaikuttavat omaan ajatteluun? Metsäkäsityksemme ja mielikuvamme eivät ole myötäsyttyisiä vaan opittuja, eikä niiden käsittelykään voi olla ottamatta kantaa käsitysten taustaan. Suomela & Tani muistuttavat ympäristön olevan sosiaalisesti rakentunut käsite, josta tietoa ei voi saada suoraan vaan kulttuuristen representaatioiden kautta. (Suomela & Tani 2004, 53.) Havaintotaito on ympäristön tulkinnessa ja arvottamisessa keskeisellä sijalla. Havaintotaitojen harjoittaminen on puolestaan keskeinen taidekasvatuksen päämäärä. Kuten Timo Jokela huomauttaa, kuvataide on oikeastaan havaintoskeemojen kehittymisen ja muuntumisen historiaa. (Jokela 1995, 26.) Viimeistään tässä kohdin lienee selvää, miksi ympäristön, luonnon ja Suomessa niin yleisen metsän erittelevä havainnointi voisi olla myös kuvataidekasvatuksen alaa.

Miksi sitten taidekasvatus eikä vain ympäristökasvatus? Koen, että taidekasvattajalla on vapaampi kenttä kehitellä ”kasvatusstrategioita”, joita ei välttämättä heti sellaisiksi tunnistakaan. Ympäristökasvatuksessa pyritään vahvistamaan omaa luontosuhdetta tutkimisen, tekemisen ja kokemisen kautta (suhteissa ei-ihmisiin), ehkä vähemmän reagoidaan ympäristön tilaan vaikuttaviin valtarakenteisiin, etenkin lasten kohdalla. Ympäristö- sekä taidekasvatuksessa ajatellaan usein, että niissä yritetään muokata maaperää, josta myöhemmin versoo jotain parempaa (vrt. välittömät, tekoihin siirtyvät vaikutukset). Siinä siis kasvatetaan maailmankuvaa ja ihmiskäsitystä, joiden ajatellaan ohjaavan yksilön arvoja ja osallistumista myöhemminkin. Kaavoitukseen ja maankäyttöön

puuttuminen on käytännössä vaikeaa kuvataidekasvatuksen puitteissa, joten yhdeksi keinoksi jää, ettei ainakaan toisteta arveluttavia valtakursseja ja -kuvia. Jos metsäteollisuus tuottaa yhä enemmän pehmeää metsähyvinvointikuvastoa, kannattaako sitä enää tuottaa taidekasvatuksessa?

Se miltä koulun lähimetsässä tai lomalla kansallispuistossa näyttää, on intressiväännön eli politiikan tulosta. Kaikki maa on kaavoitettua ja ihmisen omistamaa, myös rauhoitetut alueet. Se ei tietenkään vaikuta kokemuksiimme, voimme kokea tai kuvitella olevamme satumetsässä, kun olemme puupellolla – sosiaalisen median aiheutunnisteiden mukaan moni näin kokeekin – mutta se ei poista todellisuuden poliittista ulottuvuutta. Tässä mielessä subjektiivisen kokemuksen käyttäminen todistuksena tai oikeutuksena ansaitsee kriittistä pohdintaa. Tällöin on aiheellista pohtia, miksi koemme talousmetsän satumetsänä, millainen visuaalinen kulttuuri osaltaan siihen johtaa. Metsä/luonto(poliittiset) suhteet ovat erilaisia ja kytköksissä ihmisen sosioekonomisiin ja alueellisiin intresseihin.

Kuten Jokinen ym. muistuttavat, mikään tulkinta todellisuudesta ei kuitenkaan ole lopullinen. Siksi diskursseihin voi vaikuttaa, ainakin olemalla toistamatta arveluttavia valtakursseja, horjuttamalla niitä tai luomalla toisenlaisia puhetapoja. Uusiutumisen ja muutoksen välistä jännitteistä suhdetta voidaan nimittää hegemoniseksi kamppailuksi, jossa on kyse jatkuvasta epävakaisuudesta, vallan ja vastarinnan välisestä jännitteestä. Koska hegemonisia diskursseja ei ole olemassa ilman niitä ylläpitäviä käytäntöjä, näissä käytännöissä ne on myös mahdollista muovata uudelleen. Sosiaalinen käytäntö on siten konstruktiivinen sekä konventionaalisessa (uusiutuminen) että luovassa (transformaatio) merkityksessä. (Jokinen ym. 2016, 99.) Tutkijat näkevät muutoksen mahdollisuuden esimerkiksi interdiskursiivisuudessa eli diskurssienvälisyydessä. Diskursseihin on

integroitunut elementtejä toisista diskursseista, joten tässä piilee niiden horjuttamisen mahdollisuus. Kun diskursseja yhdistellään uudella tavalla ja heijastellaan toisiinsa, ne alkavat paljastaa luonnettaan, mikä purkaa vanhaa järjestystä. (Jokinen ym. 2016, 99.) Hegemonisia diskursseja kyseenalaistavaa luovuutta voi löytää myös jalkoihin jääneistä vaihtoehtoisista diskursseista ja diskurssien ristiriitaisuuksista. Samalla voi ideoida vastakkaisia ja yhtä pätevältä kuulostavia argumentaatioita. (Jokinen ym. 2016, 102.)

Voisi olla virkistävää ja omaperäistä, mikäli joku sanoisikin inhoavansa metsää. Olisiko hän valtion-, hegemonian- vai yhteisen kansallisen identiteettiprojektin vihollinen? Nykyisellään metsän käsite on muuttunut jotenkin latteaksi. Se voi olla mitä tahansa subjektiivista tai taloustuotettua metsäkylytunnelmointia, liukosellu-innovaatiopotentialia tai ratkaisu kaikkeen, joka tapauksessa välinearvointiohimojen kohde. Mikä olisi tätä vasten se outo, epämiellyttävä, ihmiselle hyödytön ja villi metsä? Voiko sen varaan rakentaa identiteettiä tai taidekasvatusta?

Näen itse diskursiivisena väliintulon paikan erityisesti luonnonvara-, metsänkäyttö- ja metsäsuhdediskurssien itsevarmuudessa. Kuinka itsevarmaa puhetta ja maailmanselitystä siis horjutetaan? Vaihtoehtoisten faktojen esittäminen on yksi keino, mutta taidekasvattajana – vaikka kannatan faktoihin nojaamista ja niihin perehtymistä – vastastrategioita voisi hakea taiteen itsensä luonteesta. Tämän ei tarvitse merkitä pidättäytymistä yksinomaan esteettisissä aistihavainnoissa, koska koen sen pelaavan usein metsäsuhdeselityksen pussiin: jälleen yksi yksilökokemus, kiva juttu. Mutta entä jos tämä yksilötodistus onkin outo ja epämiellyttävä? Jos Suomen kirjallisuuden seuran ja metsämuseo Luston arkistoihin tallentuva metsäsuhde onkin (paradoksaalisesti) hyödytön,

epäkansallinen, outo ja kumma, vääristynyt, uhkaava, sellainen, joka ei palaudu keskimääräiseen mummolan marjamättäät -metsänarratiiviin?

Epävarmassa tulevaisuudessa metsästä meitä saattaa tuijottaa monokulttuurimetsiä järjestelmällisesti syövän tulokaslajin, havununna-hyönteisen tyhjä katse. Poikkesin äitini takapihan metsään vain minuutiksi ja tulin takaisin punkki olkavarressani. Vaikken tahdo borreliooosi-tautia, pidän siitä, miten punkkien eli puutiaisten lisääntyminen häiritsee metsäselitystä, sitä kivaa ja jännää metsää johon itsekin kasvattajana toisinaan sorrnun. Punkki ei kuulu mummola-eikä vihreä kulta -tarinaan. Punkki ei hyödytä, eikä sen tuottama kokemus jalosta meitä ihmisinä. Punkki ei ole yleensä luontosuhde-elämys eikä se voimaannuta. Punkit lisääntyvät ilmaston lämmetessä ja ihmisen sotkiessa ekosysteemejä, muun muassa kauriskannan (puutiaisen kantajien) lisääntymisen myötä. Sen siitä saamme. Monilla rannikkovyöhykkeen tai kotiseutuni ruohikoissa ei voi enää huoletta kesäisin kelliä. Mari-Helka Mantere painottaa, että uhkien ja epävarmuuden aikana ympäristökasvatuksen täytyy voida luoda positiivisia visioita ja konsepteja kestävästä elämäntavasta ja tulevaisuudesta. Tarvitaan uudenlaista arjen estetiikkaa, joka sisältää iloa, luovuutta ja vastuullista asennetta kuluttamiseen. Taiteen avulla voi käsitellä ympäristöön liittyviä negatiivisia tunteita, kuten ahdistusta, pelkoa ja voimattomuutta. (Mantere 1993) Vaikka ympäristökasvatuksen yleispäteviä toimintamalleja ja valmiita asenteita pitikin varoa, tässä tavallaan kohtaavat subjektiivinen ehdotukseni ja kuitenkin yleiseksi kasvatusohjeeksi annettu positiivisuus. Harkitsisin tietysti tarkasti punkki- tai havununna-harjoitetta, jos se osallistuttaisi itseni lisäksi muitakin. Mutta niin harkitsisin ekologisesti köyhään talousmetsään sijoittuvia metsäaistimisen ja luontosuhteen harjoitteita, tai ainakin niiden kehystämistä metsäsuhdehehkutuksella.

Kuten edellisessä luvussa viittasin, Juuso Tervo hahmotteli taidekasvatusta yhteiskunnallisena toimintana radikaalin tuntemattoman kysymisen ja jopa mobilisoinnin kautta. (Tervo 2015, 99–100.) Jos siis metsädiskurssien ja -käsityksen hegemonisia voimia vastaan haluaa kamppailla, metsän outouttaminen voisi olla yksi diskursiivinen ja taidekasvatuksellinen vastastrategia. Mikko Snellman lähestyy väitöstutkimuksessaan nykyaiteellista metsää affektin ja vieraaksi-tulemisen (becoming-other) käsitteiden ja toisaalta venäläisten avantgardistien vieraannuttamis-outouttamisen ajatuksen kautta, ja lainaa motokseen: ”Outo muuttuu tutuksi, tuttu muuttuu oudoksi.” Ajatus on toki hyvin laaja, melkein minkä tahansa taiteen voisi nähdä (myös) outona. On vaikea kuvitella ja tuntea konkreettisesti, miten nämä tutkimuksen pimeän metsän performanssit toimivat outouttamisen suhteen. ”Voimakas kontrolloimattomuuden tunne lävisti kehoni. (...) Liikkuminen tunnetusta tuntemattomaan, havaitusta visuaalisesta kohti tuntua, kosketusta, hapuilua, hämäryyttä ja eittämistä.” (Snellman, 2018, 79.) Snellmanin nostamat asiat ovat tärkeitä ja merkityksellisiä, mutta mietin hänen kuvaamiensa ja kehittämiensä harjoitteiden *tuntua* ja kehystämistä. Pimeässä metsässä liikuskellessa muistan hyvin, miten eri asia on olla siellä yksin kuin joukolla. Ratkaisevan erilaista. Tai valon kanssa tai ilman. Syksyllä tai keväällä. Snellman ei kirjoita näistä, vaikka aistihapuilu ja tuntoisuus ovat hänen mielessään. Vaikka hämäryyden koettelu on hauskaa juuri visuaalisen kulttuurin kontekstissa, pelkkä performanssi pimeässä metsässä ei mielestäni ole yleispätevä toimintamalli outouttamiseksi tai tavoittelemakseni yleväksi hallitsemattomuudeksi. Punkki päivänvalossa omassa polvitaipessa voi olla oudompi ja ”hallitsemattomampi”. Tämä on tietysti makuasia.

Outous on kuitenkin varsin yksilöllinen tunne ja tässä tiedostan omankin paradoksini: voi olla mahdotonta kehittää jotain yhteisesti jaettua outoutta ja hallitsemattomuutta. Claire Bishop on kirjoittanut

installaatiotaiteesta, myös pimeistä installaatioista, joiden mallinnos on subjektin hajaannuttaminen. (Bishop 2005) Mutta tuntuuko siltä aina, tai mitä teoksen vaatima heittäytyminen edellyttää? Etenkin jos takaraivossa tietää liikuskelevansa lopulta hyvin hallitussa tilanteessa, taidemuseon huoneessa tai koulun viereisessä metsässä opettajan suojeluksessa. Snellmaniin ja Bishopiin viitaten, meillä on tavallaan jo kulttuurintutkimuksellinen kaanon siitä, miten vieraannutetaan ja outoutetaan, vähän kuin paradoksaalinen tehtäväpaketti: tämä esittää nyt vieraannuttamista.

Miten siis tuottaa enää toisenlaista metsää? Haltuunottamatonta, outoa, epämiellyttävää, ihmiselle ”hyödytöntä”, omalakista, kokemuksen ylittävää, ylevää... Minne katosi estetiikan ylevä? Katosiko se luonnosta, mukaan lukien metsästä juuri sen haltuunoton myötä? Talousmetsä (vaikka se olisikin aina silti osin villi) on ihmiskäden hallinnoima pittoreski asetelma, ei puhuttakaan hallitsemattomista luonnonvoimista, jotka saavat ihmisen nöyräksi, mitättömäksi ja omalle lajipaikalleen. (Talousmetsän puistomaisuudesta ja siisteydestä ovat kirjoittaneet myös Julkunen & Kuusamo 1987) Laserkeilattu metsä, jonka puuntuottopotentiaalia Metsäkeskuksen työntekijä esittelee, on metsälätteuden aallonpohja. Ylevään liittyi kunnioitus luonnon suunnattomuutta kohtaan, siinä pelko, hämmennys ja kauhu luonnon majesteettisuuden edessä yhdistyivät kauneuteen ja hurmioon. Ylevän edessä ihmisen kuvittelukyky törmäsi rajoihinsa. Ironinen nykyihminen voi tietysti virnistellä ylevälle patetialle; meidät on ehkä kasvatettu rajattomuuteen. Luonnon suhteen meillä ei ole vähään aikaan ollut juuri mitään pelättävää yksittäisiä, satunnaisia katastrofeja lukuun ottamatta.

Kuva 12: Yhteismuotokuva Twitterissä varmoja metsänäkemyksiä esittävästä metsänhoitoyhdistyksen työntekijästä yhdessä havununna-hyönteisen kanssa. Maalaus Kaisa Illukka.

Mutta ehkä arvaamaton ilmastonmuutos, Timothy Mortonin lanseeraaman *hyperobjektin* tapaan, on uusi hallitsematon ja siis ylevä? Se näyttää, että itse asiassa luonnonhallinta oli aina kuvitelmaa, sillä lopulta planetaarinen ekosysteemi on mahtavampi kuin seitsemän miljardia ihmisruumista. Ylevän pitääkin samaan aikaan kauhistuttaa. Megatsunamien sijaan ylevä hallitsemattomuus voi löytyä pienemmästäkin mittakaavasta, metsiäsyövän havununnan katseesta tai heinikkoa hallitsevista punkeista. Tai toisaalta uusista pandemioista. Friedrichin maalaama romanttinen subliimi oli vielä myrskyä, vuoria ja erämaita (kieltämättä sykhdyttävää), mutta nykytaiteen ylevä voisi olla mortonilaisittain outoja vieraita (strange strangers). (Morton

2013) Ne eivät ehkä ole oikeiden hyperobjektien tapaan tila-ajallisesti suunnattomia, mutta kuitenkin syy-seuraussuhteiden ennakoimattomissa. (Morton, 2013, 103.). Uusvieraantunut ja -villiintynyt luonto on siis hallitsematon ja ajatus luonnosta esteettisesti miellyttävänä paikkana, johon voimme *mennä* ja johon voimme sujuvasti *kokea kuuluvamme* tulee kyseenalaiseksi. Ympäristökokemukseen palautuu siis siihen kuuluva outous. (Morton 2013, 104.) Myös Michael Pollan kirjoittaa luontosuhdefilosofisessa puutarhakirjassaan *Toinen luonto*, kuinka luonto saattaa taas kerran muuttua vaaralliseksi, oikukkaaksi ja valloittamattomaksi. Kun näin tapahtuu, ihastuksemme siihen katoaa nopeasti. (Pollan 2018, 209.)

Jos saksalainen vuoristometsä oli vielä 1800-luvulla ylevä, Grimmin satujen mukaan pelottavakin, Suomessa elettiin luultavasti viimeisiä aikoja, jolloin metsiin liittyi vielä kansanuskon perinteitä ja kulttuuria, modernin metsäteollisuuden jo käynnistellessä sahojaan. Metsä ei varmaankaan suoranaisesti kammottanut ihmisiä, mutta on silti kiinnostavaa ajatella suomalaisen metsän kohtaloa Sigmund Freudin *unheimlichin*¹³ käsitettä vasten. Freudin kammottava ei siis ole vain tuntematon, vaan *muinoin tuttu*, joka jostain syystä muuttuu oudoksi. Kammottava unheimlich syntyy siis juuri tästä hämmennyksestä ja ristiriidasta, kotoisan ja vieraan, mukavan ja luotaantyöntävän samanaikaisuudesta. Freud myös toteaa: ”Kammottavaa on oikeastaan jokin sellainen, mistä yksilö niin sanoaksemme ei ole perillä. Mitä paremmin ihminen on ympäristöönsä perehtynyt, sitä vaikeampaa hänen on kokea ympäröiviä olioita tai tapahtumia kammottaviksi.” (Freud 1919, 27.)

¹³ Saksan heimlich = kotoisa, tuttu, mukava. Sanan heimlich merkitys on siis kehittynyt kohti ambivalenssia niin, että se on lopulta langennut yhteen

Metsä on nykyisin tuttu ja mukava, oikein heimlich siis, eikä juuri enää pelota tai kammota. Talousmetsä on kesytetty (metsäautotiet, gps-paikannus ja -kartat, taian ja mytologian häviäminen, luonnontieteellinen, taloudellinen ja tekninen haltuunotto, metsänhoito...). Mutta mitä voisi olla metsän uskammattavuus, kun tämä nykymukava muuttuikin arvaamattomaksi? Havununna, hyperobjektit, riistäytyvät luonnonvoimat... Toisaalta myös moraalinen kammottavuus, jona nykyään pidetään metsänomistajia, jotka eivät hoida metsiään. Niin, olivatko oliot ja hyönteiset ennen osa elämänpiiriä ja luonnonjärjestystä, siis freudilaisittain ”sielunelämälle tuttua”, kunnes torjuntaprosessin vaikutuksesta ne muuttuivat vieraaksi? Torjuntasuhde valaisee myös Friedrich von Schellingin määritelmää: unheimlich on jotakin, minkä piti pysyä salassa, kätkeytyä ja mikä on tullut ilmi. (Freud 1919, 45.) Onko se tässä tapauksessa luontoriippuvuutemme, kaiken läpäisevä luonto eli se, minkä olemme halunneet kieltää ja unohtaa, mutta joka nyt puskee takaisin eteemme sisäilmaongelmina, mielenterveysongelmina, ilmastomuutoksena, ekosysteemien häiriöinä, valtamerien muovilauttoina jne.?

Taidekasvatus siinä missä moni muukin kasvatuksenala voi olla tavallaan välineen, tiedon tai miksei ilmaisunkin hallinnan opettelua: käden, havainnon, tekniikan, taidon... Onko koskaan kuultu opettajasta, joka opettaa hallitsemattomuutta, epävarmuutta tai mitättömyydentuntua? Voiko outousvaihtoehto olla taidekasvatuksenkin kaipaamaa toimintaa? Onko taidekasvatus enemmän itsevarmuuden (”metsienkäyttö tai taide pelastaa maailman”) vai epävarmuuden leirissä? Taiteilijana en mieti ympäristökasvatuskirjallisuuden esittämää positiivista voimaantumista tai toivon toimintaa, mutta kasvattaja ohjataan

vastakohtansa unheimlich kanssa. Unheimlich (epämukava) on jollain tapaa heimlich (mukava, kotoisa, salainen). (Freud 1919, 34.)

esittämään roolia, joka voi olla hänelle syvimmältään ristiriitainen kulissi. Luvussa kolme luettelemini ympäristöopetuksen ongelmiin voisin henkilökohtaisena haasteenani lisätä voimaantumis-positiivisuusretoriikan.

Vaikka olisikin reaktio tai esitys vaihtoehdoksi, tai kriittisen analyysin tulos suhteessa luonnonhallintafantasioihin, outouttamisstrategia voi olla myös taidetta muusta yhteiskunnasta eriyttävää. Epäonnistuneet aktivismi-kannanotot sentään yrittävät punoutua yhteisöön.

5.4. Aikuisten ja metsäammattilaisten kasvatus

Lopuksi pohdin metsäpoliittista kasvatusasetelmaa toisin päin. Metsäteollisuus tahtoo siis kasvattaa lapsia ja nuoria, mutta miten aikuisia voisi ympäristö- ja taidekasvattaa? Entä erityisesti metsäteollisuuden palveluksessa olevia aikuisia? Eivätkö he ole menetetty tapaus? Ympäristökasvattajat Kaisa Pajanen, Malva Green ja Marjo Soulanto toteavat, että tässä maailmantilanteessa ympäristökasvatustyötä ei voi jättää enää vain lapsille ja nuorille, vaan aikuisiakin olisi kasvatettava: ”Aikuisten koettiin olevan jo menetetty sukupolvi, mitä tulee elämäntavan muutokseen. Ilmastonmuutoksen nopea eteneminen on kuitenkin muuttanut käsitystä.” (Pajanen, Green, Soulanto 2016, 34.)

Ympäristökasvatuksen suunta yhteiskunnassa tuntuu olevan pääsääntöisesti aikuisilta lapsille ja nuorille, harvemmin lapsilta aikuisille tai aikuisilta aikuisille. Esimerkiksi Luonto-Liitossa lapsilta aikuisille -suuntaa on tavallaan harjoitettu, mutta kiinnostava on myös aikuisilta aikuisille -suunta ja kysymys, ”onko aikuisten ympäristötietoisuus yksityisasia” vaiko korkeintaan verotuksella ja sääntelyllä ohjailtavissa? Voiko kognitiivis-aistimelliseen puoleen

yrittää vaikuttaa vai onko se turha yritys? Ja jos aikuisia on mediaa lukuun ottamatta vaikea saada kasvatuksen piiriin, voisiko kokeilla jonkinlaista täsmäkasvatusta, valita taidekasvatuksensa kohteiksi metsävallanpitäjiä ja metsätalouskasvattajia?

Mutta miten tämä onnistuu? Pajanen ym. esittävät, että ihmisen toimintaan vaikuttaa arvomaailmaa enemmän hänen roolinsa yhteisön ja yhteiskunnan jäsenenä. Kaikki ovat ympäristötoimijoita omassa elämänpiirissään, vaikka eivät näin kokisikaan. Kaikki toimintamme vaikuttaa kuitenkin ympäristöön. Ympäristökasvattajat miettivät, kuinka he voisivat tavoittaa näitä aikuisia ympäristökasvatuksen piiriin, ja heidän esittämänsä keinot tavoittavat varsin pieniä osallistujakuntia, ehkä jo niin sanotusti valmiiksi kääntyneitä. Koen hankaluudeksi tavoitettavuuden kannalta elämänpiirien eriytymisen. Olen myös tavannut useita aikuisia, jotka uskovat suomalaisen metsäteollisuuden olevan maailman ekologisinta ja suorastaan lisäävän luonnon hyvinvointia. Humanismin ja ihmisrakkauden näkökulmasta asia on kiusallinen: jokaisen pitäisi saada olla sellainen kuin on, jokainen on kehityskelpoinen, jokainen ihminen touhuineen on arvokas jne. Tämä pompauttaa pallon takaisin peruskouluun, joka on yhteiskunnan ainoita tilaisuuksia saada kaikki kuulolle moneksi vuodesi, ainakin periaatteessa. On tavallaan aika ihmeellinen kulttuurinen sopimus, että ihminen on kasvatuksen piirissä lapsuuden ja nuoruuden, jonka jälkeen tavoitteellinen kasvatus loppuu. Kukaan ei tietenkään ajattele kasvamisen loppuvan täysi-ikäisyyteen, mutta siihen ei enää puututa.

Haastavaa kaikessa kasvatuksessa on vaikutusten arviointi: ihmisen mieleen on vaikea nähdä ja usein arvot ja teot ovat ristiriidassa keskenään: metsätalouskasvattaja aivan varmasti vakuuttaa olevansa suurin metsänrakastaja, arvot eroavat yleensä materiaalisissa käytänteissä. Miten kasvatuksen tavoitteet siis määritellään tai

raportoidaan? Toisekseen aikuiset eivät ole järjestelmällisen kasvatuksen piirissä enää (vrt. koti- ja varhaiskasvatus sekä peruskoulu), joten kuinka vapaata aikuista yksilöä voidaan motivoida kehittymään? Kauppilan ym. aikuiskasvatustutkimus sanoi: voimme vaikuttaa aikuisiin positiivisen voimaannuttamisen kautta. (Kauppila ym. 2012) Nuorten ilmastoliike ei tosin ole lähtenyt positiivisen aikuiskasvatuksen tielle, vaan asettaa aikuisille kovat rajat, vähän kuin joskus lastenkasvatuksessa suositeltiin: teidän on muutettava käytöstänne (ja politiikkaanne), että voi enää pakoilla.

Haluaisin siis kääntää ”aikuiset ympäristökasvattavat nuoria” -asetelman ja pohtia, kuinka nuoret voisivat taidekasvattaa aikuisia metsäpoliittisessa kontekstissa. Tai aikuiset toisia aikuisia. En haluaisin mestaroida ja syöttää valmiita ajattelumalleja (taiteesta tai politiikasta), vaan toimia ennemminkin kriittisenä keskustelukumppanina. Otan myös huomioon, että kuten yläkouluni sellutehdasvierailulla jolla huomio kiinnittyi ihan muuhun kuin selluun, kasvattajan suunnitelmat saattavat vesittyä täysin.

Aikuisten (inhimillistä tai opillista) kehitystä ja sivistystä ei mitata tai vaadita, ne ovat ikään kuin yksityisasia. Jos aikuisen koko (fyysinen ja henkinen) elinpiiri tukee tietynlaista käyttäytymistä, miten se voisi muuttua? Eija Louhimaan mukaan ihmisen toiminta pohjautuu pääosin hiljaiseen tietoon ja kokemukseen, ja ihmiset toimivat itsestään selviksi koettujen kulttuuristen käytäntöjen mukaisesti. Ihmisen on vaikea muuttaa tietoisesti toimintaansa, joka perustuu pääosin tiedostamattomiin kulttuurisiin tapoihin havaita ja kokea. (Louhimaa 2005, 224.) Kasvatus keskittyy usein siis tietoisuuteen, vaikka tiedostamaton yksilö ja yhteisö vaikuttaa enemmän.

Aikuisten kohdalla on puhuttu uudistavasta oppimisesta. Uudistava oppiminen on oppijan yksilöllisen merkitysperspektiivin rakentamista

uudelleen eli kokemusten tulkitsemista uudesta näkökulmasta. Jotta merkitysperspektiivissä tapahtuisi muutosta, yksilön on reflektoitava kriittisesti koko ajan. Kauppila ym. viittaavat Jack Mezirow’n näkemykseen, että aikuisuus on koulu- ja opiskeluvuosina omaksuttujen ja usein vääristyneisiin todellisuuskäsityksiin johtaneiden olettamusten uudelleenarvioinnin aikaa. Kriittinen reflektio edellyttää pysähdystä, jossa yksilö voi arvioida uudelleen merkitysperspektiivejään ja muuttaa niitä tarvittaessa. Dilemmoista, joille ei kyetä antamaan merkitystä, tulee reflektiota ja oppimista laukaisevia tapahtumia. (Kauppila ym. 2012, 87.) Uudistava aikuiskasvatus on siis näin nähtynä erityisesti merkityskasvatusta. Kauppila ym. huomioivat, että aikuiskasvatuksessa tärkeää on aina dialogisuus, siis keskustelu aiheen merkityksistä ja pyrkimyksistä, aikuinen ei ilahdu vain joutuessaan hyväksymään toisten määrittelemää sosiaalista todellisuutta. (Kauppila ym. 2012, 120.) Kuulostaa epäilyttävän optimistiselta.

Aikuisia voi olla hankala saada uudistavan opin äärelle tai ylipäänsä kasvatuksellisiin tilanteisiin. Elinikäisen oppimisen hengessä aikuisiakin tietysti uudelleen- ja jatkokoulutetaan enemmän kuin koskaan. Toisaalta myös harrastusopintoihin ja erilaisiin koulutuksiin osallistutaan paljon. Myös elämäntapavalmentajia käytetään. Satunnaisoppimista on arkipäiväoppiminen, kokemuksesta oppiminen mm. työssä ja hiljainen tieto. (Kauppila 2012, 54.) Arkipäivän oppimista on kuitenkin vaikea erottaa arkipäivän havainnoinnista, yleisestä sosiaalistumisesta tai hiljaisen tiedon muodostumisesta. Kriteerinä on kuitenkin tietoisuus siitä, että kyseessä on merkityksellinen oppiminen. (Kauppila ym. 2012, 59.) Taiteen kautta mahdollisesti tapahtuva merkityskasvatus kuuluisi täten juuri satunnaiseen arkipäiväoppimiseen.

Tuttavani kertoi yhteisötaideprojektistaan, joka oli suunnattu vain metsätalousammattilaisille, ikään kuin arvokasvattamaan heitä yhteisönä. Se oli juuri kaivattua dialogisuutta. Metsätalousväki otti toiminnan hyvillä mielin vastaan, mutta taiteilijalle alkoi vähitellen tulla tunne, että taidetta käytettiin toiminnan viherpesuun. Projekti loppui, metsätalousammattilaisten asennemuutoksesta ei tullut tietoa, hakkuumäärät jatkavat kasvuaan, metsäpoliittinen retoriikka kovenee, ammattilaiset osoittelevat, kuinka vain he saisivat osallistua poliittiseen keskusteluun jne.

Posthumanistinen taideajattelu voidaan toki perustella poliittisena, jos sen ajattelee järjestyttävän perustavalla tavalla muutakin kuin kokemuksiamme inhimillisen ja ei-inhimillisen sekoittuneisuudesta. Mutta entä jos otamme huomioon sen, että henkilön, esimerkiksi Metsähallituksen kainuulaisen piiripäällikön, arvot rakentuvat jokapäiväisessä toistuvassa rutiinissa ja elinpiirin ohjaamina. Jos oma elinpiiri lisäksi pitää yllä sanomaa: suomalainen metsätalous on maailman kestäväintä ja metsätalous pitää yllä metsän monimuotoisuutta. Kannattaisiko siis metsätalousammattilaisten taidekasvattaminen? Ja millä tavalla, millaisella taiteella?

Voisimme lähestyä asiaa esimerkiksi yhden taiteen perusolemuksen kautta: kokeilulle, uusille ajattelutavoille ja vaihtoehtoisille todellisuuksille altistamisen kautta. Mieleepä nousee hassu kuva: että MTK:n ja Metsähallituksen henkilökunnalle opetettaisiin *yhteismuotoutumisen* ja *kanssa-tulemisen* posthumanistisia harjoitteita. Liekö maailmat kohtaisivat? MTK:n puheenjohtaja jo twiittaili ärtymystään seminaarissa, jonka puhujaksi oli kutsuttu *Puiden salattu elämä* -bestsellerin kirjoittaja metsänhoitaja Peter Wohlleben, jota MTK-herra piti *hörhönä*. Koska puilla ei voi olla salattua elämää. Olisiko siis kasvatusta vai henkistä väkivaltaa laittaa tällainen aikuinen ihminen tekemään esimerkiksi Toisissa tiloissa -taideryhmän

harjoitteita, joissa pyritään leikkisän kuvittelun kautta ruumiillistamaan toislajisia olioita? Mikä saisi hänet edes kokeilemaan?

Lopuksi

Olen tarkastellut opinnäytteessäni ensiksi ympäristön ja luonnon poliittisuuden ja toimijuuden ongelmia erityisesti koulukasvatuksessa. Opetuksen ympäristöpoliittisen ymmärryksen ongelmakohtia voivat olla kasvattajan neutraaliuden kuvitelma, arvorelativismi, kestävän kehityksen ongelmallisuus, yksilökeskeisyys, monialaisuuden ja tieteidenvälisyyden vaikeudet, sekä tiedostamiseen tyytyminen ja pienten tekojen diskurssi. Kuvataidekasvatuksen suhteen on vaikea saada isoa kuvaa ympäristöpoliittisen näkökulman käytöstä koko kentällä, tutkimus painottaa enemmän ympäristöpedagogiikan eri muotojen esiintymistä ja kehittämistä opettajankoulutuksessa. Toisaalta ilmassa on viittaamieni kirjoitusten mukaan epävarmuutta siitä, miten tässä ekokriittisessä tilanteessa pitäisi juuri taidekasvatuksen saralla toimia. Ehdotukset toiminnaksi tai aktivismiksi määritellään subjektiivisina ehdotuksina tai omina elämäntapamaisina harjoitteina eikä niinkään yleispätevinä toimintamalleina. Yhteiskunnallisessa tavoitepuheessa nousevat mm. ekososiaalinen demokratia tai radikaali toivo, mutta se, kuinka näihin tavoitteisiin päästään, jää kasvattajayksilön omaksi näkemykseksi, eikä kasvatuksen ”tuloksellisuutta” suhteessa tavoitteisiin käsitellä. Tavallaan siis kaikki ehdotukset ovat tavoitteen täyttymistä ja sitä elämäntapaa ja maailmasuhdetta, jota tavoite edellyttää. Tässä mielessä suunnistaminen, majanrakentaminen tai metsädiskurssien outouttaminen ovat kaikki yhtä hyviä (tai huonoja, ehkei pidä edes ajatella hyvä-huono-akselilla, mihin ekokriisi tosin ratkaisupaineessaan ajaa) ympäristöpoliittisen taidekasvatuksen ehdotuksia.

Toiseksi käsittelin metsäsektorin (metsäteollisuus, metsätalouden etujärjestöt ja kampanjaorganisaatiot) etenkin kouluille tuottamaa

metsäkasvatusmateriaalia diskurssianalyysin ja kriittisen pedagogiikan valossa. Metsä puhuu -kampanjan materiaaleista nousivat analyysissäni mm. metsänhoitodiskurssi ja kestävyysdiskurssi sekä näihin liittyvä ja useasti toistettu hyväksyttävyy- ja legitimointistratgeia ”puu kasvaa enemmän kuin hakataan”. Materiaaleissa toistuva kansallisuusdiskurssi yhdistyi usein teknologia- ja innovaatiotieteen kanssa. Terveysdiskurssi nousi erityisesti lääketieteeseen ja terveydenhuoltoon liittyvien tuotekehittelyn yhteydessä. Parhaaseen metsänhoitoon, kestävyyteen ja suomalaiseen osaamiseen vetoamalla luotiin oikeutusta teollisuudenalan toiminnalle.

Toisessa aineistossani eli Metsäsuhteita-hankkeessa nousi erityisesti kansallisdiskurssi, vaikka pohdin metsäsuhde-diskurssia itsessäänkin: miksi se on viime vuosina nostettu esiin? Näkemykseni mukaan se on kansallisdiskurssin ja -identiteettiprojektin jatkumon päivitetty muoto. Tarkastelen myös metsäsuhtetarinoiden kokemuspuheen ja -narratiivin tuottaman volyymin todistusvoimaa ja oikeuttavuutta kriittisten, ekologisten tutkimustuloksia ja yhteiskunnallisia ääniä vasten. Metsäsuhtediskurssi on siis myös luonnonvarakamppailujen poliittisuutta häivyttävä, intressiristiriidat ”sovittava” puhetapa ja hanke, jossa metsäsuhde näennäisesti moniarvoistetaan ja subjektiokokemukselle annetaan valtaa. Hanketta rahoittavia metsäteollisuuden toimijoita vasten sen motiivien ideologista ja tavoitteellista objektiivisuutta voi kyseenalaistaa. Opinnäytteeni metsäpoliittinen diskurssianalyysi on eräänlaista pohjustavaa itseymmärrystä, joka voisi olla hyvä tehdä yhtä aikaa ”toiminnan” kehittämisen kanssa.

Metsäsektorin tuottamien kasvatusmateriaalien diskurssi on läpeensä itsevarma. Esimerkiksi Metsä puhuu -kampanja käyttää tunnuslausetta ”Metsien käyttö pelastaa maailman”. Tätä vasten ristiriita kuvataidekasvatuksen (ja taiteen) julkilausumaan epävarmuuteen

suhteessa muun muassa suurten ympäristöongelmien ratkaisemiseen on kiinnostava. Pohdin millaisia vaihtoehtoisia strategioita kuvataidekasvatuksella voisi metsäpolitiikkaan olla. Onko meillä vaihtoehtoja vastustaa taloustoimijoiden vaikuttamispyrkimyksiä, jos luontokäsityksemme alkaa olla niiden värittäjä? Käytännössä maankäyttöön tai kaavoitukseen on vaikeaa vaikuttaa taidekasvatuksella suoraan, mutta koska metsäpoliittista kamppailua sen oikeutuksesta käydään jatkuvasti diskurssien ja representaatioiden tasolla, taidekasvatus voi ehdotukseni mukaan ainakin olla toistamatta kestävämpiä valtakursseja tai luoda vaihtoehtoisia puhetapoja ja representaatioita metsäteollisuuden mielikuvavaikuttamiselle. Toivon, että tämä vaikuttaminen tunnistetaan.

Näen itse diskursiivisena väliintulon paikan erityisesti luonnonvara-, metsänkäyttö- ja metsäsuhdediskurssien itsevarmuudessa. Kuinka itsevarmaa puhetta ja maailmanselitystä siis horjutetaan? Haen toisintekemisen metsästrategioita outouttamisen ja ylevän käsitteiden kautta. Aivan lopuksi mietin ajatusleikkinä aikuisten metsäammattilaisten kasvatusta eli perinteisen ympäristökasvatuksen asetelman kääntämistä.

Voi olla, että vain harva opettaja käyttää metsäteollisuuden kasvatusmateriaaleja, vaikka niihin aina välillä törmääkin. Arvelen, että metsäalan tuottama kasvatus sivuutetaan ikään kuin toisena, rinnakkaisena systeeminä esimerkiksi kuvataidekasvatukselle, jolloin siihen ei koeta tarvetta ottaa kantaa. Yhteyksiä ei nähdä, eikä metsäpoliittinen todellisuus (avohakkuut ja luonnonmetsien puute) ehkä tunkeudu opettajan tai oppilaan todellisuuteen. Olen havainnut, että mieluummin kuin käsitellä metsäpoliittisen problematiikan ulottuvuuksia (tai outouttaa sitä), tahdotaan vahvistaa esimerkiksi myyttistä tai kansanperinteen metsäsuhdetta ja tätä kautta vahvistaa muunlaista kuin puunkasvatus- ja päätehakkuumetsäsuhdetta. Tällä ei

kuitenkaan ole oikein ollut vaikutusta varsinaiseen metsäpolitiikkaan, jota ohjaavat muut periaatteet.

Aavistan, että tilausta on myös kokemuksellisemmalle ja aisteja herkistävämmälle posthumanistisen ajattelun sävyttämälle metsäkasvatukselle, jonka käsitteitä ovat esimerkiksi becoming-with, kanssatoiminta, mutualismi ja kietoutuminen. Olen kuitenkin valinnut pohdiskella tilanteita, jossa emme voi vain ihastella sienten ihmeellisyyttä vaan joudumme tekemisiin sen ihmettelyn mahdollisuuden riistäjien kanssa. Vaikka samalla ihailen sieniä jopa romanttisesti (suosittelen tutustumaan myös sienten kulttuurihistoriaan, ihmisen ja sienen yhteishistoria on ihmeellinen sekin) ja olen myös puuhastellut niiden kanssa taideprojektissa. Olen pyrkinyt ennen muuta tiedostamaan oman kasvamiseni ja toimijuuteni suhteessa metsäpolitiikkaan ja pohtimaan, miten se liikuttaa minua paitsi kansalaisena ja ihmisenä, myös taiteilijana ja taidekasvattajana. Työdytkö toistelevaan subjektiivista metsäsuhdevoimaantumista, vaikka tiedän ja todistan metsäelinympäristöjen taantumaa?

Olen analysoinut opinnäytteessäni kriittisesti metsäsektorin kasvatusmateriaalien diskursseja, mutta vastaparina olisi kiinnostavaa ja aiheellista tehdä sama kuvataidekasvatuksen ympäristöopetuksen toistuville lausumille ja puhetavoille. Ainakin tavoitepuhe (ekososiaalinen yhteiskunta) sekä kestävyys-, toiminta- ja toivodiskurssi ansaitisivat tulla eritellyiksi. Esimerkiksi ilmastopuheeseen liittyen on esitetty vaarana se, että tyydymme ajattelemaan, että tavoitteen laatiminen on jo itsessään vaikuttava teko, vaikka sen pitäisi olla vasta pitkän matkan alku. (Mervaala & Mäki 2020) Suomen kielen tutkija Vesa Heikkinen huomauttaa Hyvän sään aikana -ilmastoverkkojulkaisussa, kuinka ”Politiikassa tavoite vapauttaa monesti kaikesta vastuusta. Se mahdollistaa positiivisen kuvan luomisen, että ollaan hyvällä asialla kun tavoitellaan, mutta

jälkikäteen se usein näyttää vain sellaiselta kauniilta kuorrutukselta.” (Mervaa & Mäki 2020) Ympäristöpuheesta puuttuu siis konkretia ja käytäntö, ja tavoitesanat kumisevat tyhjiyttään. Ekososiaalisen sivistyksen puolestapuhuja Arto O. Salonen on puolestaan esittänyt, että päämääristä ja tavoitteista (kuten ekososiaalisesta yhteiskunnasta) pitäisikin puhua enemmän, esimerkiksi näin: ”Kuviteltu olematon voidaan materialisoida olemassaolevaksi todellisuudeksi – jos on tahtoa.” (Salonen 2018) Tunnustan suhtautuvani kriittisesti valmennushenkiseen tavoitepuheeseen, joka istuu mielestäni huonosti tutkimuskontekstiin, ja vielä huonommin taiteeseen.

Taiteen ja taidekasvatuksen poliittisuudessa on yhtäläisyyksiä ja eroja. Taidekasvatus tuskin joutuu vaikeuksiin öljyrahoituksen kanssa, kuten jotkut taideinstituutiot maailmalla, mutta se voi esimerkiksi käyttää metsäteollisuuden tuottamaa opetusmateriaalia ilman lähdekritiikkiä. Poliittisuus on kuitenkin myös hienovaraisempia käytäntöjä ja toistoja. Kasvattajan karhunpalvelus saattaa olla sosiaalista, kasvattaa ja ehdollistaa haitallisiin käytäntöihin ja mielikuviin, sen sijaan että hän antaisi valmiudet analysoida ja ehkä jopa tehdä toisin. Karhunen, Korvensyrjä ja Mäki huomauttavat, että taide ei ole poliittista teeman tai kritiikin kautta sinänsä, vaan siten, millainen kritiikki teos on, tai että miten se on tuotettu. (Haapoja ym. 2015, 112.) Taidekasvattajakaan ei toivottavasti hämäänny näkemään poliittisena taiteena vain propagandan kieltä tai symboleja, jotka tulkitaan poliittisiksi tai valtaa representoiviksi, toisin sanoen havaitsemaan poliittisuutta yksinomaan jollain esteettisellä tai tyyllillisellä tasolla. Sen sijaan Karhusen ym. mukaan tulisi jatkuvasti pysyä hereillä siinä, millaisissa rakenteissa olemme itse osallisina.

Henkilökohtainen ”ratkaisuni” toimintaan on kolme roolia. Taiteilija minussa kannustaa outoutta ja hallitsemattomuutta kohti, toisaalta näen aikalaiskriittisellä taiteella paikkansa erityisesti historiallisena

todistuksena. Ympäristöpoliittisesti aktiivinen kansalainen minussa kehottaa ottamaan kaikki väkivallattomat keinot käyttöön, vaikkakin suosittelee myös realistista keino- ja vaikutusanalyysiä. Kasvattajaminä yrittää vain olla rehellinen realisti, joka ei sosiaalista ainakaan metsätaloushegemoniaan.

Mutta riittääkö aika ja tarmo kolmeen eri rooliin?

Lähteet

Painetut lähteet

Aarnio-Linnanvuori, Essi (2018): *Ympäristö ylittää oppiainerajat. Arvolatautuneisuus ja monialaisuus koulun ympäristöopetuksen haasteina*. Environmental Fennica 34. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Aarnio-Linnanvuori, Essi (2017): "How do teachers perceive environmental responsibility?" Vertaisarvioitavana oleva käsikirjoitus (Teoksessa: *Ympäristö ylittää oppiainerajat. Arvolatautuneisuus ja monialaisuus koulun ympäristöopetuksen haasteina*.)

Aarnio-Linnanvuori, Essi (2016): "Ympäristöaiheiden tieteidenvälisyys yleissivistävän opetuksen haasteena aineenopettajien näkökulmasta", *Kasvatus & Aika* 10(2) 2016, s. 33–50.

Aittola, Tapio & Suoranta, Juha (2001): "Henry Giroux ja Peter McLaren toivon, kritiikin ja muutoksen pedagogiikan lähettiläinä". Teoksessa Henry Giroux & Peter McLaren: *Kriittinen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.

Bennett, Jane (2010): *Vibrant Matter: A political ecology of things*. Durham: Duke University Press.

Bishop, Claire (2005): *Installation Art. A Critical History*. New York: Routledge.

Van Boeckel, Jan (2013): *At the Heart of Art and Earth – An Exploration on Practices in Arts-Based Environmental Education*. Helsinki: Aalto University Publication Series.

Van Boeckel, Jan (2009): "Arts-based Environmental Education and the Ecological Crisis: Between Opening the Senses and Coping with Psychic Numbing". Teoksessa B. Drillsma-Milgrom & L. Kirstilä (Toim.): *Metamorphoses in children's literature and culture*. Turku: Enostone.

Van Boeckel, Jan (2006): "Forget your Botany: Developing Children's Sensibility to Nature through Arts-based Environmental Education". *The International Journal of the Arts in Society*, 1 (5), 71–82.

Cantell, Hannele (toim.) (2004): *Ympäristökasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Cantell, Hannele (2005): "Kansalaisvaikuttaminen – lokaalista globaaliin, oppitunneilta oikeaan elämään". Teoksessa Jukka Rantala & Anu Siikaniva (toim.): *Kansalaisvaikuttaminen opettajankoulutuksen haasteena*, 33–45. Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia 3. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Cotton, Debby, Winter, Jennie & Bailey, Ian (2013): "Researching the hidden curriculum: intentional and unintended messages", *Journal of Geography in Higher Education* 37 (2), 192–203.

Fairclough, Norman (1997): *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.

Fairclough, Norman (1992): *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.

Freud, Sigmund (1919): "Das Unheimliche – epämukavuuden elämyksestä", teoksessa *Suru ja synkkämielisyys* (suom. Markus Lång). Helsinki: BoD - Books on Demand, 2017.

Haapoja, Terike, Henriksson, Minna, Koitela, Jussi (toim.) (2015): *Taidetta ja politiikkaa tekemässä*. Helsinki.

Haila, Yrjö (2003): "'Erämaa' ja ympäristöajattelun moniulotteisuus". Teoksessa Yrjö Haila & Ville Lähde (toim.): *Luonnon politiikka*. Tampere: Vastapaino.

Haila, Yrjö (1994): Metsän puut ja metsä. <tiede & edistys 19(2): 148–153.

Haila, Yrjö & Lähde, Ville (2003): "Luonnon poliittisuus: Mikä on uutta?" Teoksessa Yrjö Haila & Ville Lähde (toim.): *Luonnon politiikka*. Tampere: Vastapaino.

Hall, Stuart (1997): "The work of representation". Teoksessa Stuart Hall (toim.): *Representation: cultural representations and signifying practices. Culture, media and identities* s. 15–63. London: Sage.

Hall, Stuart (1992): *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Timo Uusitupa & Lawrence Grossberg (toim.). Tampere: Vastapaino.

Hansen, Petteri (2006): "Kansalaisvaikuttaminen opettajankoulutuksessa – Hankkeen väliarviointi toimijoiden näkökulmasta". Teoksessa Rantala, J. & Salminen, J. (toim.): *Kansalaisvaikuttamisen edistämisen edistäminen koulussa ja opettajankoulutuksessa*, Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia; Helsinki: Hakapaino

Hanski, Ilkka (2007): *Kutistuva maailma. Elinympäristöjen häviämisen populaatioekologiset seuraukset*. Gaudeamus, Helsinki.

Huhmarniemi, Maria (2016): *Marjamatkoilla ja kotipalkisilla. Keskustelua Lapin ympäristökonflikteista nykytaiteen keinoin*. Hansaprint: Turenki.

Hurme, Juha (2014): *Nyljetyt ajatukset*. Helsinki: Teos.

Jónsdóttir, Ásthildur B. (2017): *Artistic Actions for Sustainability. Potential of art in education for sustainability*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Jokela, Timo (1995): "Ympäristötaiteesta ympäristökasvatukseen". Teoksessa Mari-Helka Mantere (toim.): *Maan kuva*. Helsinki: Yliopistopaino.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016): *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.

Jokiranta, Anssi, Juntti, Pekka, Ruohonen, Anna ja Räinen, Jenni: (2019): *Metsä meidän jälkeemme*. Helsinki: Like.

Julkunen, Eero. ja Kuusamo, Altti (1987): "Kansallis/omaisuus. Metsän mielikuvat isänmaallisissa lauluissa ja metsämainoksissa". Teoksessa: A. Reunala ja P. Virtanen (toim.): *Metsä suomalaisten*

elämässä = Forest as a Finnish Cul- tural Entity. Monitieteellinen seminaari 18.–19.12.1986. Helsinki: Suomen Metsätieteellinen Seura. Silva Fennica 1987, Vol. 21 N:o 4. S. 351–361.

Juntti, Pekka (2019): "Muutakin kuin kuutioita". Teoksessa Anssi Jokiranta, Pekka Juntti, Anna Ruohonen ja Jenni Räinen: *Metsä meidän jälkeemme*. Helsinki: Like.

Kaihovaara, Riikka (2019): *Villi ihminen ja muita luontokappaleita*. Jyväskylä: Atena.

Karjalainen, Eeva (2006): The visual preferences for forest regeneration and field afforestation – four case studies in Finland. Dissertationes Forestales 31. Helsinki: University of Helsinki.

Kauppi, Juha, Rekola, Hilkkä, Salo, Petri, Suoranta, Juha, Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (2012): *Aikuiskasvatuksen risteysasemalla: Johdatus aikuiskasvatukseen*. Joensuu: Koulutus- ja kehittämispalvelu Aducate, Itä-Suomen yliopisto.

Kershaw, Baz (2007): *Theater Ecology. Environments and Performance Events*. Cambridge University Press, Cambridge.

Keto-Tokoi, Petri (2011): "Suomen symboli". Teoksessa Petri Keto-Tokoi ja Timo Kuuluvainen: *Suomalainen aarniometsä*. S. 31–53. Helsinki: Maahenki.

Klein, Naomi (2015): *Tämä muuttaa kaiken. Kapitalismi vs. ilmasto*. (Suomentaneet Teppo Eskelinen, Kaj Lipponen ja Henri Purje.) Helsinki: Into.

Laine, Markus & Jokinen, Pekka (2001): Ympäristö ja politiikka. Teoksessa Yrjö Haila & Pekka Jokinen (toim.): *Ympäristöpolitiikka*. Tampere: Vastapaino.

Latour, Bruno (2006): *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Tampere: Vastapaino.

Louhimaa, Eija (2005): "Kestävä kehitys ja ympäristökasvatuksellinen todellisuus". Teoksessa Tomi Kiilakoski, Tuukka Tomperi & Marjo Vuorikoski (toim.): *Kenen kasvatusta? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus*. Vastapaino, Tampere.

Mantere, Mari-Helka (2016): "Kokemuksia yhteiskunnan, ympäristön ja taidekasvatuksen suhteista". Teoksessa Anniina Suominen (toim.): *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella – avauksia, suuntia, mahdollisuuksia*. Helsinki: Aalto ARTS Books.

Mantere, Mari-Helka (1995) (toim.): *Maan kuva*. Helsinki: Yliopistopaino.

Mantere, Mari-Helka (1993): "Ecology, environmental education and art teaching". Teoksessa L. Piironen (toim.): *Power of images*. Helsinki: INSEA-Finland.

Massey, Doreen (2008): *Samanaikainen tila*. Vastapaino, Tampere.

Matthies, Jürgen (2001): "Luonto pedagogisena ohjelmana." Niin & Näin 29:2, 36-44.

McLaren, Peter & Giroux, Henry (1995): "Radikaali pedagogiikka kulttuuripolitiikkana – kritiikin ja antiutopianismin tuolle puolen. Teoksessa Henry Giroux & Peter McLaren: *Kriittinen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.

Meriläinen, Hanna (2016a): "Jakamisen aukiot". Teoksessa Anniina Suominen (toim.): *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella – avauksia, suuntia, mahdollisuuksia*. Helsinki: Aalto ARTS Books.

Miettinen, Raija (2015, 1972): "Luovuuden harhat". Teoksessa Pirkko Pohjakallio & Mira Kallio-Tavin (toim.): *Kuvis sata: kuvataideopettajien koulutus 1915-2015*. Aalto University.

Morton, Timothy (2013): *Hyperobjects. Philosophy and Ecology after the End of the World*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Mouffe, Chantal (2005): *On the Political*. Routledge: New York.

Muukka-Marjovu, Alma (2014): *Taidetunteen kasvattaminen – Lilli Törnudd taidekasvatuksen maailmoja luomassa*. Helsinki: Aalto-yliopiston julkaisusarja Doctoral Dissertations 132/2014.

Niemi, Eero K. (2012): "Opettajakysely". Teoksessa Eero K. Niemi (toim.): *Aihekokonaisuuksien toteutumisen seuranta-arviointi 2010*, s. 18-41. Koulutuksen seurantaraportit 2012:1. Helsinki: Opetushallitus.

Ollila, Maija-Riitta: (2005): *Persoonan valta*. WSOY, Helsinki.

Pajanen, Kaisa, Green, Malva, Soulanto, Marjo (2016): "Yllättävän äärellä". Teoksessa Anniina Suominen (toim.): *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella – avauksia, suuntia, mahdollisuuksia*. Helsinki: Aalto ARTS Books.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009): *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

Pohjakallio, Pirkko (2016): "Ympäristö, kasvatus, taide – avoimia ja muuttuvia käsitteitä kuvataideopettajakoulutuksessa". Teoksessa Anniina Suominen (toim.): *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella – avauksia, suuntia, mahdollisuuksia*. Helsinki: Aalto ARTS Books.

Pohjakallio, Pirkko (2008): Kuvataidekasvatus ympäristökasvatuksena ja ympäristökasvatus kuvataidekasvatuksena. Teoksessa I. Palmberg & E. Jeronen (toim.): *Sopusointua vai ristiriitaa? Tutkimuksia ympäristötietoisuudesta koulussa ja opettajankoulutuksessa*. Rapport Nr 24/2008. Vaasa: Pedagogika fakulteten vid Åbo Akademi.

Pohjakallio, Pirkko & Kallio-Tavin, Mira (toim.) (2015): *Kuvis sata: kuvataideopettajien koulutus 1915-2015*. Aalto University.

Pollan, Michael (2018): *Toinen luonto: Puutarhurin oppivuodet*. (Suom. Tapani Kilpeläinen) Tampere: Niin & näin.

Rossi, Leena-Maija (2010): "Esityksiä, edustamista ja eroja: Representaatio on politiikkaa". Teoksessa: T. Knuuttila ja A. P. Lehtinen (toim.): *Representaatio – tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. S. 261–275. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Ruohonen, Anna (2019): "Myytinmurtajat". Teoksessa Anssi Jokiranta, Pekka Juntti, Anna Ruohonen ja Jenni Räinä: *Metsä meidän jälkeemme*. Helsinki: Like.

Räinen, Jenni (2019a): "Pehmeää puuta". Teoksessa Anssi Jokiranta, Pekka Juntti, Anna Ruohonen ja Jenni Räinä: *Metsä meidän jälkeemme*. Helsinki: Like.

Räinä, Jenni (2019b): "Biopesu". Teoksessa Anssi Jokiranta, Pekka Juntti, Anna Ruohonen ja Jenni Räinä: *Metsä meidän jälkeemme*. Helsinki: Like.

Räinä, Jenni (2019c): "Pohjoisen Borneo – muutos näkyvissä". Teoksessa Anssi Jokiranta, Pekka Juntti, Anna Ruohonen ja Jenni Räinä: *Metsä meidän jälkeemme*. Helsinki: Like.

Räsänen, Marjo (2015): *Visuaalisen kulttuurin monilukukirja*. Lahti: Aalto-yliopiston julkaisusarja.

Saarikivi, Janne (2018): *Suomen kieli ja mieli*. Helsinki: Teos

Salminen, Antti & Vadén, Tere (2013): *Energia ja kokemus: naftologinen essee*. Tampere: Niin & näin.

Schwartz, Katrina (2006): *Nature and National Identity after Communism. Globalizing the Ethnoscape*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

Simula, Mikko (2012): *Luonnossa liikkumisen kulttuuriset representaatiot*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Snellman, Mikko (2018): *Kaikuja pimeästä-hämästä metsästä. Affekti nykytaiteen oppimisen äärellä ja subjektiviteetin ekologia(ssa)*. Helsinki: Aalto-yliopiston julkaisusarja.

Solin, Anna (2012): "Kriittinen diskurssintutkimus". Teoksessa Vesa Heikkinen, Petri Lauerma, Mikko Lounela, Ulla Tiililä & Eero Voutilainen (toim.): *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus.

Suomela, Liisa & Tani, Sirpa (2004): *Ympäristön kolme ulottuvuutta*. Teoksessa Hannele Cantell (toim.): *Ympäristökasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Suominen, Anniina (toim.) (2016): *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella – avauksia, suuntia, mahdollisuuksia*. Helsinki: Aalto ARTS Books.

Suominen, Anniina (2015): "Ympäristötaidekasvatuksesta kuluttaja-aktivismiin". Teoksessa Pirkko Pohjakallio & Mira Kallio-Tavin (toim.): *Kuvis sata: kuvataideopettajien koulutus 1915-2015*. Aalto University.

Suonpää, Juha (2002): *Petokuvan raadollisuus*. Vastapaino, Tampere.

Syrjäläinen, E., Värri, V-M., Piattoeva, N. & Eronen, A. (2006): "Se on sellaista kasvattavaa, yleissivistävää toimintaa" – Opettajaksi opiskelevien käsityksiä kansalaisvaikuttamisen merkityksistä.

Teoksessa Rantala, J. & Salminen, J. (toim.): *Kansalaisvaikuttamisen edistämisen edistäminen koulussa ja opettajankoulutuksessa*, Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia; Helsinki: Hakapaino.

Taipale, Ulla (2016): "Kohtaamisia pesillä, metsässä ja merellä".

Teoksessa Anniina Suominen (toim.): *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella – avauksia, suuntia, mahdollisuuksia*. Helsinki: Aalto ARTS Books.

Tani, Sirpa (1997): "Maantiede ja kuvien todellisuudet". Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.): *Tila, paikka ja maisema: tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Vastapaino, Tampere.

Tervo, Juuso (2015): "Taidekasvatuksen kriittisestä katseesta". Teoksessa Pirkko Pohjakallio & Mira Kallio-Tavin (toim.): *Kuvis sata: kuvataideopettajien koulutus 1915-2015*. Aalto University.

Tuulentie, Seija (2002): "Tunturin tuolle puolen: autenttisten luontoelämysten jäljillä". Teoksessa Jarkko Saarinen (toim.): *Teollisuutta, taloutta vai jotakin muuta?* Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Törrönen, Jukka (2010): "Kuvaus, näkökulma, ääni:

Representaatioiden analyysi empiirisessä sosiaalitutkimuksessa".

Teoksessa: Tarja Knuuttila ja Aki Petteri Lehtinen (toim.):

Representaatio – tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Uschanov, Tommi (2010): *Suuri kaalihuujaus. Kirjoituksia yhteiskunnallisesta tietämättömyydestä*. Teos, Helsinki

Vaara, Eero, Tienari, Janne & Laurila, Juha (2006): "Pulp and Paper Fiction: On the Discursive Legitimation of Global Industrial Restructuring". *Organization Studies* 27(6): 789–810.

Vadén, Tere (2006): *Karhun nimi: kuusi luentoa luonnosta*. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura.

Valkonen, Jarno (2004): "Luontokäsitysten politiikka Lapissa". *Sosiologia* (3) s. 225–237.

Viita, Aija (1995): "Majani metsässä". Teoksessa Mari-Helka Mantere (toim.): *Maan kuva*. Helsinki: Yliopistopaino.

Värri, Veli-Matti (2018): *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.

Willamo, Risto (2004): "Ympäristö: luontoa ja kulttuuria?" Teoksessa Hannele Cantell (toim.): *Ympäristökasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ylirisku, Henrika (2016a): "Ympäristökasvatus kuvataidekasvattajien koulutuksessa." Teoksessa Anniina Suominen (toim.): *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella – avauksia, suuntia, mahdollisuuksia*. Helsinki: Aalto ARTS Books.

Ylirisku, Henrika (2016b): "Metsään menemistä, poluilta pois astumista." Teoksessa Anniina Suominen (toim.): *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella – avauksia, suuntia, mahdollisuuksia*. Helsinki: Aalto ARTS Books.

Julkaisemattomat

Ala-Ruona, Anniina (2014): *Taiteellista agonismia. Pohdintaa taiteen ja aktivismin yhteistyöstä*. Kandidaatin opinnäyte. Aalto-yliopisto.

Astala, Eeva (2016): *Vaikuttamistapaus*. Maisterin opinnäyte. Aalto-yliopisto.

Jokela, Pauliina (2017): *Taiteilija, aktivisti? Miten taiteella voi vaikuttaa?* Maisterin opinnäyte. Aalto-yliopisto.

Juutilainen, Juulia (2018): *Understory*. Maisterin opinnäyte. Aalto-yliopisto.

Majuri, Ruut (2016): *Luonnon diskursiivinen rakentuminen luontomatkailusivustoilla*. Maisterintutkielma. Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto.

Meriläinen, Hanna (2016b): *Puhumisen paikat. Taidekasvatuksellinen näkökulma paikkakokemuksen ja paikkasidonnaisen perinnön välittämiseen*. Maisterin opinnäyte. Aalto-yliopisto.

Pietilä, Miia (2019): *Biotalousnarratiivi Suomen politiikassa*. Maisterintutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Raitio, Kaisa (toim.) (1999): *Metsä huutaa – mitä vastaat? Nuorten metsäopetuskansio*. Luonto-Liitto & Maan-ystävät, Helsinki.

Ranta, Veea (2018): *Kestävää taidekasvatusta*. Opinnäyte. Aalto-yliopisto.

Willamo, Risto (2009): *Osat, kokonaisuus vai molemmat?* Ympäristönsuojelutieteen opetusmoniste n:o 29, Helsingin yliopisto, Bio- ja ympäristötieteiden laitos, Helsinki.

Digitaaliset

Elinkeinoelämän keskusliitto (2019): Perustietoja Suomen taloudesta. Osoitteessa: <https://ek.fi/mita-teemme/talous/perustietoja-suomen-taloudesta/ulkomaankauppa/>. Vierailtu 6.5.2020.

Forest state of mind, Suomen Metsäyhdistyksen Instagram-tili. Osoitteessa: <https://www.instagram.com/foreststateofmind/>. Vierailtu 5.5.2020.

Havina-peli. Osoitteessa: <https://havina.smy.fi/>. Vierailtu 6.5.2020.

Höglund, Hanna (2019): "Millaiset metsäeväät perusopetuksesta?". Osoitteessa: <https://smy.fi/artikkeli/millaiset-metsaevaat-perusopetuksesta/>. Vierailtu 28.1.2020.

Kansallinen metsästrategia 2025 (2019), Maa- ja metsätalousministeriö. Osoitteessa: <https://mmm.fi/kms>. Vierailtu 28.1.2020.

Kertomuksen vaarat -projektin analyysi Ylen korpeenmuuttotarinnasta, osoitteessa: https://www.facebook.com/KertomuksenVaarat/posts/1329468853870126?_tn_=K-R. Vierailtu 24.1.2020.

Lapset ja nuoret kestävään metsäsuhteeseen -raportti, Suomen Metsäyhdistys, osoitteessa: <https://smy.fi/materiaali/lapset-ja-nuoret-kestavaan-metsasuhteeseen-raportti/>. Vierailtu 5.5.2020.

Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019. Osoitteessa www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/lukion-opetussuunnitelmien-perusteet. Vierailtu 5.5.2020.

Luonnonvarakeskus (2016a): Suomen metsät Euroopassa 2015. Osoitteessa: www.luke.fi/tietoa-luonnonvaroista/metsa/metsavarat-ja-metsasuunnittelu/suomen-metsat-euroopassa-vuonna-2015/. Vierailtu 6.5.2020.

Luonnonvarakeskus (2016b): Metsänomistus. Osoitteessa: <https://www.luke.fi/tietoa-luonnonvaroista/metsa/metsanomistus/>, vierailtu 6.5.2020.

Luonnonvarakeskus (2019a): "Metsiensuojelussa suuria alueellisia eroja". Osoitteessa: <https://www.luke.fi/uutinen/metsien-suojelussa-suuria-alueellisia-eroja/>

Luonnonvarakeskus (2019b): Metsien suojelu. Osoitteessa: <https://stat.luke.fi/metsien-suojelu>. Vierailtu 6.5.2020.

Luonto-Liitto: Materiaalit. Osoitteessa: <http://www.luontoliitto.fi/materiaalit>. Vierailtu 6.5.2020.

Luontotyyppien uhanalaisuus 2018, Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu. Osoitteessa: https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Luontotyyppit/Luontotyyppien_uhanalaisuus/Luontotyyppien_uhanalaisuus_2018. Vierailtu 30.1.2020.

Luovaope-blogi, Helsingin yliopisto. Osoitteessa: <https://blogs.helsinki.fi/luovaope/17-osallistuminen-vaikuttaminen-ja-kestavan-tulevaisuuden-rakentaminen/>. Vierailtu 28.1.2020.

MAPPA.fi: Ulkona oppimisen, ympäristökasvatuksen ja kestävän elämäntavan materiaalipankki. Osoitteessa: <https://mappa.fi/haku.php?q=Mets%C3%A4&offset=20>. Vierailtu 6.5.2020.

Mervaala, Erkki & Mäki, Markus (2020): "Tyhjä sanat", Hyvän sään aikana -verkkojulkaisu 4.5.2020. Osoitteessa <https://hyvansaanaikana.fi/tyhjat-sanat/?fbclid=IwAR1HvyuSELTFJ-MITwY9DF0GS6tnP1ZCoIJWXdZFZAaXXR26zsiHf26Q5OM>. Vierailtu 7.5.2020.

Metsäkeskus: Metsänhoidon vaikutus tuottavuuteen. Osoitteessa: www.metsakeskus.fi/sites/default/files/metsanhoidon_vaikutus_tuottavuuteen.pdf. Vierailtu 6.5.2020.

Metsänomistajat: Metsänhoidon tuet. Osoitteessa: <https://www.mhy.fi/metsanhoito/metsanhoidon-tuet>. Vierailtu 6.5.2020.

Metsä puhuu -kampanja: <https://smy.fi/metsa-puhuu/>. Vierailtu 6.5.2020.

Metsä puhuu -YouTube, osoitteessa: https://www.youtube.com/channel/UCbsOkNzhVljwEGmq04TdgV_A. Vierailtu 5.5.2020.

Metsäsuhteita-hanke: <https://metsasuhteita.fi/>. Vierailtu 6.5.2020.

Metsäluontotyyppien uhanalaisuus 2020, osoitteessa: www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Luontotyyppit/Luontotyyppien_uhanalaisuus/Metsat. Vierailtu 6.5.2020.

Metsäteollisuus (2019a): Metsäteollisuuden osuus Suomen tavaraviennistä kasvoi 2018. Osoitteessa: www.metsateollisuus.fi/tiedotteet/metsateollisuuden-osuus-suomen-tavaraviennista-kasvoi-vuonna-2018/. Vierailtu 6.5.2020.

Metsäteollisuus (2019b): Metsien suojelupinta-ala kasvaa.

Osoitteessa: www.metsateollisuus.fi/edunvalvonta/ymparisto-ja-vastuullisuus/metsaymparisto/metsien-suojelun-mallimaa/. Vierailtu 6.5.2020.

Miljoonan puun talkoot. Osoitteessa:

https://www.facebook.com/pg/miljoonanpuuntalkoot/about/?ref=page_internal. Vierailtu 30.1.2020.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014).

Osoitteessa:

www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet. Vierailtu 25.1.2020.

Pohjakallio, Pirkko (2007): "*Mapping environmental education approaches in Finnish art education.*"

Paper in the InSEA Conference in Heidelberg 2007. Retrieved from <http://www.naturearteducation.org/Articles/Pohjakallio.pdf>.

Vierailtu 25.1.2020.

Puurunen, Titta (2019): "Nainen hylkäsi kaupungin ja mukavuudet, muutti ypöyksiin korpeen ja raivasi vanhasta, hylätystä tilasta itselleen onnen: 'Ihmisen pitää saada nähdä taivaanranta'". Osoitteessa:

https://yle.fi/uutiset/3-10551150?fbclid=IwAR1XiujWBm1iKF4UJfbKJLS-oj3E-e0yCYlsVhdyioHBV_L49pzU4GRYrw&utm_source=facebook-share&utm_medium=social. Vierailtu 24.1.2020.

Radikaali toivo -opetushanke. Osoitteessa:

<https://sites.google.com/eduvantaa.fi/radikaalitoivo/etusivu>.

Vierailtu 24.1.2020.

Raevaara, Tiina (2019): "Älä istuta vaan jätä kaatamatta". Osoitteessa <https://suomenkuvalehti.fi/tarinoitatieteesta/ala-istuta-vaan-jata-kaatamatta/>. Vierailtu 30.1.2020.

Rinne, Nora (2020): "Uuspaheksijat muutoksen airuina". Osoitteessa <https://voima.fi/taiteen-paikka/uuspaheksijat-muutoksen-airuina/>.

Vierailtu 23.2.2020.

Sabatini, Francesco Maria et al. (2018): "Where are the Europe's last primary forests?" Biodiversity Review 24.5.2018. Osoitteessa: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/ddi.12778>.

Vierailtu 6.5.2020.

Salonen, Arto O. (2018): "Miksi olen? Syitä olemassaololle ja muuta mieltä ylentävää". Osoitteessa: <https://artosalonen.com/miksi-olen-syita-olemassaololle-ja-muuta-mielta-ylentavaa/>. Vierailtu 7.5.2020.

Sipari, Pinja (2016): Open ilmasto-opas osoitteessa

<https://openilmasto-opas.fi/>. Vierailtu 5.5.2020.

Suomen lajien punainen lista 2019, Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu. Osoitteessa: <https://www.ymparisto.fi/punainenlista>. Vierailtu 6.5.2020.

Suomen luonnonsuojeluliitto: Metsät. Osoitteessa: www.sll.fi/mita-me-teemme/metsat/. Vierailtu 6.5.2020.

Tyrväinen, Liisa; Savonen, Eira-Maija; Simkin, Jenni (2017): "Kohti suomalaista terveystieteiden mallia". Osoitteessa: <http://jukuri.luke.fi/handle/10024/538373>. Vierailtu 6.5.2020.

Uhari, Markku (2014): "Suuri on luonnossa kaunista", Hämeen sanomat 20.9.2014. Osoitteessa: www.hameensanomat.fi/kanta-hame/suuri-on-luonnossa-kaunista-150530/. Vierailtu 6.5.2020.

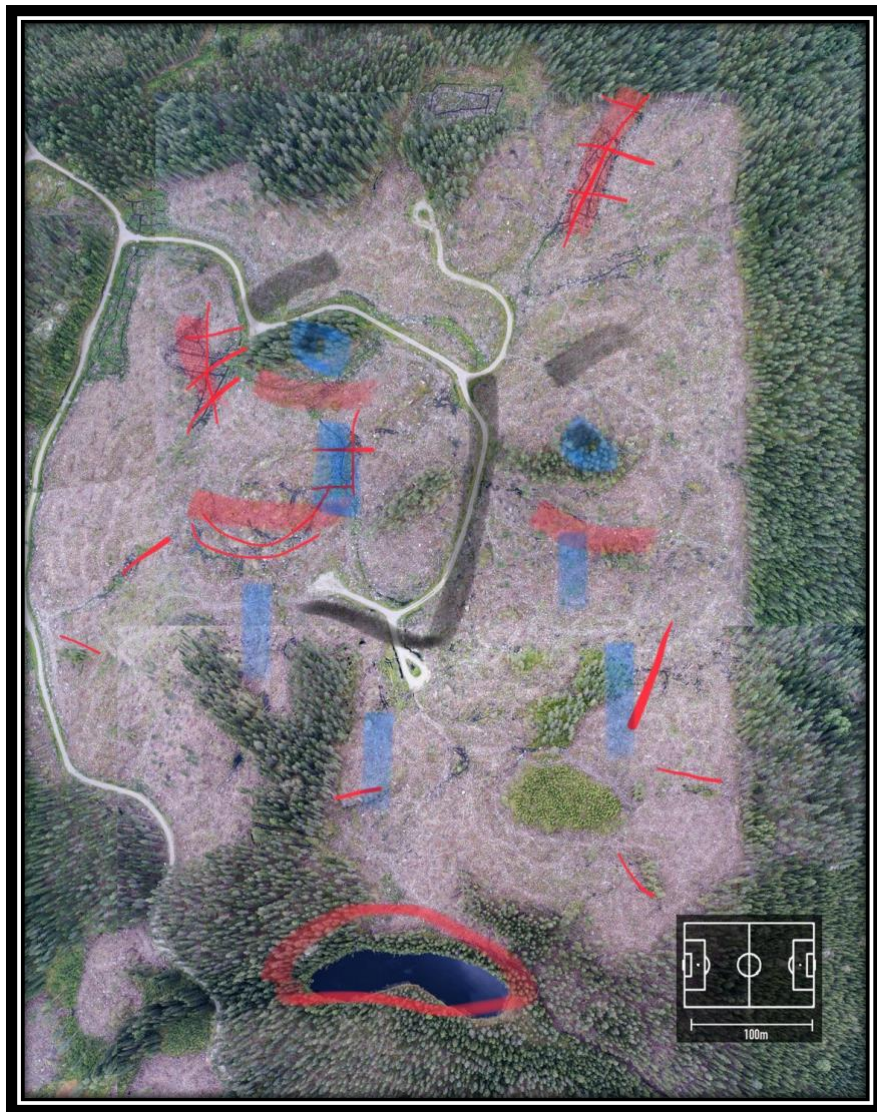
Ulkoministeriö: maakuvatyo. Osoitteessa: <https://um.fi/maakuvatyo>. Vierailtu 6.5.2020.

UPMmetsä (2020): "Milloin on hakkuun aika? Osoitteessa <https://www.upmmetsa.fi/tietoa-ja-tapahtumia/artikkelit/hakkuun-aika/>, vierailtu 6.5.2020.

Virtanen, Sanni (2019): Epätoivosta toivoon -blogi, osoitteessa: <https://vallilalainenvirtanen.blogspot.com/2019/03/epatoivosta-toivoon.html>. Vierailtu 30.1.2020.

WWF: Suomen metsät. Osoitteessa: <https://wwf.fi/alueet/suomen-metsat/>, vierailtu 6.5.2020.

Kuvalähteet

Kansikuva: Metsäluonnon monimuotoisuus Valtatie 13:lla by Kaisa Illukka

s. 47: <https://havina.smy.fi/>

s. 49: Sama

s. 50: pdf-tiedosto osoitteessa <https://smy.fi/materiaali/metsaala-matkalla-tulevaisuuteen-salkku/>

s. 51: <https://smy.fi/materiaali/metsasuhdetesti/>

s. 51: kirja ladattavissa osoitteessa

<https://smy.fi/materiaali/kartonki-aino/>

s. 52: <https://www.instagram.com/foreststateofmind/?hl=fi>

s. 53: <https://www.youtube.com/watch?v=k3vaKiqMGgU>

s. 56: <https://metsasuhteita.fi/>

s. 58: Kuvakaappaus Metsäsuhteita.fi-sivuston jakamista metsäsuhdetarinoista.

s. 59: <https://www.instagram.com/explore/tags/metsie/>

s. 63: Kaisa Illukka

s. 79: Kaisa Illukan päällepiirros Suomen Greenpeacen jakamaan avohakkuukuvaan, josta hahmottui ihmiskasvot.